

Martin Luther

MIKE FEARON

MARTIN
LUTHER
MIKE
FEARON

Die Wittenbergisch Nachtigall

Die man yetz höret überall.

Ich sage euch, wa dise schweygē, so werdē die siayn schreyen Luce 19.

Martin Luther

MIKE FEARON

STEFANOS 2002

Martin Luther

Czech Edition

Copyright 2015 Voice Media

info@VM1.global

Web home: www.VM1.global

All rights reserved. No part of the publication may be reproduced, distributed or transmitted in any form or by any means, including photocopying, recording, or other electronic, or mechanical methods, without the prior written permission of the publisher, except in the case of brief quotations embodied in critical reviews and certain other noncommercial uses permitted by copyright law. For permission requests, email the publisher, addressed “Attention: Permission Coordinator,” at the address above.

This publication **may not be sold, and is for free distribution** only.

Mému otci a mé matce

Ustrašený chlapec

Tmou, která kolem dokola houstne, běží chlapec a neodváží se ani pohlédnout na stíny, které ho pronásledují. Jeho strach roste a roste. Zdá se mu, že každý stín, vržený v soumraku vysokými stromy, skrývá temnou postavu, která číhá, připravena natáhnout pařáty a zmocnit se ho. Když proběhl poslední zatačkou a před sebou uviděl přívětivá světla domova, po tvářích se mu rozlila záplava slz. Celý rozechvělý vrazil do domu a vrhl se matce do náruče.

„Martine, prosím tě, co je to s tebou?“

„Čarodějnice!“ lapal Martin po dechu. „Čarodějnice! Honila mě!“

„No tak, no tak,“ těšila ho matka a tiskla ho k sobě. „Už je to v pořádku. Už jsi v bezpečí. Tady na tebe nemůže.“

„Měl jsem takový strach, maminko... hrozný strach...“

„Tatínkovi neříkej, že ses bál,“ varovala ho matka. „Víš, že ho nesmíš zlobit, jinak zase dostaneš výprask...“

Martin se zachvěl. Otec ho často nutil, aby přinesl dlouhou, tlustou rákosku, která visela na zdi jako ponurá hrozba. Potom Martin musel natáhnout ruce nebo ho přehnuli přes lavici a otec mu jich naložil tolik, až z něj tekla krev.

„Raději si zalez do postele, než se vrátí,“ varovala ho matka, když mu utírala oči sukní. Vzala ho do náruče a odnesla do ložnice, kde spával se svými mladšími sourozenci. Všichni již spali, nebo přinejmenším spánek předstírali. I matka dokázala být přísná, když viděla, že děti neposlouchají a nejdou hned spát.

Rychle Martina svlékla a přetáhla mu přes hlavu noční košili. Ještě chvíli nad ním postála ve světle lucerny, aby si byla jistá, že se pomodlil, hlavně za své rodiče. Pak ho strčila do postele. „Teď už jdi spát. Jestli vás tu uslyším dělat rámus, hned jsem zpátky, a pak se těšte!“

Otáčí se, bere lucernu a odchází. U dveří se ještě ohlédně a na svého syna se usměje. V jejích postojích k dětem se nerozlučně snoubily kázeň a láska. Matka vyjde z pokoje a zavře za sebou dveře. V tu chvíli Martina znovu přepadly jeho můry.

Zdalo se mu, že tma je najednou temná, hustá a neproniknutelná, černá jako uhlí. Ale když si na ni jeho oči zvykly, začal v bleďém světle měsíce, které se do místnosti vlévalo oknem, rozeznávat nezřetelné obrysy šatníku, zahaleného do temných stínů. Jenže v těch stínech jako by se něco hýbalo. Skřítek připravený jen se na něj vrhnout! Martin zavzdychal. Kdyby tak býval rovnou usnul, jak mu maminka nakázala. Teď ráno přijde a najde postel prázdnou, protože skřítek ho odnese do svého doupěte v hlubokém, temném lese!

Sedmiletý chlapec se otočil a zabořil tvář do polštáře. Aby snáze zapomenul na noční hrůzu, pokoušel se myslet na nějaký ze svých příjemných zážitků.

Přišlo mu na mysl, jak ho rodiče kdysi učili, že se narodil 10. listopadu 1483 v městečku Eisleben. Vyprávěli mu, jak ho den na to pokřtili a dali mu jméno Martin, neboť byl zrovna svátek svatého Martina. Tehdy se lidé domnívali, že to přinese dítěti štěstí, když dostane jméno svěťce, na jehož svátek se narodilo.

I když ještě nevěděl, kde Eisleben leží, naučil se již jeho jméno papouškovat zpaměti. Ale bál se zeptat, kde se nachází, aby ho otec kvůli tomu snad nepotrestal. Určitě je to obrovské město, myslel si Martin, protože otec říkal, že tam žije čtyři nebo pět tisíc obyvatel. Tolik lidí si vůbec nedokázal představit.

Krátce potom, co se Martin narodil, se celá rodina přestěhovala do malého hornického městečka, ve kterém nyní žijí. Jmenovalo se Mansfeld a otec tvrdil, že se tu kutá a taví měď. Ať přemýšlel, jak chtěl, na nic hezkého, co by tady prožil, si nemohl vzpomenout.

Konečně mu přišlo na mysl něco, co mu trochu zvedlo náladu. Přece ta nádherná krajina! Kolem dokola Mansfeldu byla všude krásná údolí, kopce a lesy plné zvěře a louky poseté spoustou obdivuhodných květin. Martin miloval sametový dotek mechu a moc rád s maminkou sbíral houby.

Nad městem se týčila skála a na ní stál nádherný starobylý hrad zdejšího hraběcího rodu Mansfeldů. Otec vyprávěl, že hrad patří

zemské vrchnosti a že pan hrabě si pro Martina přijde, odnese si ho do hradu a strčí do žaláře.

Hrabě z Mansfeldu, před nímž otec vždy smekal, postavil jakousi „tavicí pec“ a otci slíbil, že mu ji dá na starost. Otec by si k tomu sice musel najmout zkušené řemeslníky, ale zato by už nemusel fárat. Začaly se objevovat zvěsti, že Lutherovi se stanou brzy jednou z nejbohatších rodin v okolí.

Třebaže se chtěli vyšvihnout mezi panstvo, kladla matka Martinovi na srdce, aby si o sobě nemyslel víc než se patří. Ráda k tomu dodávala toto rýmování:

„Když tě někdo nemá rád,
ke svým chybám chtěj se znát“

Martin si o mamince myslel, že musí být velmi chytrá, když zná takové spousty přísloví a průpovědek. „Kdo zloděje kryje, sám se k čertu ryje“, nebo „kdo šetří, má za tři“. Říkávala také „spěch není dobrý rádce“ nebo „dobrý začátek je půl úspěchu“.

Jeho matka byla rovněž velmi hudebně nadaná. Dlouhé hodiny domácích prací si zpříjemňovala zpěvem. Její písničky byly vždy jednoduché a přímé, prosté a snadno pochopitelné. Naučila Martina vnímat krásu dobré hudby a jak s ní stále zpíval, stal se sám také dobrým zpěvákem.

Od svých rodičů pochytíl Martin ještě něco jiného a mnohem méně prospěšného: jejich hlubokou pověřčivost. Životní styl této kovozezemědělské rodiny tvořila na jedné straně tvrdá práce a šetrnost a na druhé straně obrazotvornost a víra v podivné a nesku-tečné tvory, jichž byl plný svět. Když na ně Martin pomyslel, přetahoval si peřinu přes hlavu.

Ačkoli chodili pravidelně do kostela, Bůh, kterého tam uctívali – tak jim ho totiž líčili kněží – byl hněvivý a mstivý. Mělo to trvat ještě řadu let, než Martin pochopil, že ten obraz je nepravdivý a že byl i s rodiči klamán. V té době jim byla předkládána starodávná představa Boha, který na „hříšném člověku zjevuje svůj hněv“. Jakékoli odkazy k biblickým obrazům Boha lásky byly všeobecně potlačovány a tehdejší kněží je zmiňovali jen velmi zřídka. Lidé také nebyli vedeni k osobnímu studiu Písma; vždyť Bible byla pouze v latině, tedy cizím jazyce, a prostým lidem tak nebylo dopřáno, aby její tajemství zkoumali sami.

Lutherovi chodili věrně a pravidelně do kostela, kde Martin každou neděli v úžasu hleděl na kněze stojícího za oltářem. Připadal mu jako anděl zkázy, který se mohl přimluvit u Boha, nebo zemi sežehnout soudem.

Martin poslouchal nádherné chorály, které s horlivým zaujetím zpíval kostelní pěvecký sbor. Když rodiče šli s ostatními ke knězi, aby přijali tělo Páně, seděl bez hnutí, ani nedutal. Kněz říkal podivná slova, která Martinovi zněla jako magické formule. Celá bohoslužba probíhala v latině.

Postupně Martin ve škole pochytil útržkovité znalosti latinských slov. V jednom okamžiku zaslechl, jak kněz říká slova, jež mohla znamenat: „Toto je Kristovo tělo,“ a v bázni pevně zavřel oči, aby neviděl, co kněz držel v ruce. Zdálo se, že kněz, jako šikovný kejklíř, nějak proměnil kousek chleba v Kristovo tělo! Jak asi vypadalo? Rozechvělý strachem seděl Martin s otevřenou pusou, když jeho rodiče šli k oltáři a opravdu toto Kristovo tělo spolkli! Jakou asi mělo chuť? A co s nimi udělalo?

Martin přemýšlel, jak by mohl uniknout všudypřítomnému Hospodinovu zraku, jenž, jak věřil, obětoval svého syna a rozesílal po částech jeho tělo do prostoru a času, aby se nějakým zázrakem každou neděli ráno objevilo v rukou kněží. Když Bůh takto naložil se svým synem, co by asi bylo s chudákem Martinem, který byl tak neposlušný, že ho rodiče museli neustále trestat výpraskem!

Potom se náměstí rozezvučelo hlaholem kostelních zvonů. Martin se rád přitřel k sutanám cisterciáků v bílém, dominikánů v černém a augustiniánů v hnědém. Považoval je za moudré lidi, kteří se odloučili od tohoto světa, aby napáchali pokud možno co nejmeně zla. To je docela dobrý způsob, jak se vyhnout Božímu trestu, pomyslel si Martin, když se v posteli obrátil na bok.

Než otec vzal rodinu domů na nedělní oběd, hovořil někdy se sedláky, jejichž lány hraničily s usedlostí Lutherových. Stále si stěžovali, kolik že je svátků, které je třeba světit. Martin je často slyšel naříkat, že všechna ta náboženská sláva je jen okrádá o čas, který by spíše prospěl péči o jejich pole a dobytek.

Sedláci museli poslouchat kněze, protože půda tam samozřejmě většinou patřila církvi. I ten, kdo hospodařil na svém, říkal že má strach se postavit církvi, aby ho z ní nevyobcovali. A Martinovi je

jasné, co to znamená být vyobcován: o půlnoci přijdou čerti s vidlemi a stáhnou člověka do pekelných hlubin.

Té noci Martínka obestřela hrůza, že bude muset bojovat s čerty, kteří si už na jeho duši brousí zuby, i když ho nepřiletí trápit žádní upíři, čarodějnice a skřítci. A tak tam zůstal ležet, napjatý jak strunka; všechno to nebezpečí a zlo, kterého byl celý jeho život kolem ve dne i v noci plný, ho strašně vyčerpávalo.

Byla ho hotová hromádka neštěstí, a ta se obrátila a dala do pláče. Proč se vůbec narodil? Copak to bez toho všeho nejde? Může se vůbec někdy někdo Bohu zalíbit? A malý Martin Lutherů, pozdější otec reformace, tehdy ještě chlapec, nakonec usíná pln černých myšlenek a hořkých slz.

Ustrašený mladík

„Tak začneme u Luthera. Už umíš, co jste měli? Pojď sem a skloňuj vzor prvního skloňování. Měls to umět z paměti.“

„Ale pane učiteli...“

„Tak koukej, ať jsi tady. A hned. Umíš, cos dostal za domácí úkol, nebo ne?“

„Pane učiteli, já přece...“

„Časuj latinské sloveso „imperare“, a to hezky bystře!“

Jak mu učitel přikázal, dal se Martin do toho a se skřípěním zubů předvedl všechno, co uměl, jenže z učitelovy tváře se dalo vyčíst, že to není ono. Proto ho ani nepřekvapilo, když mu učitel poručil, ať se předkloní a vystrčí zadek, aby mu mohl na něj napraskat.

„Ale pane učiteli, nikdy...“

Nikam to nevedlo. Učitel vzal rákosku a její svist přehlušil Martinova slova. Po výprasku se Martin zvolna odšoural na své místo. Tolik bolesti, a pro nic. Proč ho učitel nechtěl vyslechnout? Martin nikdy žádný takový domácí úkol nedostal!

Bylo to na jaře roku 1498 a Martinovi bylo čtrnáct let. Ať hledal v paměti jak chtěl, něco jiného ve škole nezažil: stálé odříkávání toho, co učitel určil. Na něco zapomenout, to se nikdy nevyplatilo.

Martínek si připomněl, jak přišel poprvé do školy, když mu bylo necelých pět let. Většinou se začínalo chodit do školy v sedmi letech, ale jeho otec chtěl, aby měl přede všemi náskok. A tak se tam, mladší o dva roky než ostatní, musel denně trmáčet.

V malinké téměř vesnické jednotřídce se Martínek učil spolu se všemi. Učitel byl jeden, také třída byla jediná. Chodili se tam učit chlapci pětiletí, stejně jako se připravovat na univerzitu téměř dospělí studenti. Vyučování trvalo po celý den od pondělka do sobo-

ty. Jediný volný den byla neděle. Svátků, kdy měli ve škole volno, bylo sice mnoho, ale vždy trvaly jen pár dní. Dlouhé letní prázdniny neexistovaly.

Martina vůbec neudivovalo, že se učí abecedu a sedí v lavici s dospívajícím mladíkem studujícím latinské časování.

Latina! Jak obtížný ten jazyk Martinovi připadal, když přišel čas, aby se pustil do křížku s jeho záludnostmi. Ale bylo to nezbytné, pokud měl v životě něčeho dosáhnout. Stále dokola mu vtloukali do hlavy, že musí mnoho číst a nabýt mnoho znalostí, aby mohl mít úspěch. Jelikož všechny knihy byly napsány v latině, bylo Martinovým prvním úkolem zaútočit na tento jazyk, aby ho zvládl. Ale škola přinášela přece jen také jistou útěchu. Vedle takových předmětů jako bylo čtení, psaní a latina byl tu i zpěv. A ten už sám o sobě přinášel velkou radost. Otec poslal Martina před časem do školy v Magdeburku a tak si jím tam mohl vydělávat dokonce na školné, když zpíval v církevních sborech. V Magdeburku sídlil arcibiskup a stálo tam mnoho mohutných katedrál a v nich celkem čtyřicet oltářů s bohatou sbírkou posvátných ostatků.

Tady Martinovi poskytovalo vzdělání bratrstvo zbožných kněží a laiků, kteří sami vedli zbožný život a bližním sloužili vyučováním, kázáním a láskyplnou pomocí. Martinovi se tu líbilo. Tito muži, kteří si říkali „Bratři společného života“, nebyli krutí a tyranští jako učitel, kterého znal z Mansfeldu, a škola nebyla „požíračem a zhoubcem duší“, jak ji později popsal. Tady býval trestán jen občas a mívalo to dobrý důvod.

„Martine Luthere! Dostaneš asi zase napráskáno, když nenecháš toho svého snění s otevřenýma očima,“ rozletěl se zepředu hřmotný hlas třídou. Martin se zamyslel nad svým těžkým dětstvím a nepřítomně civěl z okna.

„Promiňte, mi, prosím, pane učiteli,“ šeptl a věnoval se zase studiu. Je to hotové štěstí být tady, pomyslel si. V Mansfeldu dostal jednou dopoledne patnáct výprasků za různé hlouposti. Čím byl starší, tím bylo výprasků méně, ale zato musel v takovém případě pokaždé zaplatit pokutu. Protože sám žádné peníze neměl, musel si je vyprosit od rodičů, takže často dostal ještě další výprask doma!

Ted' bylo pozdě odpoledne a škola za chvíli končila. Martin odešel se svým kamarádem Johannem Reineckem, synem sousedů, s nímž spolu putovali do Magdeburgu.

Jak tak pomalu kráčejí Širokou ulicí a rozprávějí, zpozorovali, že se v dálce něco děje. Když tam přiběhli, aby se podívali oč jde, spatřili drobného, křehkého muže, sehnutého až k pasu pod něčím, co vypadalo jako těžký pytel plný chleba. No jistě. Určitě to jsou bochníky, co mu vyčnívá z pytle.

„Kdo to jen může být?“ zeptal se nahlas Johanna, když bledý a bosý muž klopýtal kolem nich.

„Někdo mi říkal, že to je jeden princ,“ odpověděl Reinecke, ale z tónu jeho slov bylo jasno, že tomu nevěří ani za mák. Než se ten vyhublý ubožák – byl opravdu jen kost a kůže – odpotácel, jeden z okolostojících potvrdil, že tomu tak skutečně je.

„Ano, to je princ Vilém,“ řekl kolemjdoucí. „Jeho bratr je biskupem v Merseburgu a on si vyžebal pytel chleba pro mnichy ze svého kláštera. Je to zbožný, duchovní muž. Již mnoho let se postí a kázní své tělo.“

Kdyby se Martin takto ponižoval a zapíral, mohl by ho Bůh přijmout? Miloval by ho Bůh, kdyby se z něj stal takový vyzáblik, jako je tento muž? Martin se zachvěl. Ani to by nejspíš nestačilo, aby byl dobrým v Božích očích. A pomyslel si: „Jsem příliš zkažený, aby mě Bůh vůbec mohl milovat.“ Ten muž, vychrtlý a shrbený pod nákladem – ten obraz se Martinovi navždy vryl do paměti – i jeho krajní snaha se zalíbit Bohu. Martinovi se zdálo, že se mu snad nikdy nepodaří Boha ani pochopit ani milovat.

Kdyby tak Bůh byl jako ten muž, s nímž se Martin potkal, když spolu s kamarády před několika týdny zpívali koledy. V jednom městském domě nezazpívali u dveří z koledy ani celé tři verše a už zevnitř volal drsný hlas: „Tak kdepak jste, vy mladí povstanci?“ Když se masivní dubové dveře začaly otevírat, chlapi se rozprchli do noci na všechny strany. Čekali, že do ulice vrazí nějaký nelida a hlava nehlava se do nich pustí za to, že si dovolili žebrot před jeho dveřmi.

Když ale zjistili, že ze dveří vykoukl vlídný muž a nabízí jim klobásy, zahanbeně se vrátili zpátky. Hněvivý hlas byl pouhou zástěrkou laskavosti. Kéž by tak Bůh byl za tím hrozivým zjevem

laskavý! Ale pro mladého Martina Luthera bylo něco takového zhola nepředstavitelné.

Přišly Velikonoce a čas vrátit se do Mansfeldu domů. Jak tak chodil prašnými cestami se svým přítelem Johannem, všiml si Martin jak na holých větvích čerstvě pučí listy, jak se živý plot hemží vrabčáky a jak příroda, probuzená příchodem jara, znovu nabývá života.

Svět vypadal tak svěží a nový. Nebyla to jen krajina, která se měnila podle ročních období, ale také svět poznání a lidských vztahů. Martin slyšel, že nějaký Kolumbus nedávno přeplul moře směrem na západ a dorazil do Indie, o níž všichni věděli, že je na východě. Jakže! To by přece znamenalo, že svět je kulatý, ne placatý, jak se lidé po staletí domnívali.

I škola se měnila. Zdálo se, že se učitelé v Magdeburgu snaží naučit žáky milovat poznání pro poznání samotné. Chtěli, aby žáci sami toužili po poznání a nemuseli být k učení donucováni hrozbami a bitím.

Ano, Magdeburg si Martin bude dlouho pamatovat jako místo zalité sluneční září, místo plné smíchu a radostných chvil strávených s kamarády. Také mu utkví v paměti jako první místo, kde duchovní úcta a zbožnost byly součástí všedního života lidí kolem něj. Martin byl svědkem, jak se i za zavřenými dveřmi pečlivě dodržuje osobní zbožnost a liturgické úkony, neboť Bratři společného života dodržovali přísnou řeholi mnišského řádu. Toužili po duchovním růstu a cenili si pravidelného čtení z Bible jako jeho základního předpokladu.

Po příjezdu domů do Mansfeldu se Martin nemohl dočkat, až se po krátkých prázdninách zase vrátí do Magdeburgu. Otec měl ale jiný plán. Martin se nevrátí. Tentokrát bude pokračovat ve studiu v Eisenachu a ten leží z Mansfeldu přímo na opačnou stranu.

Martinem to otrásl. Procházel změnami dospívání, měnil se z chlapce v muže. Jeho hlas se brzy vyvine z chlapeckého sopránu v mužný baryton. V této době by mu spíš prospělo známé a stále prostředí než vystřídat v jediném roce tři školy.

První večer po návratu se mu zdálo, že ho rodiče rádi vidí. Seděli s ním u ohně a otec mu vyprávěl o svém životě a o tom, jak se přestěhovali do Mansfeldu. Otec Hans byl nejstarším synem selské

rodiny, zvyklé na tvrdou práci, která sídlila v městě Möhra, plném čarovných příběhů a mnoha věží a štítů, ležícího přímo tam, kde tlouklo srdce Durynského lesa. Jak bylo tehdy v Německu zvykem, veškerý rodinný majetek připadl nikoli nejstaršímu, ale nejmladšímu synovi. Bylo tedy jasné, že dospívající Hans si bude muset hledat lepší živobytí jinde.

A otec pokračoval ve vyprávění, jak se oženil s Margaretou, a jak se přestěhovali do nedalekého Eislebenu, protože toužili po lepším živobytí. Martin byl však už jako na trní.

Tam v Eislebenu se Martin jednoho podmračeného listopadového večera narodil. Otec v předsíni pilně spravoval svou koženou hornickou zástěru, zatímco sousedka pomáhala při porodu. Jeho narození bylo nečekanou radostí, protože první dítě před rokem zemřelo. Druhý den zrána otec Hans Luther zabalil několik hodin starého Martina do staré pokrývky a vyrazil mrazivými ulicemi do kostela, kde ho dal pokřtít.

Teď se měl Martin vrátit do Eisenachu, mezi jedle a borovice Durynského lesa, poblíž otcova rodiště. Otec byl přesvědčen, že jeho krajané budou s jeho nejstarším synem jednat přátelsky a poskytnou mu stravu a ubytování. Pokud ne, měla i matka v okolí mnoho bratranců a sestřenic, kteří se o něho mohli postarat. Ačkoliv Martin věděl, že bude mezi svými příbuznými, hleděl na toto nadcházející období svého života s obavami a strachem.

Ustrašený student

V Eisenachu Martin bydlel nejprve u svých příbuzných. Těch měli rodiče ve městě skutečně tolik, že bylo těžké se rozhodnout, ke kterým se nastěhovat. Jenže příbuzní buď Martina nepřijali, nebo s nimi neuměl vycházet. Každopádně si brzo hledal ubytování jinde.

Nová škola, do které Martin chodil, byla latinská škola při kostele svatého Jiří. Ředitel školy se jmenoval Johann Trebonius a na začátku každé hodiny své žáky oslovoval „pánové“. Martina dosud nikdy nikdo „pane“ neoslovil. Myslel si, že toto oslovení je vhodné pouze pro starší a lepší lidi než byl on – lidi jako jeho otec, jemuž se nikdy neodvážil říci „tati“ nebo tatínku“.

Jednoho dne Martin zkusil vydělat si na večeři pouličním zpěvem. Tehdy také začal sám skládat písně, které zpíval u dveří zámožných obyvatel, aby si vyprosil jídlo. Zpočátku byli lidé štedří, ale postupně je jeho zpěv začal nudit a místo jídla dostával vyhubováno.

Když byl prý jednou večer hladový a všude se jeho písním vysmáli, sedl si zcela zoufalý u jednoho takového hezkého domu a vyzpíval tam ve stínu statných stromů z hloubi srdce všechn zármutek, který skličoval jeho duši.

Zaslechla ho dobrosrdečná paní Luisa Cottová, zželelo se jí hladového Martina a dala mu všechn chléb s medem, který jí zbyl, a kozí mléko.

Luisa soucitně naslouchala, když Martin vysvětloval, jak chtěl být dobrým žákem ve škole, ale nedokázal si opatřit dostatek jídla. Otec štedře platil školné a malé kapesné, to ale na všechny jeho potřeby nestačilo.

„Přiď k nám, kdykoli budeš mít hlad,“ řekla ta laskavá žena.

A Martin se záhy stal jejich pravidelným návštěvníkem. Často s Luisou a jejím manželem Konrádem hovořil a těšil se z jejich pohostinnosti. Manželé Cottovi si Martina brzo zamilovali, a ten byl vděčný za vše, čím mu usnadňovali život.

Tehdy už z Martina vyrostl vysoký, statný mladík, ne snad přímo krásný, ale rozhodně s příjemnou, poctivou tváří a živýma tmavýma očima. Možná byl i občas neomalený, vzpurný a neposlušný, ale byl zároveň i přemýšlivý a citlivý, obdařený silnou vůlí a tvrdohlavostí, vlastnostmi, které zdědil po svém otci.

K malému kapesnému od otce přidával „drobty“, které dostával za to, že svým známým občas zazpíval mezi dveřmi nějakou známou nebo svou vlastní tklivou písničku a také pár grošů, které si vydělával zpěvem v církevním chóru. S tím vším ale sotva vycházel a žil z ruky do úst. Konrádova sestra Uršula Schalbeová slyšela Martina zpívat v kostele, seznámila se s ním prostřednictvím svého bratra a oblíbila si ho. Vzala ho k sobě domů a poskytovala mu ubytování za to, že vodil jejího malého syna do školy a pomáhal mu s domácími úkoly.

Dospívající Luther, otevřený a přizpůsobivý, sedával vedle malého chlapce v této křesťanské domácnosti, vyučoval ho a pomáhal mu s úkoly. Uršula a její manžel byli bohatí lidé a právě v této rodině Martin získal první základy citu pro jemnější estetické radosti života – hudbu, malování či tapisérie.

V jejich domě se často scházela místní i přespolní hudební společnost, aby si společně zamuzicírovala a zazpívala. Tak se Martin i prakticky seznámil s hudebníky své doby, s jejich naukami, skladbami a prací. A právě tady, v době, kdy byl Martin ve velmi citlivém věku, se poprvé setkal s oddanými křesťanskými přáteli. Mnozí kněží i laici pravidelně navštěvovali jejich domov a Martin byl hluboce zasažen jejich upřímnou zbožností. Protože tam směl zůstat i s významnými hosty a naslouchat, o čem a jak se mluvilo, seznámil se s mnoha osobnostmi oslňující inteligence, prostě s lidmi, kteří dovedli ve společnosti náležitě hovořit.

Mnozí návštěvníci, kteří přicházeli do Martinova současného bydliště, byli z františkánského kláštera, který stál pod hradem Wartburg přesně naproti městu. Z těchto přátelství s opatem a mnichy, která v té době navázal, se Martin těšil po celý život.

Ze všeho nejvíc ho ale zajímala škola, a proto se vrhl do práce s neutuchající energií. Složitosti latinské gramatiky zvládl tak dobře, že ho ředitel školy vybral, aby u příležitosti návštěvy profesora Judica Trutvettera z univerzity v Erfurtu přednesl uvítací projev v latině.

„Dohlédněte na toho Luthera,“ řekl profesor Treboniovi. „Dotáhne to daleko. Měl byste ho připravit pro studium na univerzitě a poslat ho k nám do Erfurtu.“

Takové doporučení bylo pro Martina velkým překvapením. Ve své první škole v Mansfeldu v latině nijak nevynikal. Jednou řekl, že zkoušky z latiny tam byly jako „soud za vraždu“. Treboniovy osvědčené metody vzdělávání zcela nepochybně pomáhaly Martinovi postupovat milovými kroky kupředu.

Po třech letech, která Martin strávil v Eisenachu, souhlasil otec s tím, co profesor navrhoval a poslal Martina na univerzitu do Erfurtu. Jako doktor práv, myslel si Martinův otec, by Martin dodal rodině vážnost, a ze svého výdělku by se mohl postarat o své rodiče, až budou staří. Pokud šlo o jeho osobní prospěch, byl Hans Luther značně mazaný.

Hans dokonce již hovořil s hrabětem z Mansfeldu o tom, že by mohl Martina potřebovat jako svého právníka. Jinou důležitou otázkou, kterou bylo nutno zvážit, byl správný sňatek, a Hans vybral Martinovi za manželku dceru z jedné velmi bohaté místní rodiny.

Erfurt Martinovi připadal jako velkoměsto. Se svými 30 tisíci obyvateli bylo téměř desetkrát větší než Eisenach. Opevněné město s krásnými budovami leželo v srdci úrodného pohoří. Záplava různých náboženských řádů dala vznik třiadvaceti kostelům a dvaceti klášterům. Byli tu františkáni, dominikáni a augustiniáni. V podstatě tu bylo tolik mnichů a kněží, že na počest sídla biskupského stolce katolické církve přezdívali Erfurtu „Malý Řím“.

V tomto „hnízdě mnichů“, jak Martin později toto místo označil, se ubytoval ve studentské koleji svatého Jiří, která si vysloužila přezdívkou „měch s pivem“. Kázeň na univerzitě byla přísná a studenti museli na všechny lekce nosit talár. Když lektor poznamenal, že nepořádní a líní žáci jsou někdy bičováni v hale před očima ostatních studentů, Martin si to dobře zapamatoval.

V prvních dnech studia prošel obřadem zasvěcení: dostal masku vepře, kterou mu pak okázale strhli na znamení, že se loučí se svou barbarskou a nevzdělanou minulostí.

Studenti museli být každý večer do osmi hodin v posteli a vstávali ve čtyři hodiny ráno (v zimě až v šest). Na každodenní přednášky, které začínaly o dvě hodiny později, se připravovali cvičením v disputacích. Martin se stal tak dobrým diskutérem, že mu začali přezdívat „filozof“.

Nadšení a píle, které byly charakteristické pro Martinovo studium v Eisenachu, ho provázely i v Erfurtu. V prvním roce Martin studoval takzvané *trivium*: gramatiku, logiku a rétoriku. V čase, který mu zbýval, se dal do studia hry na loutnu.

Tehdy ještě jeho práce nijak akademicky nevynikala, z padesáti sedmi žáků ve třídě býval zhruba třicátý. Na získání bakalářského titulu to však víc než stačilo.

Ovšem v průběhu studií začalo všechnu jeho činnost prostupovat něco jiného a velmi důležitého. Jednoho dne totiž v univerzitní knihovně narazil na Bibli a poprvé v životě si v ní začal číst sám. Co si jen mohl vzpomenout, vždy slychal čtení z Bible o nedělních shromážděních v kostele a ve všední dny před jídlem na koleji. Martina zarazilo, když zjistil, že ta místa, která dobře znal, jsou jen malou částí Bible. Toho, s čímž se nikdy předtím nesetkal, bylo mnohokrát víc, než toho, co už znal.

Bible se teď Martinovi stala věrným přítelem. Přitom začaly nabývat na vážnosti nové životní otázky a v jeho mysli začaly vznikat nové pochyby a obavy. Náhle mu nebe a peklo připadaly skutečnějšími než kdykoli předtím. Studium Božího slova mu odhalilo vlastní nehodnost a zaseló símě stále se prohlubujícího vědomí hříšnosti. Všechn strach, který ho trápil v dětství, se vrátil.

Co by se stalo, kdyby najednou zemřel? Mohl by stanout před svým Stvořitelem s pokojem v srdci a mysli? Docela určitě ne! Martin měl hrůzu z Božího hněvu. Děsil se při pomýšlení, že jednou nevyhnutelně stane před všemohoucím Soudcem, který by ho mohl odsoudit k trestu věčné bolesti a utrpení. Jelikož mu zatím nebylo ani dvacet, měl nejspíš ještě dost času na to, aby pomýšlel na smrt. Tedy až do chvíle, co na konci semestru přišel cestou domů do Mansfeldu málem o život.

Stejně jako tehdy všichni studenti nosil Martin meč, aby se mohl bránit, kdyby ho během třídní cesty domů přepadli zloději. Sotva opustil předměstí Erfurtu, už klopýtl na výmolech a natáhl se do bláta. Přitom mu jeho meč zle poranil nohu.

Noha mu krvácela a on ležel na cestě a bál se, že je to jeho konec a že po smrti přijde už jen věčné zatracení...

Naštěstí s ním šel spolužák, jenž se dal do běhu, vrátil se do koleje a přivedl kamarády, kteří Martina odnesli zpátky na univerzitu. Rána byla hluboká a Martin ztratil mnoho krve. Meč prořízl tepnu, a třebaže se krvácení podařilo zpomalit, noha ošklivě napuchla. Martin se modlil k panence Marii, ale skutečnou pomoc přinesl až felčar z blízkého města, který krvácení zastavil. Dva dny se Martin potácel na pokraji smrti, ale nakonec se zotavil.

Krátce nato nečekaně zemřel jeden student, který s ním chodil do školy a rovněž kandidoval na titul bakaláře. Zanedlouho mu zemřel také další blízký přítel. Městem se přehnala vlna tyfu a vyžádala si mnoho obětí. Martinovi začalo připadat, že se smrt a soud velmi přiblížily.

Tehdy Martin studoval na mistra svobodných umění. Zjistil, že filozofie ho skutečně baví. Další předměty byly matematika, hudba a astronomie. V celkovém prospěchu byl Martin ve třídě druhý ze sedmnácti.

Teď, když Martinovi bylo 22 let, ležel mu celý svět u nohou. Všechny dveře se před ním otvíraly a sotva by se našlo povolání, které by mu bylo uzavřeno. Jeho otec rozhodl, že Martin bude studovat práva, a jelikož studia platil, nebyla jiná možnost, než si vzít nový výtisk *Corpus Juris*, objemný foliant, který mu otec obstaral, a začít studovat na právnické fakultě.

Ale krátce poté, co Martin získal titul a začal se prokousávat studiem práv, ten starý temný mrak, který se nad ním vznášel, přerostl jednoho červencového dne roku 1505, do naprosté úzkosti a zoufalství.

Když strávil Martin doma deset volných dní, dal se opět na cestu zpět do školy. Byl sám a tu se nad ním začaly kupit zlověstné, bouřkové mraky, jež jakoby ztělesňovaly temná oblaka obklopující jeho srdce i duši. Ještě ani nespadyly první kapky deště a už ho

divoká průtrž mračen donutila vyhledat úkryt pod košatým jilmem.

Schovat se v bouřce pod strom bylo asi to nejhorší, co ho mohlo napadnout. Koruna stromu, kterou nad Martinem náhle rozčísł blesk, na okamžik ostře zazářila proti temné obloze.

Blesk Martina zpola oslepil a srazil k zemi. Podle jedné legendy cestoval Martin toho dne dokonce s přítelem, kterého blesk zasáhl a zabil. Ať už tomu bylo tak nebo ne, zuřivá bouře na mladého Luthera silně zapůsobila a zachvátila ho hrůzou.

Vítr splétal ze stromů hrůzostrašné tvary, které Martinovi připomněly, jak ho v dětství honila strašidla, čarodějnice a skřeti. A hrůza hrůz bylo pomyšlení na démony, útočící na něho svými vidlemi. Jediný Hospodinův vyčítavý pohled, a Martin propadne navždy peklu.

„Peklu, Martine, ano, peklu! Tam se budeš svíjet v mukách,“ tak zlověstně hrozil burácející hrom hlasem podobným Božímu jako o posledním soudu. A rozeklané čáry, které blesk vrhal oblohou, jakoby rozdělovaly nebesa vedví a otevíraly cestu do pekelného ohně, který ho užuž hltal.

„Ne! Ne!“ prosil Martin a chytal se každého stébla, které mu mohlo být před věčným zatracením záchranou. V zoufalství si vzpomněl na patronku horníků, k níž se jako malé dítě často modlíval.

„Svatá Anno, zachraň mě! Zachraň mě a já odejdu ze studií. Přesvatá Anno... zachraň mě a... udělám cokoli... Třeba se *stanu mni-chem!*“

Ustrašený mnich

Když se zas vrátil do světského prostředí univerzity, a řekl svým kolegům, co zamýšlí, kroutili hlavami: „No to snad nemyslíš vážně.“

„Zaslíbil jsem se Bohu, a to se musí plnit“, vykládal jim Martin, i když právě tehdy poprvé pocítil, že jeho unáhlený slib nebylo asi to nejrozmumnější, co měl v dané situaci udělat.

„Jen si vezměte,“ pobízel je širokým gestem Martin k pohoštění, které přichystal, aby se s nimi rozloučil. A zašprýmoval: „Jezte, pijte, veselte se, protože zítra už ze mne bude mnich.“

Ano, mnich, to je přesně to, co chtěl. Jak o tom přemýšlel, již od samého počátku by mu studium teologie dělalo mnohem větší radost, než práva, která si vybral jako hlavní předmět studia, jen kvůli otcově nechuti vůči duchovenstvu. Snad to byla Boží cesta jak nabýt převahy nad jeho pozemským otcem, a dovést Martina k plnění vyšších záležitostí, ke kterým byl povolán Otcem nebeským.

„Nepotřebuje někdo *Corpus Juris*?“ ptá se Martin a nabízí zdarma tlustý foliant, který mu koupil otec. Věřil, že už s právy nebude mít nic společného. Ne, jeho mysl nyní naplňoval symbolický obraz církve, již si představoval jako loď s papežem a kardinály na přídi a s mnichy na veslařských lavicích, razící si cestu k „požehnanému nebeskému břehu“. Vody kolem byly plné laiků zápasících o život, mnozí z nich z posledních sil, a jen některým se podařilo nalézt záchranu v lanech, která jim spouštěli mnichové z lodi.

„Kde v půli život náš je se svou poutí...“ připomněl si Martin. Měl jedinou naději, že se zřekne světských tužeb a ze všech sil bude

sloužit Bohu. Své celkem pohodlné místo na veslařské lavici této velké lodi – církve, musel však zaujmout co nejdříve.

Než vstoupí do kláštera, bude muset udělat ještě něco, a to mu nahánělo hrůzu. Bude muset říci rodičům, že se rozhodl skoncovat s kariérou právníka. Ptal se sám sebe, zda nebude snazší stanout tváří v tvář samotnému Satanáši, než přijít k otci s touhle novinkou. Dovedl si živě představit, jak otec zbrunátní v obličej, jak se mu zúží víčka a pevně sevrou čelisti. Už už viděl jak zuřivě bude šermovat pěstmi ve vzduchu.

Nakonec se rozhodl, že to sám rodičům neřekne. Když se za ním zavřely brány kláštera, napsal jim krátký dopis. Vysvětlil otci, že k tomu, aby se stal mnichem, ho přiměla nebesa svou hrozbou. Jak mu píše v dopise: strach a hrůza z náhlé smrti ho zahнала do úzkých a donutila se okamžitě zaslíbit a nikoliv jeho vůle nebo přání.

Od té doby, co Martin dosáhl na univerzitě hodnosti mistra svobodných umění, se k němu začal otec chovat velmi uctivě a zdvořile. Ale v dopise, jímž odpověděl na sdělenou novinku, s ním opět jednal jako s neposlušným výrostkem a napsal mu tak, že to doslova odpovídalo všem výpraskům, které Martin dostával jako kluk.

Klášter, do něhož Martin vstoupil, byl jedním z třiceti, které patřily augustiniánskému řádu tehdy v Německu velmi rozšířenému. Představeným tohoto řádu v Sasku byl v té době von Staupitz a ten udržoval mezi jeho příslušníky kázeň a mravy na vysoké úrovni...

Říci, že mniši přivítali Martina s otevřenou náručí, by bylo hezké, ale nebylo tomu tak. Mniši si pečlivě vybírali, koho mezi sebe přijmou. Hned po vstupu ho začal otec převor Lang poučovat o klášterním životě plném odříkání, o tom, co se od něj ještě před vysvěcením očekává, že je třeba se zřeknout vlastní vůle, a o slibech chudoby, čistoty a poslušnosti, které jsou ze všeho nejdůležitější.

Podle obvyklé praxe byl Martin nejprve přijat do řádu jako novic. Na temeni mu vyholili tonzuru, jak se slušelo na svatého muže, místo jemného studentského taláru si Martin navlékl žíněnou košili a hrubou sutanu a před svými spolubratry padl na tvář.

„Sneseš to, takový život?“ zeptal se ho převor.

„Ano,“ zněla odpověď, „s Boží pomocí a nakolik to má slabost dovolí.“

Když už začal, byl řeholní život těžší, než Martin očekával. Po erfurtských ulicích, jimiž nedávno projížděl na koni v procesí s pochodněmi a oslavoval svou promoci na mistra svobodných umění, musil chodit žebrotou. Až protest univerzity, přinutil jejich někdejšího vynikajícího žáka, žebrot pouze po okolních vesnicích.

„Je to podivín, ten novic,“ soudili jeho spolubratři, „nepřinesl si do kláštera nic víc, než dvě latinské knihy. Těch se přece nenajíme? Kdyby nám tak přinesl aspoň bochník sýra anebo sud vína...“

Coby vynikající student vzbuzoval Martin pozornost. A tak starší řádu rozhodli, že z mnišských ctností by se měl naučit jako první pokoře. Dávali mu tedy ty nejpodřadnější práce: obsluhoval bratry při jídle, zametal v kostele, uklízel po celách, leštil schody a lezl nahoru na zvonici natahovat hodiny. Ale nejčastěji ho posílali žebrot. „Dej si pytel na záda,“ říkali mniši. A některým očividně dělalo radost ponižovat někoho, kdo působil, že jejich nevědomost přímo tloukla do očí.

Ale přece se Martinovi dostalo určité útěchy v podobě dalšího otceva dopisu. Dva Martinovi mladší bratři zemřeli na mor krátce potom, co mu Hans Luther napsal první dopis, a do Mansfeldu se doneslo, že také Martin je nemocen, nebo polomrtvý. Strach před Božím soudem otce nakonec obměkčil. Poddal se Martinovu rozhodnutí a přijal je „s váháním a smutkem“.

Neuběhl ani týden a Martin se začal z toho všeho, co si řehole žádala, nervově hroutit. Dalo to hodně práce si zapamatovat, kdy a co je třeba se modlit, a to sedmkrát denně, a co je ve velkých mešních knihách, protože ty bylo nutno znát nazpaměť. Řeholní řád byl podrobný a spletitý. Něco bylo nutno vyznávat veřejně, něco zase v soukromí. Někde se smělo mluvit, jinde bylo třeba zachovávat přísné mlčení. Ve stanovenou dobu se všichni scházeli a vyznávali, jak a čím porušili řeholní řád. Za to dostávali tresty, někdy stačilo projevit pokání, jindy museli před celým společenstvím podstoupit tvrdé rány bičem.

V Martinově malé cele byl jen stůl, židle a slaměné lože. Zde trávil celé hodiny o samotě čtením, modlitbami a rozjímáním. Když mu uběhlo jednoleté zkušební období, nabyl všech práv člena laického klášterního společenství. Přišel den, kdy položil ruku na *Řeholi svatého Augustina*, spočívající na převorových kolenou,

a pronesl svůj neodvolatelný slib zůstat věrný řádu a Bohu po celý život. Avšak hornický synek z Mansfeldu brzy zjistil, že se i jako mnich potýká s týmiž slabostmi, pochybnostmi a zoufalstvím, jakými trpěl až dosud i mimo klášter.

Martin stále trávil spoustu času modlitbami a studiem Bible, ale nic z něj nesňalo břemeno zoufalství a zármutku, které tak dobře znal. Stále cítil, že se Bohu nelíbí a že si nikdy Boží odpuštění nezíská. S hořkostí zápasil a snažil se zkrotit svého vzpurného a netrpělivého ducha. Ve snaze si podmanit tělo vzal jednou bič a do krve si jím švihal záda a stehna, ale pocit, že u Boha je s ním všechno v pořádku, tím nevyvolal. Přidal dalších třicet ran na zkrvavená záda. Pak dalších třicet. A ještě třicet. A snad by si záda rozedral do živého masa, kdyby neupadl do bezvědomí.

Ráno potom bratr Martin nevyšel z cely. Když spolubratřím neodpovídal ani na opakované volání, vyrazili dveře a našli mladého mnicha nataženého na podlaze v hlubokém bezvědomí. K životu se prý probрал až ve chvíli, kdy se jeden z řeholníků postavil k němu a dal se do zpěvu jeho oblíbených chorálů. Jejich líbezná melodie postupně přivedly Martina k vědomí, byť ne zrovna ke štěstí.

Nedlouho poté se v klášteře zastavil generální vikář augustiniánského řádu von Staupitz, který právě konal svou obvyklou vizitační cestu. Jeho pozornost upoutala Martinova zhroucená postava, propadlé oči a sklíčený vzhled. Tento laskavý Němec s širokou tváří, Písma dobře znalý, pozval Martina na soukromý rozhovor.

Martin před vikářem poklekl, ale ten, třebaže byl už starší, neměl v úmyslu postupovat podle předpisů. Jednal s Martinem tak, jak by strýc jednal se svým oblíbeným synovcem, a zdálo se, že jeho otázky pramení z hlubokého zájmu o dobro tohoto mladého mnicha.

„Všiml jsem si vás u stolu, bratře Martine. Jídla jste se skoro ani nedotkl.“

„Ach otče, vy nevíte, jak trpím. Děsím se toho, co na mne čeká, až zemřu. Děsím se představy, že stanu tváří v tvář všemohoucímu Bohu...“

„S takovým strachem potřebujete vydatné jídlo víc než ostat-

ní!“ zažertoval Staupitz. „Je příjemné odpoledne. Pojdme se projít do zahrady. Jděte první,“ řekl, když vycházeli ven, „vyznáte se tu lépe než já.“

Brzy se mezi Martinem a tímto laskavým starým pánem rozpředl přátelský rozhovor a jak se procházeli, probrali spoustu různých témat. Staupitze potěšil Martinův zájem o Písmo.

„Když jsem na univerzitě v Erfurtu poprvé otevřel Bibli, nemohl jsem ji už zavřít, dokud jsem ji nepřečetl celou, všechno od a do zet. Ale běda, ve světle Písma jsem jen lépe viděl své hříchy, chyby a nedostatky. Nepřestával jsem se sliby a předsevzetími, ale zjevně jsem je nikdy nedodržel. A minulý týden dokonce...“

„No tak! Jen klid, bratře Martine. Jsme na tom stejně! Kdyby mé setrvání ve funkci generálního vikáře řádu záleželo na tom, že budu konat už jen dobré skutky, pak bych byl generálním vikářem poslední den. Jsem přesvědčen, že i ve věznicích jsou lidé, kterým se daří být dobrými lépe než mně!“

Kdyby každý z nás plnil, co slíbil, a dělal jeden dobrý skutek za druhým, pak by byl náramně spokojen sám se sebou – myslím si, že je hřích ještě větší! Nebýt dobrý – to není hanba, a proto si přestaňte se snahou dělat ze sebe mučedníka.

Chcete být bez hříchu, bratře, a proto se pořád snažíte na sobě hřích *nalézt*. Snažíte se udělat ze sebe hříšníka jako z pohádky, a já mám strach, že právě tak věříte v Boha, který s chutí zabíjí lidi bleskem! Náš Bůh je, synu můj, Bohem *lásky*. Což vám nikdy nikdo neřekl o Ježíši?“

„Ach, otče, prosím, to jméno snad ani nevyslovit,“ vykřikl Martin. Bojím se Ježíše ještě víc, než kdysi svých učitelů nebo rodičů!“

„Bratře Martine, Ježíše se bát nemusíte,“ utěšoval ho ten starý a moudrý pán. „Ježíš je vaše záchrana. Nemůžete být před Bohem spravedlivý pro své činy, ale pouze pro to, co pro vás udělal Ježíš. Věřit v Ježíše, to vykoná mnohem víc než zmohou lidské skutky.“

„Hledáte mír, ale pokoj, který potřebujete, lze najít pouze v Ježíši.“

„Ale teď už toho nechme. Je večer, brzy budou bohoslužby a já se na ně musím připravit. Ale než půjdu, tíží vás, můj synu, snad něco, co byste mi rád řekl?“

Martin si uvědomil, že to je výzva k všeobecné zpovědi. A Mar-

tin se vyznal z hříchů. Snáze než kdykoli předtím jich ze sebe vy-
chrtil celý seznam, a nyní mu připadalo, že nejtěžším z nich byla
jeho nedůvěra v Boží spravedlnost.

„Když děláte něco nesprávného, tak při tom, bratře Martine,
nemyslete, co zaplatíte za to, abyste to odčinil, ale kolik zaplatil za
vás Ježíš. Ale teď už musím jít. Pokoj vám.“

Martin nikdy nezapomněl na Staupitzova laskavá slova, byla
mu vždy povzbuzením. Ale to nebyl jeho jediný dar. Dostal šanci
stát se nejen mnichem, ale knězem. Staupitz rozhodoval o tom,
kdo z mnichů zůstane prostým laickým bratrem a kdo půjde na
kněze. Ještě než vstoupil do kláštera, měl Martin jako student ta-
kový talent, že se na kněze hodil dokonale.

Od té doby, co Luther odešel z erfurtské univerzity, uplynuly už
dva roky. Teď se tam vracel, aby studoval dál. Ne už práva, ale
bohosloví. Zapsal si biblické kurzy a skončil je jako bakalář teolo-
gie. Musel se nejdřív stát podjáhnem, pak jáhnem a teprve pak se
směl stát knězem. Studium mu ukázalo, že v Bohu lze poznat i mi-
lujícího Otce, který svým dětem rád odpouští. Ale Martinovy zku-
šenosti s vlastním otcem tomu byly na hony vzdálené.

Rozpor v tom, co se o nebeském Otci učil a co s pozemským
otcem zažil, dospěl k vrcholu, když sloužil svou první mši. Přišel
na ni také jeho pozemský otec. Od té doby, co Martin odešel do
kláštera, to bylo poprvé, co se zase setkali.

3. dubna roku 1507, slavnostně vysvětili tohoto triadvacetile-
tého mnicha před velkým oltářem Erfurtské katedrály na kněze.
Martin tak nabyl funkci, která mu dávala moc, jak věřili katolíci,
být prostředníkem mezi člověkem a Bohem, sloužit všechny části
mše, požehnat chléb a víno před klečící církevní obcí a udílet Kris-
tovo tělo.

„Přijmi moc obětovat za živé a mrtvé!“ pravil světící biskup.
Sám fakt, že katolická církev věřila ve své právo udělovat moc
vykonávat něco takového, považoval Martin mnohem později za
nevýslovné rouhání. „Divím se,“ říkal, „že se země nerozevřela
a nepohltila mě!“

Brzy potom se měl náležitě oslavit začátek jeho kněžské činnos-
ti. Svou první mši měl Martin sloužit 2. května. Ještě nedošel po-
koje v pohledu na svého nebeského Otce a už ho přitloukala ke

kříží povinnost stanout tváří v tvář svému pozemskému otci. Hans Luther přijel o den dřív a doprovázelo ho dvacet jezdců a krásný dar klášteru.

Klášteří zvon se rozezněl na pozdrav novému dni a vážení hosté kráčeli dlážděným nádvořím, aby zaujali svá místa v kostele. Pak vešli mniši recitující žalm. Konečně přišel okamžik, kdy Martin stanul sám před oltářem. Na mysl mu teď přišla slova, která četl v nějaké zbožné učebnici: „Ó, v pravdě shovívavá nebesa! Ó, nekonečná milosti! Jaká převýborná kněžská sláva je svého Boha vzít a lámat a rozdílet mezi ostatní.“ Ó, bědo běd, nehodný Martine!

S chvěním pronášel latinské formule a v duchu ho trýznily myšlenky, že snad není správně oblečen nebo že snad ta slova nevyslovil přesně. Tu přišel ten okamžik, kdy měl Martin proměnit chléb a víno v Kristovo tělo, obětovat ho na oltáři a nabídnout tuto oběť v přítomnosti všemohoucího Boha. Ano, nic víc nebylo třeba, Docela prosté, ne? „*Drobný kouzelnický trik*,“ šeptal hlas v jednom uchu. „*Martine! To je rouhání!*“ řval hlas v druhém uchu.

„*Jsem prach a popel, pln hříchu, nejsem hoden být knězem*“ – to si v duchu opakoval. Měl strach, že ho náhle popadne šílenství, že znesvěti Kristovo tělo ohavnými slovy a gesty a otec se chmurně bude smát.

Ale ne. I v tomto okamžiku milující Bůh, jehož se Martin bál jako ďábla v pekle, mu odpouštěl jeho strach. Odpouštěl, miloval, podporoval a utěšoval Martina v této chvíli nouze. Bůh dával zdarma sám sebe, odpouštěl Martinovy scestné myšlenky a ujišťoval ho, že nikdo z přítomných neví o pochybách, které mu kroužily hlavou.

Zanedlouho Martin rozdával chléb svým řeholním bratřím a váženým návštěvníkům. Co asi cítil, když vkládal kousek chleba – posvěcenou „hostii“, jak říkali – do otcových úst? Snad očekával, že jeho otec vyskočí a vykřikne: „To je podvod! Nic jsi neproměnil! Pořád je to jen chléb!“ Snad. Ale přesto Martinova první mše proběhla bez nehod.

Potom se Martin sešel s otcem a s ostatními mnichy u slavnostní tabule. Ze všeho nejvíc od svého otce potřeboval pár prostých slov povzbuzení: „Zvládl jsi to dobře, synu. Jsem na tebe hrdý.“ Ale otec vypadal, jako kdyby se ho to netýkalo.

„Drahý otče, proč jsi byl tolik proti tomu, abych se stal mnichem? Snad to teď všechno vidíš jinak,“ řekl Martin ve snaze zachytit aspoň náznak pochopení a přijetí. „Podívej, tento život je přece tak tichý a zbožný.“

„Ty učence!“ zařval Hans hněvivě. „Nečetl jsi nikdy v Bibli, že máš ctít svého otce a svou matku? A nyní jsi mě a svou matku opustil a musíme se o sebe ve stáří starat sami!“

Martin si přál, aby se mu pod nohama otevřela země a skryla ho před otcovým hněvem.

Když se ostatní mniši také pustili do debaty a odporovali Hansovi – koneckonců Bible přece prikazuje, že ze všeho nejvíc musíme ctít Boha, dokonce víc než rodiče – Hans se otočil na svého syna a vyprskl s jedovatým úšklebkem:

„Dej Bůh, aby to nebyl ďábel, koho jsi potkal v té bouři a kdo tě dohnal k tvé přísaze!“ A s tím Martina znovu zaplavily veškeré jeho pochybnosti: Co když to byl ďábel, kdo chtěl, aby se stal mnichem?

Jestli řeholní život může dostat člověka do nebe, *jestli* se chléb a víno proměňují v tělo a krev Ježíše Krista, *jestli* má Martin víru, *jestli* Martin miluje Boha, *jestli* Martin dělá dobré skutky – pak se nemusí bát. Ale co když nic z toho není pravda nebo to není možné?

Ustrašený učitel

„Už dlouho mívám bezesné noci,“ svěřil se Martin představenému kláštera, otci Langovi. „Noc co noc ležím a přemýšlím o tom, jaké mám hříchy, a bojím se, že přijde ďábel a vezme mě s sebou.“

„Bratře Martine, myslel jsem si, že tohle všechno už máme za sebou,“ povzdechl si převor. „Copak nevěříte v odpuštění hříchů?“

„Ale ano, věřím, protože je to ve vyznání víry.“

„Mám na mysli odpuštění hříchů, ne zaplacení za ně,“ dodal otec Lang. „Zdá se mi, že je vaší snahou si nějak cestu do nebe zasloužit, místo abyste přijal Boží odpuštění a prominutí.“

„Samozřejmě doufám, že mi bude odpuštěno.“

„Skutečně bude! Přestaňte si už dělat tolik starostí,“ naléhal představený na Martina. „To není Bůh, kdo se mračí na vás, to vy se mračíte na Boha. Ale obraťme list. Mám pro vás jednu dobrou novinku. Von Staupitz, náš generální vikář, vás posílá do Vitemberku.“

„Do Vitemberku?“

„Ano, víte, že vévoda Fridrich Saský založil novou univerzitu? Inu, zřejmě se nedostává prostředků na budovy, knihy a učitele, takže náš generální vikář nabídl několik mnichů z našich řad jako profesory. Vy jste jeden z nich.“

„Ale otče Langu...“

„Bratře Martine!“ zarazil ho starý muž. „Nechci už slyšet nic o tom, jak se necítíte hoden! Sliboval jste poslušnost, když jste vstoupil do tohoto řádu, nebo ne?“

„Ale samozřejmě...“

„Tak co kdybyste raději splnil tento slib, místo abyste stále tak

odporoval?“ usmál se starý pán. „Prostě pojedete do Vitemberku a budete tam učit. Tím je věc uzavřena.“

Některým místním mnichům vůbec nevadilo, že Martin odchází. Jeho zbožnost mu nepřinášela u spolubratří žádnou zvláštní oblibu. V sousedních klášterech a klášterních školách bylo jméno Luther symbolem přepjatosti. Byl pro ně příliš rezervovaný, příliš učený, příliš náladový a příliš oddaný bezesnému nočnímu bdění a dlouhým postům. Často si o něm vyprávěli jako o mnichovi, který byl oddanější a zbožnější než sám svatý Petr. Ale Martin měl v Erfurtu také mnoho přátel, kterým bylo z jeho odchodu smutno. Na tyto staré přátele a staré časy bude Martin vzpomínat s láskou.

Doma ve Vitemberku se vévoda Fridrich Moudrý staral o svou novou univerzitu jako kvočna o svá kuřátka. Byl ke svému novému „dítěti“ tak štědrý, jak mu to jeho peněženka dovolila, i když skutečnost občas za jeho dobrými úmysly poněkud pokulhávala. Ale tak či onak, s pomocí klášterů, města a nové, skvělé hradní kaple univerzita postupně začala získávat budovy, knihy a profesory, které potřebovala.

Vitemberk ležel asi sto kilometrů severně od Erfurtu a byl hlavním městem Saska, tedy území, které vévoda Fridrich spravoval. Bylo to opevněné město, mělo zhruba 2 000 obyvatel, a ve srovnání s Erfurtem to byl hotový „zapadákov“.

Martin musel být udiven, do čeho že se to nechal uvrtat, když překročil příkop a vstoupil poprvé do města. „Smrdutá písečná duna,“ nazval město jeden současník. Na jednom konci byl klášter, na druhém hrad vévody Fridricha. Podél dvou hlavních ulic tekly dva potoky, i když příhodnější by bylo říci páchnoucí stoky. V centru města, hned vedle hlavní budovy nové univerzity, byla hromada hnoje z tržiště.

Staupitz sám přednášel biblickou teologii, zatímco Luther měl přednášet uznávané filozofické dílo *Etika Nikomachova* od antického filozofa Aristotela. Aristoteles byl jistě slavný řecký filozof, ale Martinovi jeho dílo jednoduše nic neříkalo. Označoval ho za „nafoukance, který si z církve dělá blázny“.

Pár dní po příjezdu se Martin vydal do kostela skrytého ve skličujícím stínu pevnosti vévody Fridricha. Von Staupitz, z něhož se již stal Martinův věrný přítel, mu ukázal proslulé zajímavosti města.

„V těchto schránkách, bratře Martine, jsou svaté ostatky, které vévoda a jeho předkové po celá léta shromažďovali,“ řekl Staupitz. Relikvie byly rozděleny do osmi skupin a rozmístěny do osmi samostatných chodeb.

„Zde je 1838 ostatků blahoslavených mučedníků a 331 ostatků samotného Krista,“ vysvětloval Staupitz nadšeně. „Tato schránka obsahuje kousky pravého kříže – toho, na němž byl náš Pán ukřižován. Tady je lahvička mléka z prsů samotné blahoslavené panny Marie...“

Zatímco Staupitz prováděl Martina klikatými uličkami a ukazoval mu všechny relikvie, Martina se zmocňoval vzrůstající nepokoj. Mohly být tyto předměty skutečně pravé? Vždyť přece v klášterech a opatstvích po celé Evropě je tolik „pravých úlomků kříže“, že by to vydalo na tučt křížů! Patřily ty suché kosti skutečně oněm svatým nevinným betlémským dětem, které nechal Herodes před 1 500 lety zcela nesmyslně vyvraždit? Kdyby byly ze hřbitova v Mansfeldu, nikdo by stejně nic nepoznal! Bylo to skutečně stéblo z jeslí, v nichž ležel Ježíš po narození? Nevypadalo starší než rok, natož pak patnáct století!

„A toto je jeden ze čtyřiceti stříbrných, za něž byl náš Pán zrazen, bratře Martine. A tady je stehenní kost svatého Petra...“

Jen v samotném Německu bylo minimálně dalších pět stehenních kostí svatého Petra. Svatý Petr musel být pěkně podivný chlaпík, když měl tolik stehenních kostí!

„A tady, bratře Martine!“, řekl Staupitz se zvláštním vzrušením, „pohleďte! Kousek látky upředené Ježíšovou matkou!“

Martin si pomyslel, že vypadá poněkud omšele. Všechny ty takzvané relikvie jsou určité podvrh!

„Bratře, děje se něco?“

„Mohou ty věci být pravé?“ vyjádřil Martin své pochyby. „Ale, i kdyby byly, co pak?“

„Drahý bratře,“ řekl Staupitz vážně, „člověk, který vstoupí do basiliky, kde jsou tyto relikvie uloženy, získá zkrácení pobytu v očistci o 1 443 let.“

Katolická církev tehdy věřila, že odpuštění hříchů a zlých činů je proces složený ze čtyř fází. Nejprve musí hříšník vyznat nebo přiznat, že páchal zlo. Pak se musel dát na pokání čili se od zlých

činů odvrátit, ovšem církev tehdy měla na mysli spíš praktické skutky, jimiž se mělo hříšné jednání odčinit. K dalším dvěma krokům patřilo hříchy usmířit, tedy skutečně za hříšné činy zaplatit, a ujištění o odpuštění. Pořadí posledních dvou částí nebylo stále, ale církev byla přesvědčena, že za hříchy je v každém případě třeba zaplatit.

Kněz, který vyslechl vyznání, často stanovil formu „pokání“ nebo trest za hřích. Mohlo to být třeba veřejné bičování nebo několikadenní půst. Církev věřila, že každý zlý čin, který člověk nevyznal a nesplatil na zemi, bude muset vyznat a splatit po smrti na místě utrpení zvaném očistec.

Očistec! Již samotný název naháněl Martinovi hrůzu! Jediná možnost, jak se vyhnout utrpení a bolestem očistce, bylo „pokání“. Toto „pokání“ představovalo v zásadě „dobré skutky“, ovšem „dobré skutky“ podle tehdejších představ církve nebyly zrovna přitažlivé a žádoucí. V podstatě šlo o nějaké nudné nebo nepříjemné činnosti. Za dobrý čin byla například považována náboženská pouť. Stejně tomu bylo s návštěvou svatého místa. Vévoda Fridrich Moudrý nahromadil tolik relikvií, že se jeho hradní kaple kvalifikovala na „svaté místo“ a byla mu přiznána schopnost zkrátit délku pobytu v očistci o 1 443 let. Takový účinek však měla mít návštěva kostela jen jednou za rok. Ovšem stejně by i velký počet návštěv hradní kaple měl na celkový rozsudek mizivý dopad, protože podle tehdejšího učení církve bude muset většina lidí strávit po smrti v očistci milióny let!

„Bratře Martine, nezáleží na tom, zda jsou tyto relikvie pravé. Důležité je, že tomu lidé věří a ve svém přemýšlení jsou přiváděni blíže do Boží přítomnosti.“

Všechno to byl jen trik, jak dostat lidi do kostela, a Staupitz byl přesvědčen, že účel světi prostředky. Ovšem Martin sice věřil, že přiblížit se k Bohu je chvályhodné, pokud je vůbec možné toho dosáhnout, ale ani zdaleka už si nebyl jist, že uctívání ostatků je k tomu ten správný způsob. Nutno podotknout, že v té době si Martin nebyl jist vůbec ničím!

„Dopouštím se hříchu nedostatkem víry v tyto relikvie?“ zeptal se Martin. „Pokud ano, pak bych to měl okamžitě vyznat.“

„Ne, bratře Martine,“ řekl Staupitz. Staupitz byl obvykle Marti-

novým zpovědníkem a když se naposledy setkali, Martin strávil šest hodin líčením svých pomyslných hříchů.

„Slyšel jsem tento týden všechny podrobnosti vašeho vyznání, Martine a už znám všechny vaše chyby. Nestrávili jsme většinu večerů rozhovorem o nich? Ne, nevracejte se znovu k vyznání, dokud se nedopustíte nějakého skutečně závažného hříchu, který by bylo důležité vyznat.

Netýrejte se svými hříchy. Vrhňte se do Spasitelova náručí – do náručí Spasitele, který za vás zemřel.“

Staupitz už Martina dobře znal. Co by někteří považovali za čisté myšlenky a skutky, to by Martin po analýze vyhodnotil jako nečisté. Tam, kde jednal ctnostně, nacházel bezbožné motivy. Měl málo sebevědomí a bylo třeba ho donutit k tomu, aby dělal, co sám celým srdcem chtěl, protože jinak by se sám považoval za troufalého a obviňoval by se, že prosazuje sám sebe.

„Příští týden, budete Martine, veřejně kázat,“ řekl Staupitz přísně.

„Toho se neodvážím,“ řekl Martin při pomýšlení na tu vznešenou zodpovědnost.

„Musíte! Je to můj příkaz,“ řekl Staupitz, který teď už nebyl jen Martinovým přítelem, ale také jeho nadřízeným, jemuž slíbil poslušnost.

„Pokud budu kázat, zemřu,“ zasténal Martin ve snaze zahrát na Staupitzovy city. Ale mazaný starý generální vikář tu lest prohlédl:

„No a co? Pán požaduje věrné služebníky jak na zemi, tak v nebi! Znáte ten malý kostel na náměstí?“

„Ten drobný, dřevěný kostelík, který je tak zchátralý, že musí být ze všech stran podepřený?“

„Ano, kostelík s kazatelnou vyrobenou z nehoblovaných prken. Jistě nebudete příliš pyšný ani domýšlivý na to, že jste kázal v tomto kostele, nebo ano? Tato okolnost by mohla zkrátit vaši příští zpověď! Jestli to místo není krásné, brzy zkrásní vašim učením.“

A tak začala Martinova veřejná kazatelská služba. Během několika týdnů ten maličký kostelík, který připomínal stodolu, nestačil pojmout zástupy, které přilákalo Martinovo mocné a přímé vyučování. Pod Staupitzovým vlivem Martin začínal skutečně poznávat svého nebeského Otce, jehož se tolik bál. Ovšem jeho víra měla ve svém růstu brzo narazit na vážnou překážku.

V roce 1510 Staupitz zařídil pro Martina příjemné rozptýlení. Starý mnich dlouho a důkladně přemýšlel o zavedení stejných pravidel a nařízení pro správu a řízení všech augustiniánských klášterů v celém Německu. Vyřešilo by se tím mnoho drobných problémů a sporů, které generálního vikáře v poslední době zaměstnávaly. Potíž byla v tom, že ne všechny kláštery byly sjednocení správních a organizačních pravidel nakloněny. Aby bylo možno tuto záležitost vyřídit, někdo bude muset podniknout cestu do Říma, a tím vyslancem – jak rozhodli opoziční mniši – měl být Martin Luther. Staupitz neměl z rozdělení v řádu žádnou radost, ale s nadšením Martina propustil a dal mu požehnání na cestu do Říma, aby záležitost předložil ke konečnému rozřešení papeži.

V listopadu 1510 se Martin, doprovázen ještě jedním mnichem, Dr. Johannem Nathinem vydal pěšky na 1 350 km dlouhou cestu do Říma, která vedla přes větrem ošlehané horské průsmyky zasněžených Alp. Občas museli spát venku, ale obvykle stihli dojít do spřízněného kláštera někde na cestě a tam se občerstvili. Cestovali mnoho týdnů, až nakonec se v dálce před nimi objevilo věčné město, jak byl Řím zván.

„Buď pozdraven, svatý Říme!“ zvolal Martin nadšený z toho, že dosáhli cíle své cesty. Ale nadšení se brzo změnilo v zoufalství a sklíčenost.

Tady, ve středu světa, kde žil vládce církve, papež Julius II., bylo několik klášterů a desítky farností. Určitě to musí být nádherné místo s ulicemi plnými křesťanů všech národností, kde všichni žijí v jednotě s Bohem a spolu navzájem, myslel si Martin.

Bohužel, Řím se této představě ani zdaleka nepodobal. Kam se Martin podíval, všude byly farnosti prohnílé neřestmi a korupcí. Pobyt v jednom z klášterů v Milánu na cestě do Říma mu dával tušit, co může očekávat. Dráždila ho a udivovala marnotratnost a výstřednost mnichů. Bydleli v pokojících obložených mramorem a zdobených nákladnými malbami. Místo hrubých rouch a žíněných košil nosili umně ušité oděvy střižené z drahocenných látek. Obzvláště Martina vyděsilo, když mniši v pátek, v den, kdy měli jíst jen velmi šetrně, cpali do sebe větší porce masa a lahůdek než v ostatní dny!

V Římě to bylo ještě horší. Mnozí kardinálové otevřeně hřešili

se svými milenkami. Ulice byly úzké a špinavé. Krávy a ovce se pásly na zříceninách starověkého města, kdysi tak proslulého svou nádherou. Sám papež musel často vyhledat bezpečí svého hradu ze strachu před násilím v ulicích.

„Velitel městských biřiců každou noc objíždí město s třemi sty muži. Koho chytí na ulici po setmění se zbraní, je buď pověšen, utopen v Tibeře nebo umučen,“ řekli Martinovi.

V té době ve městě pracovali slavní malíři, jako Raffaelo a Michelangelo. Třebaže se s nimi Martin nikdy nesetkal osobně, mohl vidět jejich malby na stropě Sixtinské kaple, kde Michelangelo prováděl své slavné dílo. Před několika lety tu Leonardo da Vinci namaloval své nejslavnější dílo – *Monu Lisu*.

Papež Julius si neudělal čas na to, aby se osobně věnoval Martinově problému. Je to smutné, ale víc než náboženství ho zajímaly peníze a války. Jeho armády válčily s Francií a když francouzské jednotky porazily jeho armádu u Ravenny, papež prý praštil o zem svou modlitební knížkou a rouhavě vykřikl: „Tak i ty, Bože, jsi Francouz?“

Římští kněží se vysmívali evangeliu a skoro soupeřili o to, komu se podaří odsloužit víc mší za hodinu. Martin byl pohledem na takové zneužívání svátosti zděšen.

Jako všichni návštěvníci Říma i Martin navštívil všechny svatyně s jejich posvátnými relikviemi, které mohly tolik učinit pro jeho duši, jak ho tomu učili. Nejslavnější z těchto relikvií byla *Scala Sancta* neboli posvátné schody v lateránské bazilice. Říkalo se, že to jsou schody z paláce Pontského Piláta, po nichž Ježíš vystoupil, když ho předvedli k vynesení rozsudku.

Martin po těchto osmadvaceti schodech vystoupil kleče, na každém schodu odříkal *Paternoster* (modlitbu Páně) a dokonce každý schod políbil. Někteří lidé věřili, že každá modlitba vyslovená na těchto schodech osvobozovala duši z očištění. Při cestě nahoru po schodech Martin téměř litoval, že jeho rodiče ještě nejsou mrtvi. Mohl by jim svou modlitbou v této chvíli zjednat tak mocnou přízeň! Ale když dosáhl vrcholu, vstal a nahlas řekl: „Kdo ví, zda je to vůbec pravda?“

Skutečně, jak mohl vůbec někdo, natož pak Martin Luther, mnich z provinčního, zapadlého městečka, vědět, zda je něco prav-

da? Všechna ta korupce, kterou v Římě viděl, ho naplnila hořkostí vůči církvi i Bohu, ale stále měl strach o svou duši. Cožpak nikdy nedosáhne pokoje s Bohem? Obyčejní lidé věřili, že si vyslouží odpuštění hříchů, když navštíví svatyně, kde jsou uloženy ostatky, nebo když vyšplhají po těchto posvátných schodech po kolenou, a kněží je v této falešné víře jen utvrzovali. „Kde je v tom spravedlnost?“ pomyslel si Martin, který ve svém srdci nedokázal nalézt lásku ani úctu k Tomu, o němž se domníval, že je za všechnu tu bídu a faleš zodpovědný.

„Milovat Boha?“ zeptal se Martin sám sebe. „Nenávidím ho!“

Konec strachu

„Milovat Boha? Nenávidím ho!“ opakoval Martin po svém návratu z Říma. Ale starý muž, o němž se Martin domníval, že bude tímto výrokem otřesen, nebyl ani trochu překvapen. Staupitz si pohladil bradu a obrátil se k Martinovi, který seděl vedle něho pod hrušní v zahradě vitemberského kláštera.

„Určitě to není Bůh, koho nenávidíte, ale jeho církev,“ řekl Staupitz s ironickým rozlišením.

„No jistě. Pokud existuje peklo, pak Řím je postaven na jeho základech,“ odsekl Martin. „Možná je to ode mě nespravedlivé, že obviňuji Boha za nedostatky jeho církve.“

„To bych řekl, bratře. Stěžujete si, že každý, kdo do Říma přinesl peníze, odešel s odpuštěním hříchů. A já se obávám, že vy jste šel do Říma ‚se svou cibulí‘, a jste tu zpátky se zápachem česneku!“

Oba přátelé se ještě nějakou dobu škádlili a Staupitz přitom pomáhal Martinovi ujasnit si myšlenky jednu po druhé. Ano, pomyslel si Staupitz, máme tu inteligentního učenice. Starý generální vikář bude brzo muset předat svůj post profesora biblické teologie ve Vitemberku a Martin Luther je jeho logickým následovníkem. Jediným problémem bylo přesvědčit Martina, že právě on je pro tuto práci tím pravým.

„Bůh potřebuje v církvi muže jako jste vy, pokud má učinit přítrž rozkladu, který zbavuje křesťanství hodnověrnosti,“ řekl Staupitz. Pak se zhluboka nadechl a dodal: „Bůh vás potřebuje jako profesora, jako doktora biblických věd. Musíte se věnovat vyučování Bible...“

„Ale...“ začal Martin, jak Staupitz očekával. Martin pokračoval

a předložil patnáct dobrých důvodů, proč by neměl být doktorem. Moudrý starý Staupitz čekal až se Martin vypovídal, a potom jeden argument po druhém vyvrátil logikou zdravého rozumu. Jedna z nejdůraznějších Martinových námitek byla, že si nemohl dovolit poplatky za studia, která by musel absolvovat, než by se mohl ujmout tak zodpovědného úřadu.

„Vévoda Fridrich již souhlasil, že zaplatí vaše školné,“ řekl Staupitz, který očividně mapoval Martinovu budoucnost, když byl Martin v Římě. „Už víc neříkejte. Jsem vaším nadřízeným a dávám vám to jako příkaz.“

Martin byl dosud mladý muž a prožíval různé zmatky, přesto svého nadřízeného ochotně poslechl. Prozatím by se ale mohl vrátit do kláštera v Erfurtu. Ten byl sice ve srovnání s Vitemberkem kvetoucí metropolí, ale po neúspěchu mise v Římě tam Martina neměli příliš v lásce.

Zpráva, že Martin bude studovat na doktorát ve Vitemberku místo v Erfurtu, vyvolala na jeho staré univerzitě mírné zděšení. Mezi oběma sídly učenosti vládla rivalita a autority v Erfurtu se na začínající univerzitu ve Vitemberku dívaly spatra. A byl to právě Dr. Nathin, který doprovázel Martina do Říma, jenž přestříhl červenou pásku. Děkan z Erfurtu ospale a unyle předčítal dlouhé extrakty z univerzitních řádů, když Dr. Nathin netrpělivě vybuchl. Přerušil děkana čtoucího z role papíru seznam knih, které si Martin bude muset přečíst.

„Nemůžete mě přerušovat!“ vyštěkl na něho děkan.

„Já prostě musím!“ smál se Dr. Nathin.

Následovala živá scéna a uprostřed všeho toho zmatku si nikdo nevzpomněl, že Martin měl slavnostně slíbit, že svůj doktorát složí jenom v Erfurtu. Po čase si děkan uvědomil, co se stalo, ale to již měl Martin složený doktorát ve Vitemberku!

„Nádhera! Nádhera!“ napsal Martin na okraj slavného díla svatého Augustina a Petra Lombarda, které měl prostudovat. Leckterí renomovaní autoři si však u Martina nezískali takovou oblibu. Vilém z Ockhamu, Duns Scotus, Pierre D'Ailly a Gabriel Biel, ti všichni byli uznávanými autoritami, s nimiž Martin nesouhlasil.

Do října 1512 Martin složil všechny náročné zkoušky, potřebné pro získání doktorátu teologie. Na slavnostní obřad, na němž měl

formálně přijmout doktorát, pozval mnoho svých starých přátel z Erfurtu. Kdyby slyšel, co si studenti z Erfurtu museli šeptat za jeho zády, pravděpodobně by se červenal až za ušima. V Erfurtu by pro doktorát musel studovat nejméně deset let, ale ve Vitemberku splnil veškeré požadavky za necelých pět.

Staupitz, jako generální vikář augustiniánského řádu a profesor biblických studií, v průběhu obřadu hrdě vložil doktorskou čapku na hlavu svého přítele. Když doktor Martin Luther odcházel po převzetí doktorátu z kostela, náhle ho někdo zezadu zastavil. V mžiku ho několik párů rukou popadlo za ruce a nohy a rázem se vznášel ve vzduchu!

Byla to pomsta akademiků z Erfurtu za to, že je ignoroval a dokončil svá studia v polovičním čase, než bylo obvyklé? Martin se snad na okamžik obával, že jsou to čerti s vidlemi, kteří zákeřně vyčkávali, až dosáhne svého největšího akademického úspěchu, aby ho odvěkli do pekelného ohně!

Ale pokud se mu takové obavy honily hlavou, rozhodně byly zcela zbytečné. Vzápětí cítil, jak je vyzdvižen do vzduchu. Byli to jeho spolužáci, kteří se ho chopili, hrdě si ho posadili na ramena a nesli ho ulicemi, zatímco městský zvon k tomu vyzváněl svou gratulací.

Ve věku osmadvaceti let se zdálo, že směr Martinova života je určen. Bude dvakrát týdně přednášet novým generacím studentů ve Vitemberku, dokud nebude tak starý a slabý, že odsckřehotá svoji poslední přednášku.

Kurzy, které teď začal vyučovat, pro něho byly trvalým zdrojem radosti. Předtím vyučoval filozofii, ale nyní se znovu vrátil ke své první lásce – teologii. Martin byl velmi pečlivý a svědomitý profesor. Ačkoli ho v té době studenti vnímali jako poněkud úsečného a pedantského, byl mezi nimi oblíben. Ze srdce rád debatoval se svými studenty o nejjemnějších detailech teologických otázek. Tyto debaty ho tlačily stále hlouběji do studia původních řeckých a hebrejských textů, v nichž podoben horníku vytrvale a metodicky „kutil“ tak dlouho, až narazil na žílu. V těch dobách, při soukromém studiu mezi přednáškami, dával Martin sbohem jednomu věku a zároveň asistoval při zrodu věku nového.

K významnému průlomu došlo jednoho zcela obyčejného dne,

když byl ve své pracovně, v místnosti ve druhém poschodí věže připojené k augustiniánskému klášteru ve Vitemberku. Připravoval se na kázání a přednášku o listu Římanům. Při metodickém pročítání epistolky se dostal k pasáži, která znamenala konec všem jeho strachům.

„Nestydím se za evangelium Kristovo,“ četl Martin přemýšleje o slovech apoštola Pavla. „Nestydím se za evangelium: je to moc Boží ke spasení pro každého, kdo věří, předně pro Žida, ale také pro Řeka. Vždyť se v něm zjevuje Boží spravedlnost, která je přijímána vírou a vede k víře; stojí přece psáno: ‚Spravedlivý z víry bude živ.‘“ (Římanům 1,16–17).

Nu dobrá, pomyslel si Martin, první části není těžké porozumět; prostě se tam říká, že Boží slovo, evangelium, ukazuje cestu vysvobození z věčné smrti. Ale co ta Boží spravedlnost?

Ta myšlenka ho naplnila hrůzou! Jako hříšníku trpícímu sebeobviňováním Martinovi tento pojem naháněl děsivý strach a cítil z něho nepřátelství. *Nepochybně, jestli je Bůh spravedlivý, pak je Martin Luther zatracen*, pomyslel si. Vyznal své hříchy, činil pokání – odvrátil se od svých zlých činů – a znovu je vyznal, ale nebylo možné přimět Boha k tomu, aby mu odpustil.

Když Martin přednášel na text Žalmu 31, a dostal se k verši: „Pomoz mi vyvážnout pro svou spravedlnost“, rychle jej opustil. Po mnoho let každou noc, aniž o tom žáci měli tušení, zápasil jejich profesor ve svém pokojíku ve věži s ďáblem.

„Boží spravedlnost“ Martina mučila od samého počátku jeho studií. Co to znamená? Když o tom hovořil se Staupitzem pod hrušní, řekl mu jeho učitel, že „pokání není opravdové, pokud na jeho začátku není láska ke spravedlnosti a k Bohu“.

Staupitzova slova Martina zasáhla jako „ostrý šíp Všemohoucího“ a on je začal porovnávat s ostatními biblickými texty, v nichž se hovoří o pokání. Když už získal dostatečnou znalost řečtiny, uvědomil si, že skutečný význam tohoto slova je *litovat svých zlých činů a odvrátit se od nich*, nikoli *odčinit spáchané hříchy posty, poutěmi, modlitbami ke svatým a podobně*.

Ale Bůh prokazuje svou spravedlnost tím, že trestá hříšníky pokaždé, když udělají něco špatného, říkal si stále Martin. *Prokazuje svou spravedlnost tím, že mě, hříšníka, trestá! Pro člověka*

není jiná možnost, jak být spravedlivý, než dělat naprosto vše, co od něho Bůh žádá... je to tak?

Náhle se Martin zarazil.

Ne, tak to být nemůže!

Pak si uvědomil, že byl celá ta léta vedle! Bůh vůbec není krutý a zlý!

Apoštol Pavel říká, že člověk je učiněn spravedlivým vírou v něco, co pro něho Bůh vykonal. Ale co Bůh udělal pro člověka, aby ho učinil spravedlivým nebo svatým?

Poslal Ježíše Krista, aby nás učinil svatými! Ježíš bezezbytku splnil veškeré požadavky zákona, a přesto byl potrestán smrtí. On nic zlého neudělal, ale já ano!

To je ono! Bůh potrestal Ježíše místo mě, když nechal svého vlastního syna zemřít na kříži. Teď jsem v Božích očích svatý, protože vím a věřím tomu, že Ježíš je svatý a spravedlivý pro mě a že vzal na sebe můj trest!

Ano, konečně si Martin uvědomil, jak může mít jistotu, že mu Bůh odpustí. Zatímco dříve o Bohu smýšlel jako o otci tak přísném, jako byl jeho přirozený otec, nyní jej viděl jako milujícího a milostivého, připraveného vyjít k němu a odpustit mu – a pomoci mu na cestě životem – jen když bude mít víru a s naprostou důvěrou se mu vydá a spolehne se na něho.

Cítím se, jako bych se znovuzrodil a prošel otevřenými bránami do rajské zahrady, pomyslel si Martin.

Kdyby byl Bůh připraven odpouštět hříšnému člověku, aniž by vyžadoval pokutu, byl by velmi nespolehlivý a tato nedůslednost by z něho činila děsivé a nepředvídatelné božstvo. Byl by jako nepředvídatelný učitel, který žáky odměňuje a trestá nikoli podle jejich výkonů, ale podle své momentální nálady.

Jednu z nejvýstižnějších ilustrací toho, jak Bůh spojuje spravedlnost a milost, najdeme ve starém příběhu o významném soudci, který předsedal procesu s mužem obviněným z vážného zločinu. V průběhu procesu byla vina obžalovaného stále zřejmější. Pak se proslechlo, že obžalovaný je soudcův přítel z dětství. Všichni proto očekávali, že vyvázne s lehkým trestem, jaké však bylo jejich překvapení, když soudce při konečném rozsudku vynesl ten nejprísrnější trest! Usvědčený provinilec bude muset zaplatit vysokou

pokutu, nebo strávit mnoho let ve vězení. Podle všeho onen muž neměl žádnou šanci takovou sumu zaplatit, takže nezbyvala jiná možnost než jít do vězení.

Potom soudce povstal, odložil napudrovanou paruku, své hermelínové roucho a všechny vnější znaky svého úřadu. Opustil své vyvýšené místo v čele soudní síně a sestoupil úplně dolů. Tam přistoupil k soudnímu úředníkovi a z vlastních peněz zaplatil obrovskou pokutu, kterou on sám teprve před několika málo minutami určil jako trest!

Kdyby provinilce propustil, byl by zkorumpovaný a nehodnověrný soudce. Když ale sám zaplatil pokutu, byla litera zákona naplněna a zároveň tím nejnákladnějším a nejvroucnějším způsobem, jaký si jen lze představit, projevil lásku vůči svému příteli z dětství.

Právě to Martin Luther našel u Boha. Boží spravedlnost požadovala hříšníka potrestat. Ale jeho přetékající láska ho přinutila, aby pokutu zaplatil sám. Martinovi teď už stačilo věřit, že Bůh skutečně za něho zaplatil a že mu může být odpuštěno. A to ještě není všechno, protože Boží spravedlnost se stává spravedlností bývalého hříšníka, Martin Luther může být spravedlivý!

Jaké proudy slz asi stékaly po Martinových tvářích, když se mu dostalo tohoto zjevení. Najednou už Bůh nebyl hrozivý a pomstychtivý, ale laskavý a podivuhodný. Martin si vzpomněl na jilm, pod nímž stál v bouři, když se rozhodl k neuváženému slibu, že se stane mnichem. Ale teď už to nebyla scéna plná hrůzy a hněvu. Najednou Martinovi místo toho připadalo, že každý list ozářený světlem blesku stvrzuje tento nalezený život, a že s duněním hromu se ozývá proklamace: „Spravedlivý bude živ z víry!“

„Spravedlivými se nestáváme konáním spravedlivých skutků, ale dobré skutky konáme, jelikož jsme ospravedlněni,“ začal Martin kázat lidem ve Vitemberku. Jeho žáci začali vnímat jiskru víry, která v jeho srdci zářila stále jasněji, a sbíhali se na jeho přednášky, až si na to ostatní profesori začali stěžovat. Zdálo se, že Martin hoří pro Boha. Ve všech posluchačích zapaloval oheň svými soudobými aplikacemi biblických slov, zapsaných před více než 1 400 lety. Křesťanství bylo náhle živější a mělo větší vztah k současnosti než kdykoli předtím.

Jak se Martinova povaha měnila z uzavřené ke vstřícné, dával

mu Staupitz další úkoly. Staupitz sám byl vyslán do Holandska, odkud měl přivést další relikvie pro vévodu Fridricha. V nepřítomnosti generálního vikáře přebíral Luther úkol vizitace klášterů.

„Mám strašně moc práce,“ napsal Martin v dopise svému příteli. „Vskutku bych potřeboval dva sekretáře. Připadá mi, že celý den nedělám nic jiného, než že píšu dopisy. Také kážu v klášteře, předsedám při jídle a vedu bohoslužby ve farním kostele. Dohlížím na jedenáct dalších klášterů, přednáším o listech apoštola Pavla a shromáždíuji látku pro svou knihu o Žalmech.“

Martin svůj dohled nad kláštery prováděl s láskou a vášní. Když jednou jistý odpadlý řeholník vyhledal útočiště v klášteře v Mohuči, napsal Martin tamnímu opatovi dojemný dopis:

„Donesla se mi smutná zpráva, že jeden z mých bratří z kláštera v Drážďanech zbloudil a pak vyhledal útočiště u vás. Lituji, že celá záležitost byla tak ostudná. Nicméně jsem šťasten, že jste prokázal takovou ochotu a věrnost, když jste ho přijal a umožnil mu zbavit se pohany.

Je ztracenou ovci a patří do stáda. Mou povinností je vyhledat ho a dá-li Pán Ježíš, odvrátit ho od jeho mylné cesty. Proto vás prosím, velevážený otče a opate, můžete-li jakýmkoli způsobem pomoci, abyste jej poslal zpět do Drážďan nebo do Vitemberku.

Přesvědčete ho, aby přišel sám od sebe. Jednejte s ním tak laskavě, aby se vrátil ze své vlastní vůle. Uvítám ho s otevřenou náručí. Nemá se čeho bát. Jsem si vědom, že velké hříchy se dějí. Není nic neobvyklého, když člověk udělá něco špatného. K zázraku dochází, když se znovu vzpamatuje. Dokonce i anděl v nebi kdysi zhřešil. Stejně tak Adam v ráji. Apoštol Petr padl. Každý den cedry libanonské padají k zemi. Proto není nic neobvyklého, když se třtina klátí ve větru sem a tam.“

Jak nádherně soucitný dopis! Bůh ukončil Martinovy strachy a učinil jej spravedlivým. Teď Martin začínal konat dobré činy, konkrétně nabízel milost a laskavost odpadlému mnichovi, „ztracené ovci, která patří ke stádu“.

Sám Martin byl kdysi ztracenou ovci, kterou Bůh našel. „Dlouhý čas jsem bloudil“, napsal Martin. „Stav mého nitra byl pro mě záhadou.“ Nyní hlásal dobrou zvěst a svými činy dosvědčoval, že Bohu je možno vždy důvěřovat, že u něho ztracené ovce najdou svůj domov.

Vitemberské dveře

Světlo evangelia, které Martin našel ve svém pokojíku ve věži, se v následujících letech rozrostlo z žhnoucího uhlíku do hučícího plamene. Ačkoli jasně kázal proti hříchu, přesto miloval hříšníky a nabízel jim Boží spravedlnost jako jediné řešení a lék na vrozené slabosti člověka.

Martin byl střízlivým a vytrvalým obhájcem pravdy a jednou vyvolal pěkný povyk v akademické debatě (nebo „disputaci“ jak se tomu tehdy říkalo) tvrzením, že kniha s názvem *Pravé a falešné vyznání*, kterou údajně napsal svatý Augustin, je v podstatě podvrh!

„To je nesmysl, Martine!“ křičel Dr. Andreas Karlstadt, děkan vitemberské univerzity, Martinův blízký kolega. Karlstadt odjel do Lipska, aby se tam podíval na výtisk této knihy v touze dokázat, že se Martin mýlí, ale vrátil se přesvědčen, že Martin má pravdu. Od té chvíle byl Karlstadt „luteránštější než Luther“, vtipkovali jeho kolegové.

Martin byl průkopníkem i v příručních učebních pomůckách. Dal si vytisknout části epistol apoštola Pavla jen s několika řádky na stránce, takže žáci měli dost prostoru, kam připsovat vlastní poznámky. Jeho uvážlivost a přemýšlivost se projevovala mnoha způsoby, často pečlivě opisoval své poznámky pro výuku, aby je druží mohli snadno přečíst.

Vykládat Bibli na univerzitách byla v šestnáctém století práce, se kterou se nespěchalo. Jeden z Martinových současníků vykládal v Lipsku celých dvaadvacet let prvních osm kapitol knihy Jeremiáše! Martin se během čtyř let pracoval Žalmy a dvěma epistolami apoštola Pavla. Jeho přednášky byly tak názorné, že svým

žákům musel neustále připomínat: „Já nejsem apoštol Pavel, já o něm pouze přednáším!“

Ke konci roku 1516 zasáhla Vitemberk vlna dýmějového moru a mnoho lidí z města uprchlo – buď jen na čas vyhledali bezpečnější místa, nebo se přestěhovali na delší dobu. Martin napsal dopis svému starému příteli Langovi, který byl v Erfurtu jeho opatem:

„Kam prchnout? Svět se nezhroutí, když bratr Martin zemře. Pokud se situace zhorší, pošlu bratry pryč. Zůstávám tady a nesmím utéci vzhledem k svému slibu poslušnosti, dokud mi titíž nadřízení, kteří mi přikázali, abych se odtud nehýbal, nedovolí odejít. (Tím měl na mysli Staupitze.) Ne že bych z moru neměl strach, ale doufám, že mě Bůh z něho vytrhne.“ Martin měl očividně větší obavy ze škody, kterou by mohl způsobit jeho strach, než z morové rány samotné.

Mor se ztratil a obyvatelé se vrátili. Ale nad Vitemberkem a nad celým Německem se stahovala bouřková mračna. Martin bude jedním z těch, kteří tyto mraky rozptýlí, a tím otřeše celým světem. Zatímco Martin přednášel teologii a svým drobným příspěvkem usiloval o reformu univerzitního studia, Bůh pro něho připravoval mnohem větší sousto.

Po desíti letech úřadu zemřel v roce 1513 papež a jeho místo zaujal Lev X. Lev byl znalec umění. Povolal ke svému dvoru mnoho slavných malířů, sochařů a básníků. Michelangelo léta otročil na díle, které mělo uspokojit papežovy vrtochy. Zatímco Raffaello dokončoval svůj návrh tapisérií pro Sixtinskou kapli, Lev často sedával pod Michelangelovým stropem a naslouchal jak nejlepší zpěváci z Francie a Řecka pějí církevní písně.

Lev nabyl papežské funkce jen pomocí politických intrik. Když se konkláve kardinálů sešlo k volbě nástupce papeže Julia, uvízli kardinálové na mrtvém bodě. Podle starého zvyku byli kardinálové zapečetěni v jedné části papežského paláce a nesměli odejít, dokud nezvolili papeže nového. Když už se nedaly snášet ani zplodiny z hořících loučí ani puch z toalety, bylo jasné, že nového papeže je nutno zvolit co nejrychleji. V obavách z nemocí, které by je v takových nehygienických podmínkách mohly postihnout, kardinálové nakonec účelově zvolili papežem Lva. Nebyl to sice jejich

oblíbený kandidát, ale roznesla se o něm zpráva, že je na smrtelné posteli. Jeho zvolením získali čas na další politická vyjednávání, jejichž výsledkem měla být příští volba papeže lepšího a populárnějšího.

Naneštěstí Lev X. na žádné posteli nebyl. Tlustý, krátkonohý kardinál se velmi rychle zotavil ze své „nemoci“, která očividně byla jen lstí, jež mu měla dopomoci ke zvolení papežem. Když nastupoval do úřadu, nebyl Lev dokonce ani knězem. Dříve než mohl papežský úřad převzít, museli ho vysvětit na biskupa... „Je děsivě tlustý,“ napsal jeden jeho současník. „Pořád se potí a když slouží pontifikální mši, nedělá nic jiného, než že si stále malým lněným ubrouskem otírá pot, který mu kape z tváře a brady na hrdlo a ruce.“

Papež Lev X. v žádném případě nevěnoval příliš mnoho času svým církevním povinnostem, které považoval za nudné. Daleko víc ho zajímaly hony a s potěšením zval jeden až dva tisíce vybraných hostí, aby ho na lovu doprovázeli. Často pozval kardinály na karetní hru, při níž se hrálo o velké finanční částky. Přítomné pozorovatele vždy potěšil tím, že jim hodil svou výhru. Papež Lev měl dvakrát vyšší výlohy než jeho předchůdci a strhl papežskou kurii do nových hlubin úpadku.

Jeho životní styl byl samozřejmě velmi nákladný. Jeden současník poznamenal, že „by snáze létal kámen, než by tento papež udržel tisíc dukátů“. A tak pokaždé, když se papež Lev ráno vzbudil, začal přemýšlet, které opatství nebo biskupství někomu přidělí, protože s každým novým biskupským nebo opatským jmenováním kynula papežství jistá finanční kompenzace. A tak tyto důležité úřady nikdy nedostal ten, kdo se na ně nejlépe hodil, ani koho by si Bůh na těchto místech přál, ale prostě a jednoduše ten, kdo měl nejvíce peněz.

Nejdůležitějším církevním úřadem v německé vlasti Martina Luthera byl úřad arcibiskupa v Mohuči. Albrecht Braniborský, který již zastával úřady biskupa Hallberstadtu a biskupa Magdeburku, doufal, že obdrží i tento třetí úřad a stane se hlavou katolické církve v Německu.

Nebylo úředně přípustné, aby jedna osoba zastávala dva či dokonce tři biskupské úřady současně, a Albrechtovi bylo navíc

pouze 23 let, nebyl tedy na jmenování biskupem dost starý. To ho však neodradilo. Prostřednictvím svého bratra Jáchyma dokázal nabídnout papeži Lvovi dostatek peněz na to, aby se k podobným „maličkostem“ nepřihlíželo, a tak byl Albrecht ustanoven arcibiskupem mohučským.

Albrecht se ovšem dostal záhy do úzkých, protože neměl peníze, které papeži Lvovi slíbil. V zoufalství se obrátil na bankéřskou rodinu Fuggerů a vypůjčil si od nich.

Albrecht tedy nyní splácel obrovskou půjčku. Avšak i papež Lev potřeboval naléhavě velkou spoustu peněz, neboť chtěl v Římě postavit nový, obrovský chrám – basiliku svatého Petra – který podle jeho představ měl být nejkrásnějším chrámem na světě. Společná nenasytnost učinila z arcibiskupa Albrechta a papeže Lva pevnou alianci.

Nakonec bylo dohodnuto, že papež Lev X. jako hlava církve povolí v Německu prodej „odpuštěk“, které měly zajistit dostatečný přísun tolik potřebných financí. Polovina výtěžku náležela papeži jako příspěvek na stavbu baziliky, druhá polovina padla na splácení Albrechtova dluhu.

Odpustek byla formální papežská listina, obvykle opatřená pečeti, která rušila nutnost zaplatit za hřích. Tyto odpustky byly součástí učení církve o pokání a odpuštění. Jak jsme již viděli, církev učila, že se musejí splnit čtyři podmínky, aby se člověku dostalo odpuštění: kajícíník musí hříchů upřímně litovat, musí je vyznat knězi, kněz musí hříšníkově dát rozhřešení a hříšník musí činně prokázat, že jeho vyznání a pokání jsou opravdové.

Porovnejte ale toto učení s biblickým učení, jímž se řídila první církev a které Martin nedávno sám pro sebe odhalil. Podle tohoto učení musí kajícíník upřímně litovat svých hříchů a přestat dělat věci, o nichž ví, že nejsou správné. Hříchy je třeba vyznat Bohu, což je možno provést se stejným účinkem v tichosti a soukromí jako před knězem. Bůh je ochoten a připraven nám naše hříchy odpustit. Poté je kajícíník ospravedlněn Boží milostí skrze víru, že Ježíš svou smrtí zaplatil pokutu za jeho hřích. Víra za normálních okolností vede k přirozené touze konat dobré skutky. Nicméně výkon těchto dobrých skutků není rozhodující k získání odpuštění.

Rozpory jsou očividné. U skutečného biblického učení vycházejícího z Kristových slov, jak je Martin zastával, nemohla církev nic vydělat, v tom byla ta potíž! Kristus přece nikdy nenaznačoval, že to ponese peníze, bude-li ho někdo následovat. Ale zkorumpovaní papeži si ovšem po několik set let představovali něco zcela jiného.

Je pravděpodobné, že mnozí církevní učenci zahlédli právě biblické (nebo evangelijní) učení i v dobách, kdy zuřily tyto zlořády. Ovšem správný postoj nešel nikdy příliš daleko. Průměrný farář se řídil bludným učením církve v dobré víře, že je správné. Dokonce ani studia na doktorát teologie nepomohla Martinovi odhalit tento omyl. Staupitz si toho byl nejspíše vědom, ale k pravdě také nepronikl. Snad si ani neuvědomoval, kolik farářů těmto bludům prostě věří a řídí se jimi. Anebo o tom všem věděl, ale bál se s tím něco udělat, a raději vzhlížel k Martinovi jako ke svatému Jiří, který zabije draka falešného učení.

A právě tyto falešné církevní nauky umožnily používat odpustky. Církev zpočátku tvrdila, že dobré činy mají pro odpuštění podstatný význam a pokud v tomto životě *nejdou* vykonány, bude nutno je vykonat po smrti v očistci. Za veškeré zlo, které lidé spáchali, a které na zemi nedošlo trestu, bude nutno zaplatit na tom hrozném místě.

V Lutherových dobách se lidé většinou pekla nebáli. Správně věřili, že získají místo v nebi, pokud budou svých špatných činů upřímně litovat, přijali učení, že Kristus zemřel, aby jim umožnil odpuštění, a budou-li žít svůj život podobně jako Kristus. Bylo to pomyšlení na očistec, co jim nahánělo strach. Že tam za trest budou nuceni trávit tisíce ba milióny let, než budou moci okusit nebeských radostí.

Poté co církev začala učit tuto doktrínu – která se v Bibli nena-
jde a jež zcela odporuje, čemu učil Kristus – přišli kněží s tvrzením, že je zde pouze jediná alternativa. A to přijmout užitek z „pokladnice milosti“.

Římskokatolické učení chápalo pokladnici milosti jako banku, do níž byly uloženy dobré činy Ježíše Krista, svatých a všech věřících. Lidé, kteří nevedli dobrý život a nevykonali dostatek dobrých skutků, mohli z tohoto pokladu čerpat jako z nějakého bankovního účtu. Papír s odpustkem pak byl něco jako šek.

Původně byly odpustky papírové listiny, které si člověk mohl koupit a jenž mu zajistily zkrácení pobytu v očišči. Ale prostí lidé viděli v odpustcích stvrzenku, jejímž zakoupením si zajistili odpuštění hříchů jako takové, což hrubě znevažovalo evangelium.

Ještě horší bylo, že mnozí lidé chápali odpustky jako prostředek k odpuštění jak minulých, tak budoucích hříchů. Pokud člověk vlastnil odpustek, mohl věřit, že může klidně krást nebo zabíjet, protože již vlastní podepsaný a zapečetěný dokument, v němž stojí, že jeho hříchy mu jsou odpuštěny.

Zpočátku měl být prodej odpustků zdrojem financování křížáckých tažení, ale postupem času začali noví papežové vydávat stále dražší odpustky pokaždé, když jim došly peníze. V roce 1391 ustanovil papež Bonifác IX. po celé Evropě své biřice, kteří prodávali odpustky jeho jménem a posílali mu část svých zisků. V roce 1476 rozhodl papež Sixtus IV., že by se výnosy z odpustků mohly zvýšit prodejem odpustků pro mrtvé. Pozůstalí by tak mohli vykoupit zkrácení pobytu v očišči svým zemřelým rodičům. Celá idea byla samozřejmě otevřeným rouháním a byla v naprostém rozporu s Kristovým učením. Papež Lev X. byl pouhým posledním článkem v dlouhém řetězu zesvětštělých papežů, kteří zneužívali svého úřadu k vlastnímu prospěchu.

Poté co Albrecht a Lev uvedli do běhu svou výnosnou spekulaci, hrnuli se do Německa za nákupem odpustků lidé ze všech stran. Když se Martin Luther doslechl, že Albrecht pověřil lipského dominikánského mnicha Johanna Tetzela prodejem odpustků v Sasku a ten doufal, že bude brzo kázat ve Vitemberku, odsekl: „Kázat ve Vitemberku se mu zachtělo? Pak mu brzo prorazím díru do jeho bubnu!“ Martin a jeho přítel Spalatin okamžitě napsali vévodovi Fridrichovi.

Vévoda zakázal prodávacům odpustků působit na svém území, tedy v okolí Vitemberku. Je možné, že Martin a Spalatin, dvorní kaplan vévody Fridricha, přesvědčili starého vladaře, že prodej odpustků není biblický. Pravděpodobnější však je, že se Fridrich obával odlivu příjmů plynoucích mu z jeho sbírky posvátných relikvií.

V předvečer svátku Všetech svatých roku 1516 se Martin rozhodl, že své farníky bude před bláhovostí odpustků varovat. Ten den

kázal umírněné kázání, v němž občanům města připomněl, že odpustky jsou užitečné pouze k tomu, aby se hříšník vyhnul trestům ukládaným církví, a že pravé pokání a odpuštění hříchů je něco docela jiného.

„Skutečná proměna srdce, která přináší opravdové odpuštění a spasení, může nastat pouze tehdy, když člověk rozjímá o Kristových ranách, prožívá upřímné výčitky a přijme milost, kterou Bůh zdarma poskytuje věřícímu,“ řekl Martin.

Farníci si měli následujícího dne návštěvou relikvií v hradní kapli vévody Fridricha vysloužit 127 799 dní (tj. 350 let) odpuštění a z Martinova kázání nebyli proto příliš nadšeni. Někteří se na něho vážně zlobili, protože se do Saska vydali jen proto, aby si ve vedlejší vesnici zakoupili odpustky od Tetzela.

„Chcete mi tedy říci, Luthere, že tento odpustek, který jsem si koupil, nemá žádnou cenu?“ huboval jeden z místních měšťanů.

„Je to užitečná připomínka, že Bůh je všemohoucí a má právo trestat hříšného člověka,“ vysvětlil mu Martin. „Ovšem věčné vykoupení je svrchovaným dílem našeho Boha. Papírová milost je maximum, co může papež se všemi svými kardinály nabídnout.“

Bylo ale zřejmé, že lidé to chtěli mít černé na bílém. Jsou odpustky „vstupenkou do nebe“, nebo ne? Mohou opravdu zachránit duši člověka? Odpověď na obě otázky byla zcela nepochybně záporná, ale pokud měl Martin zavrhnout odpustky, musel k tomu mít pevnou oporu v autoritě Písma.

Během následujícího roku začal Martin zpracovávat důvody pro své přesvědčení, že prodej odpustků je v rozporu s biblickým evangeliem. Vypracoval 95 důvodů (nebo tezí) podle nichž věřil, že jsou odpustky v rozporu s Písmem. Určitě by ale tato práce zůstala nedokončená a nedostala by se na veřejnost, kdyby Tetzelnův příjezd do sousedství Vitemberku nepřiměl Martina k činu.

Tetzel byl na prodej odpustků odborník – vždyť tu práci dělal již dvanáct let. Několik týdnů před příjezdem do města vždy vyslal „pomahače“, který měl jeho návštěvě zjednat dostatečný věhlas. Potom přicestoval s karavanou přívrženců, nesoucích papežské oprávnění vystavené na drahé sametové podušce zdobené zlatem, a truhlu, v níž se odvážely vybrané peníze.

Tetzel si mohl být jist, že ho u brány města bude čekat obrovský

dav, který ho doprovodí na hlavní náměstí, kde v barvitém kázání vyličí hrůzy, jež čekají nevěřícího.

Poté měl další kázání v největším městském kostele, tentokrát o očistci. „Slyšíte své mrtvé rodiče, jak zoufale křičí v mukách z oné temné země za samotným peklem?“ volával Tetzl ve snaze zahrát na city shromážděných občanů. „Volají: *Vysvobodte nás! Pomozte nám odsud! Pomozte nám dosáhnout nebe!*“

Třetí Tetzlově kázání bylo o rozkoších nebeských. Vykreslil velmi zromantizovanou variantu tohoto místa, protože se snažil předložit nebe jako nádherný dar, který lidé mohou zakoupit svým zemřelým rodičům. Tetzl vemlouvavě recitoval:

„Jako grošík v kasu kluše,
Tak z očistce se žene duše.“

K jeho dalším trikům patřilo tvrzení, že všechny vybrané peníze poslouží na stavbu basiliky svatého Petra. „V tom kostele budou uloženy ostatky svatých apoštolů Petra a Pavla, ta svatá těla, která stále ještě leží bez náležité pocty a vážnosti nepohřbena na volném prostranství...“ Rozumí se, že ve skutečnosti jejich těla nepohřbená nebyla, a že polovina získaných peněz padla na splácení dluhů mohučského arcibiskupa!

„Nevyměnil bych své výsady za výsady samotného svatého Petra,“ vriskal Tetzl jako trhovce prodávající kvěťák. „Moje odpustky zachránily více duší než všechna kázání svatého Petra dohromady. Není na světě tak velkého hříchu, aby nebylo možno ho odpustit. Neboť i kdyby někdo znásilnil samu pozeňnanou pannu Marii, stačí zaplatit a bude mu odpuštěno!“

„To je hnus!“ zvolal Martin, když slyšel Tetzlovy výroky. „Jak může člověk pouštět z úst takové rouhání?“

V roce 1516 kázal Martin třikrát proti odpustkům, a v tomto kázání pokračoval až do příštího roku, přestože vévoda Fridrich huboval na ztrátu zisků, plynoucích mu z jeho sbírky posvátných relikvií. Ačkoli se Tetzl v létě 1517 z okolí Vitemberku stáhl, Martinův hněv trval. A zvláště se rozzlobil, když objevil knihu napsanou mohučským arcibiskupem Albrechtem, která obsahovala příklady kázání pro kazatele odpustků. Ukázalo se, že překrouceniny v Tetzlových kázáních schvaloval sám arcibiskup.

Konečně Martin dokončil svých devadesát pět tezí – vlastní zdů-

vodnění, proč není prodej odpustků správný. Odnesl je do místní tiskárny, kde mu vytiskli několik kopií.

A potom 31. října 1517, ve výroční den svého kázání v předvečer Všech svatých, se Martin kolem poledne vydal na cestu dolů k hradní kapli. Dveře kostela sloužily jako vývěsní tabule pro oznámení všeho druhu. Martin vzal hřebíky, kladivo a jeden výtisk devadesáti pěti tezí a pustil se do práce. Sotva si uvědomil, s jakou silou ty hřebíky zatloukal. Ozvěna úderů jeho kladiva otrásla celou Evropou a změnila běh dějin.

Útěk z Augšpurku

„Odpust' mi, nejctihodnější otče v Kristu a nejosvícenější Kníže,“ psal Martin arcibiskupu Albrechtovi, „když si já, pouhá spodina, neuváženě dovoluji psát Vašemu vznešenému Majestátu. Pán Ježíš je mým svědkem, že u vědomí, jak malý a opovrženíhodný jsem, dlouho jsem to odkládal. Kéž Vaše Výsost shlédne na zrnko prachu a v duchu biskupské šlechtnosti milostivě přijme moji žádost.“

V té době nebylo běžné, aby duchovní psali svým nadřízeným tímto stylem. Arcibiskup mohl tento způsob psaní vnímat z Martinovy strany jako sarkasmus.

Martin si ve svém dopise stěžoval na Tetzelovo učení a jeho tvrzení, že k odpuštění hříchů není nutné činit pokání, a taktně poukázal, že se arcibiskup mylí. Dopouštěl, aby dobré jméno Ježíše Krista bylo uvedeno v nevážnost. V poznámce na konci dopisu arcibiskupa žádá, aby se podíval na výtisk jeho devadesáti pěti tezí, který k dopisu přiložil, a mohl tak sám uvážit, „na jak vratkém základu je nauka o odpustcích postavena“.

Arcibiskup vybuchl. „Kdo si myslí, že je? Zaplatil jsem papeži 331 000 dukátů za to, abych se dostal tam, kde jsem! Co zaplatil za své postavení Luther? Nic!“

Arcibiskup Albrecht poslal kopii devadesáti pěti tezí papeži s žádostí, aby Martinovi bylo zakázáno veřejně kázat a psát podobné spisky. Rovněž Tetzeli se výtisk devadesáti pěti tezí dostal do ruky. Tetzel hromoval: „Nechám toho Luthera upálit na hranici a jeho popel rozpráším do vody!“

Martinovy teze byly napsány v latině, formálním akademickým stylem tehdy běžným, a končily slovy: „z lásky a horlivosti v objas-

ňování pravdy“, která vyzývala, aby se otázka v určený čas a na určeném místě prodiskutovala. Ale nikdo nepřišel s Martinem diskutovat.

Martinův postoj byl rozpolcený. Současně servilní i vzdorovitě sebevědomý, toužil horoucně na jedné straně odhalit zhoubnost odpustků, na straně druhé se obával, že právě on bude muset za tuto věc bojovat.

Znovu, jako už tolikrát předtím, hledal někoho, kdo by odpověděl na jeho otázky, kdo by upokojil jeho mysl a vzal si tuto záležitost na starost, aby on sám mohl mít pokoj. Ale Bůh vyvolil Martina jako svůj nástroj církevní reformace a pokoj ještě dlouho neměl přijít.

V několika týdnech po zveřejnění bylo devadesát pět tezí přeloženo do němčiny a rozšířilo se do různých koutů země. Najednou se o Martinovi všude mluvilo. Pro jedny byl kacíř, pro druhé slavný prorok starozákonního ražení.

Teze zahajuje v umírněném tónu definice vnitřního celoživotního pokání, které od nás Kristus žádá. Dále teze poukazují na papežovu autoritu (či spíše na její nedostatek) odpouštět hříchy i promíjet trest za ně. Martin napadl papežovu moc, platnost odpustků a mši sloužených za mrtvé, papežovy pohnutky a Tetzeloovy přehnané nároky. Nakonec Martin načrtl možnost jak případně odpustků používat k názornému poučení.

„Slyšeli jste ten příběh o muži, který zemřel a vzal si s sebou odpustek?“ žertoval jedné neděle Martin během svého kázání v hradní kapli. „Ten muž přišel k branám pekla a podal čertu svůj odpustek s tvrzením, že to je jeho vstupenka do nebe a že byl omylem poslán na nesprávné místo! Mezitím ale pekelný žár roztavil papežovu pečeť a spálil papír na oharek. ‚To není k ničemu,‘ řekl ďábel a strčil nešťastného muže do ohně. ‚Není to nic než trocha popela!‘“

Dokonce i vévoda Fridrich se tomu příběhu smál. Ale o tom, že Martin má pravdu, ho přesvědčilo něco jiného. Jedné noci měl podivný sen: „Zdálo se mi, že jakýsi mnich, pravý syn apoštola Pavla, mě požádal o svolení, aby směl něco napsat na dveře hradní kaple ve Vitemberku. Pero, jímž psal, bylo tak dlouhé, že odolalo všem snahám zástupu těch, kdo se ho snažili zlomit, probodlo ucho lva

v Římě a srazilo korunu s papežovy hlavy!“ Vévoda to pochopil jako zjevení od Hospodina, jímž mu chtěl ukázat, že Martin jedná správně a zaslouží si jeho podporu.

Lev z Říma, papež Lev, byl rozhořčen, když k němu dorazila zpráva o Martinově působení. Přikázal generálnímu vikáři augustiniánského řádu, aby se spojil s Martinovým přímým nadřízeným, von Staupitzem. „Řekněte mu, ať Luthera umlčí,“ hřimal papež.

Mezitím prodával Tetzl dál své odpustky po celém Německu a vyvolával:

„Peníz, který v misce zvoní,
z očiště duše přímo honí.“

Nebyl to moc dobrý verš, ale teologie v něm byla ještě mnohem horší.

„Do tří týdnů,“ tvrdil Tetzl, „dostanu toho kacíře Luthera na hranici. Jen ať si někdo zkusí hledat v tom, co kážu, nebo na odpustcích chyby, přijde o hlavu, která ještě krvácející, bude odkopnuta rovnou do pekla. A kacíři se budou škvařit, až se bude kouř přes hradby valit,“ vriskal ten mnich, a myslel si, že o hněvivém a mstivém Bohu ví vše. O pokorném tesaři z Nazaretu však nevěděl pranic.

Staupitz, vévoda Fridrich, Spalatin a otec Lang, opat Martinova starého kláštera v Erfurtu, na Martina naléhali, aby postupoval s největší opatrností a nechal celou záležitost usnout. Cítili, že řekl své a že by teď bylo moudré, aby myslel na svou budoucnost a nedělal nic, co by ohrozilo jeho další osud ve Vitemberku. Martinův biskup viděl, že devadesát pět tezí je velmi smysluplný a logický dokument, ale obával se o své vlastní postavení. Ze strachu proto zaujal k celé věci velmi liberální postoj a Martina nepodpořil ani neodsoudil v naději, že jeho nadšení pro pravdu brzo pohasne.

Martin však nechtěně vypustil šelmu z klece. Po celém známém světě, od Konstantinopole po Cambridge, se jeho teze překládaly do místních jazyků. Od Španělska po Maďarsko karikaturisté používali jeho slov k zesměšnění papeže. Zdálo se, že všichni stojí za Martinem a tleskají jeho útoku na mohutné síly papežství.

V Římě byla stále slyšet ozvěna úderů kladiva přibíjejícího devadesát pět tezí. Koncem dubna 1518 se měl v Heidelbergu (asi 430 km od Vitemberku) konat všeobecný koncil členů augusti-

niánského řádu. Papež Lev X. doufal, že na tomto koncilu Martina konečně umlčí.

Martin se svými přáteli opustil Vitemberk 11. dubna a o dva týdny později dorazili bezpečně do Heidelbergu. Jejich příchod mnohé překvapil, protože dominikánští mniši vyhrožovali, že Martina cestou zabijí. Jiní se obávali, že Martina zajmou a v poutech odvečou do Říma. (Tetzel samozřejmě patřil k dominikánskému řádu. Dominikánům se odpustky obzvláště líbily, protože z nich měli většinu svých příjmů. Nyní byl tento zdroj blahobytu odsouzen, aby postupně vyschl.)

I vévoda Fridrich se obával o Martinovu bezpečnost na cestě. Proto s Martinem poslal spolehlivého služebníka, který mu na cestách zajišťoval doprovod a osobní stráž, a dal mu bezvadná doporučení, jimiž se měl prokázat, kdyby ho někdo zastavil.

Martin byl po dlouhé cestě vyčerpaný, protože každý den ušli kolem třiceti kilometrů, ale do setkání se stačil zotavit. „Jsem řádně zkrušen tím, že jsem musel jít pěšky,“ napsal zpátky do Vitemberku. „Jelikož moje lítost je dokonalá, bylo provedeno plné odčinění a již nepotřebuji žádný odpustek!“ dodal žertem.

Martinova obava, že upadl v nemilost, se ukázala být neopodstatněná, protože s ním zacházeli jako s váženým hostem. Pravda, zbavili ho úřadu oblastního vikáře, ale ta práce už stejně byla poslední dobou pro Martina značnou přítěží. Měl radost, když viděl, že tento úřad svěřili jeho starému příteli otci Langovi. Ze strany řádu to byl velmi moudrý a taktický tah. Pro Martina to totiž znamenalo méně cestování a tudíž menší riziko, že se dominikáni pokusí jej unést.

Staupitz mluvil s Martinem zcela otevřeně: „Buďte opatrný, bratře Martine. Nepošpiňte dobrou pověst našeho starobylého augustiniánského řádu.“

„Pokud je mé jednání v rozporu s Boží vůlí,“ odpověděl Martin, „pak to všechno brzo pohasne. Ale pokud se to skutečně stalo v jeho jménu, ponechejme starost o výsledek na něm.“

Samotný koncil proběhl velmi poklidně. Augustiniáni trpělivě vyslechli Martinovu řeč o jeho práci na univerzitě ve Vitemberku. Martin byl ustanoven předsedou teologických disputací nebo debat, které tvořily hlavní část setkání. Výkřik proti odpustkům byl

na okamžik zapomenut a Martin navázal přátelství s mnoha mladšími členy řádu, když starší mniši byli poněkud opatrnější.

Do Vitemberku se Luther vrátil v příjemné náladě, spokojen, že ve svém boji nestojí osamocen. Jeho spolubratři augustiniáni mu nabídli odvoz vozem, což vděčně přijal. „Přišel jsem pěšky, ale vrátil jsem se na voze,“ napsal později slovy hodnými vítězného generála. Bylo to symbolické vyjádření toho, jak jeho myšlenky nabíraly na síle.

Než se k papeži Lvovi doneslo, že Martin nebyl na koncilu v Heidelbergu napomenut, byl už papež zaměstnán jinými věcmi a s nějakým Lutherem si nedělal zbytečné starosti. „Nevadí. Je to jen německý ochlasta,“ prohlásil papež o Martinovi. „Až vystřízliví, bude se cítit líp.“

Ale pokud se papež Lev domníval, že Martin teď upadne v zapomnění a zůstane jen podivným teologem ve vzdálené zemi, pořídně se zmýlil. Další Martinův spis – Rezoluce – je dlouhý a podrobný komentář a výklad jeho devadesáti pěti tezí. Teze předal svému biskupovi a požádal ho, aby si vzal pero a přeškrtl všechno, co by bylo nepatřičné. Ale biskupovi se do diskuse nechtělo.

Jeden výtisk Rezoluce Martin poslal Staupitzovi, aby jej předal papeži. V doprovodném dopise napsal: „Boží příkázání se stanou něžnými, když pochopíme, že se mají číst nejen v knihách, ale také v ranách našeho sladkého Spasitele,“ což bylo velmi uhlazeným shrnutím pozice, kterou Martin v tomto období svého života zastával.

„Vlastním jen jedinou věc,“ poznamenal Martin „své nehodné tělo, unavené stálým nepohodlím. Pokud se rozhodnou mi ho silou nebo lstí odejmout, neochudí mě o víc než o jednu či dvě hodiny života. Můj sladký vykupitel, můj Pán Ježíš Kristus, mi stačí. Jemu budu zpívat po celý svůj život. A nechce-li někdo zpívat se mnou, co mi na tom záleží?“

Když se Martinovy Rezoluce dostaly v květnu 1518 k papeži Lvovi, doprovázel je dopis, „censurovaný“ jak Martinovým nadřízeným von Staupitzem, tak jeho dobrým přítelem Spalatinem. „Skláním se u vašich nohou,“ stálo v konečné verzi dopisu. „Obživte mě, zabijte mě, volejte mě k odpovědnosti, schvalujte či neschvalujte, jak je vám libo. Stále budu uznávat váš hlas jako hlas

samotného Krista, který skrze vás mluví. Kéž vás věčně drží ve svém náručí.“

Papež Lev X. by takovou podporu potřeboval, neboť se netěšil zrovna velké popularitě. Právě o vlások unikl atentátu ze strany kurie a několik kardinálů se proti němu spiklo. Další urážka od Martina Luthera bylo to poslední, co v té chvíli potřeboval, a navzdory všem těm pokorným slovům byla právě urážka přesně tím, čeho Rezoluce dosáhla.

Místo aby se Martin před svatým otcem pokořil a omluvil se mu, trval na tom, že jeho postoj v otázce odpustků je naprosto správný a bezchybný. Dominikáni, přítomní u papežského dvora, Lvovi neustále připomínali, že Martinovi nejde jen o reformu církve, ale že ve skutečnosti napadá autoritu papeže jako svrchované hlavy církve.

Přemrštěná horlivost dominikánů vzbudila ve Lvovi podezření. Mniši se totiž neustále navzájem osočovali se zvláštní hořkostí, která je vlastní těm, kdo se cítí povoláni, aby byli svatější než všichni ostatní. „To jsou jen mnišské báchorky,“ řekl s vědomím, že celá záležitost může být projevem malicherných půtek a nevraživosti mezi augustiniány a dominikány – „hlídacími psy Páně,“ jak se jim říkalo v jednom populárním vtipu – a že on je pouze zneužíván jako prostředek k prosazení jedné strany na úkor druhé.

Když Lev předal Rezoluce dominikánskému učenci Prieriovi, aby se k nim vyjádřil, dostal od něho odpověď za tři dny, ve které byl Martin podle očekávání odsouzen. Začátkem června papež Lev konečně podnikl jeden pozitivní krok. Odeslal předvolání, aby se Martin do šedesáti dnů dostavil do Říma, kde se celá věc prošetří.

Dominikánům se však zdálo, že papež Lev jedná polovičatě a bez zájmu. „Hlídací psi Páně“ napínali vodítka. Dychtili po Martinově krvi za každou cenu – i kdyby kvůli tomu museli falšovat důkazy.

Po návratu z Heidelbergu kázal Martin o vyobcování. V té době mu vyloučení z církve nehrozilo. Kázal na toto téma prostě proto, že bylo dalším příkladem pomatenosti církve. Původně byla exkomunikace nástrojem pro potírání zásadních a zarputilých nepřátel církve. Teď se ale exkomunikace začaly vyhlašovat ve velkém nade všemi bezvýznamnými nepoddajnými knížaty, arcibiskupy,

kteří zanedbali placení poplatků za udělení úřadu, a dále se staly prostředkem zcela nespravedlivého boje proti městským radám, snažícím se zavést daň na víno a pivo, které vyráběly a se ziskem prodávaly kláštery!

Pokud vyobcovaný člověk nebyl přiveden k poslušnosti, mohla být exkomunikována celá jeho rodina, dokonce celé město. Exkomunikace se tehdy stala prostě běžným trestem, jehož papež zhusťta využíval, aby udržel své poddané v poslušnosti. Přirovnáme-li odpusťky k mrkvi, kterou papež mával církvi před nosem, jako kdyby křesťané byli oslové, pak exkomunikace byla tou holí, na níž byla mrkev zavěšena.

Martin na základě čistě biblických zásad napadl způsob, jak papež používal exkomunikace, a prohlásil o nich, že „létají po stovkách jako netopýři“. Společenství s Bohem závisí zcela výhradně na víře jednotlivce, kázal Martin, a nikoliv na něčem vnějším, co by papež mohl odebrat.

Dva dominikáni opsali výňatky z Martinova kázání, vyhrotili je a poslali do Říma s tvrzením, že jde o pravdivý a přesný záznam Martinova kázání. Martin je nazval „ohavnými špióny“.

Papež se rozzuřil. Zdálo se, jako by ho Martin chtěl ohlušit údery kladiva – nejprve devadesát pět tezí, potom Rezoluce a teď tohle kázání proti exkomunikaci. Krom toho měl Martin tu smělost odpovědět na kritiku dominikánského teologa Prieria, kterou stihl jeho Rezoluci. Prierias možná byl neschopný idiot, ale byl to papežův idiot a Lev nechtěl Martinovi dovolit, aby si s ním zahrával.

Třiadvacátého srpna papež Lev podepsal dokument, který byl proti původnímu mnohem tvrdší. Martin již nebyl povolán k obhajobě svých tvrzení. Byl otevřeně označen za kacíře. Lev nařídil kardinálovi Tomáši Kajetánovi, *papežskému legátovi* (nebo vel-vyslanci) v Německu, který se účastnil kongresu v Augšpurku, aby Martina Luthera zatkl.

„Až se ho zmocníte, dobře ho střežte,“ napsal Lev, a podobný pokyn odeslal vévodovi Fridrichovi.

Papež nazval Martina skrz naskrz prohnáným kacířem. Hluboce tím urazil jak Martina, tak vévodu samotného, protože ten Martina ustanovil do úřadu profesora na univerzitě. I kdyby se Luther mýlil, mělo by se s ním přinejmenším jednat slušně. Vévoda tedy od-

mítl vyhovět papežovu příkazu a poradil Martinovi, aby zůstal ve Vitemberku. Martin se rád podřídil.

Naštěstí měl vévoda Fridrich mnohem větší vliv a moc mezi církevními představiteli než ostatní němečtí vladaři. Především proto, že byl jedním ze sedmi kurfiřtů, kteří měli právo volit příštího císaře svaté říše římské, což bylo velmi důležité politické postavení. Papež Lev měl docela jasnou představu o tom, kdo by měl příštím císařem být, ale chtěl-li svůj názor prosadit, potřeboval k tomu Fridrichovu pomoc. Za druhé Lev potřeboval peníze a vojáky pro válku s Turky a Fridrich byl jediný, kdo byl ochoten mu pomoci. Byl pro něho příliš užitečným spojencem, než by riskoval, že ho urazí.

Díky tomu to mohl vévoda Fridrich zařídit tak, že Luther nemusel do Říma, což by bylo jako vlézt do lvího doupěte, ale měl mít slyšení před kardinálem Kajetánem u německého dvora. Papež neochotně souhlasil.

Šestadvacátého září 1518 Martin odcestoval do Augšpurku. Jeho přátelé byli přesvědčeni, že jde na jistou smrt. Upřímně se s ním rozloučili. Staupitz na něho naléhal, aby uprchl do exilu. „Nemůžete očekávat nic jiného než kříž. Odejděte z Vitemberku, dokud je čas, a přijďte ke mně, abychom spolu mohli žít a zemřít.“

Martin doufal, že ho Bůh bude chránit. „Ať se stane Boží vůle. Ano, třeba i v Augšpurku! Ježíš Kristus kraluje uprostřed svých nepřátel,“ prohlásil jedním dechem, ale hned poté se v jeho mysli ozvalo: nyní zemřu a udělám ostudu svým rodičům. To se vrátil Martinův starý nepřítel – pochybnosti.

Na jedné straně Martin doufal ve svrchovanou Hospodinovu ochranu, na druhé straně si ale obstaral jak od vévody Fridricha, tak od císaře svaté římské říše národa německého průvodní list, který mu zaručil bezpečný odchod. Ani s tím však nebyl spokojen a po příjezdu do Augšpurku se odmítl setkat s kardinálem Kajetánem, dokud i od něho nedostal záruku bezpečného odchodu.

Během pěti dnů, kdy čekal na setkání, se ho jistý italský diplomat snažil zastrašit tím, že formuloval Martinovy pochyby a tajné obavy:

„Opravdu si myslíte, že by vévoda Fridrich kvůli vám riskoval své pozemky?“ vysmíval se.

„Bůh chraň,“ odpověděl Martin.

„No prosím. Tak kde potom najdete ochranu?“

„Snad pod nebesy,“ řekl Martin, pohrávaje si s bezvýznamným úředníčkem, „nebo v nebi. Bůh zastavuje mořské vlny na pobřeží a zastavuje je pískem. Můj Bůh je dost velký, aby tyhle věci dokázal dovést k uspokojivému závěru.“

„Odvolejte!“ vykřikl kardinál Kajetán, když konečně před ním ležel Martin uctivě tváří k zemi.“

„Jsem prach u vašich nohou. Rád se zřeknu svých omylů a odvolám je,“ začal Martin, „jakmile mi jen bude na základě Písma ukázáno, v čem se mýlím!“

Martin čelil katastrofě. Přesně to totiž kardinál Kajetán nebyl ani ochoten, ani schopen udělat. Papež kardinálovi přikázal, aby za žádných okolností nepřipustil veřejnou debatu o této otázce. Martin Luther měl odvolat svých devadesát pět tezí a Rezoluce. Nic menšího nestačilo. Ale Kajetán, jak už to u papežských legátů bývá, byl chápavý a schopný muž. Po čase dovolil Martinovi klečet na kolenou a potom stát před ním zpříma. Nakonec v Kajetánovi zvítězila jeho hrdost na vzdělání a nechal se unést svou výřečností.

Ve skutečnosti kardinál Kajetán s Martinem v mnohém souhlasil a během rozhovorů ho Martin přesvědčil o několika dalších bodech. Ale jinak byl Kajetán především mužem papeže Lva. A z toho titulu nebyl ochoten připustit, že by Martin mohl mít pravdu. Zanedlouho se v debatách s Martinem zapletl do křečovitě jemných podrobností. Nakonec už debatu nedokázal snášet.

„Zmizte!“ vykřikl Kajetán podrážděně po třech dnech dohadvání. „Buď odvolejte, nebo mi už nechodte na oči!“

Kajetán se pokusil přesvědčit Staupitze, aby Luthera donutil ke změně názorů, ale ten něco takového nechtěl a ani nebyl schopen udělat. Té noci se městem šířily zprávy, že kardinál Kajetán má v úmyslu zatknout jak Staupitze, tak Luthera. Staupitz se při té představě zachvěl. Bylo jasné, že Martinův slib poslušnosti se dostává do konfliktu s jeho novou teologií. Pro případ, že by tento konflikt měl někdy Martinovi zabránit v poslušnosti jemu Bohem daného povolání, starý muž vyvázal Martina z jeho slibu. (Samozřejmě se tím také zbavil zodpovědnosti za tohoto nevypočitatelného žáka.)

Od této chvíle až do konce svého života nebude Martin muset slibovat věrnost člověku, ale vždy jen svému svědomí. Zdálo se však, že Martinovy dny jsou sečteny. Za úsvitu ho pravděpodobně odvečou do Říma – bez ohledu na bezpečnostní záruky – a zaživa ho upálí.

Martin ještě několik dní zůstal v Augšpurku, nervózně přecházel po místnosti a čekal, kdy ho k sobě kardinál Kajetán znovu povolá nebo kdy přijde nevyhnutelné zatčení. Ale nepřišlo ani předvolání, ani vojáci, kteří by ho odveкли na hranici. Kardinál asi stále ještě připravoval plány, jak Martina zatknout. Luther nemohl dělat nic jiného než čekat a třást se. Nakonec ho jeho přítel přesvědčil, aby opustil Augšpurk, dokud není příliš pozdě.

Uprostřed noci ho vzbudili. Dovolili mu jen, aby si vzal obnošený řeholní šat, a vyvedli ho malou brankou v městských hradbách k připravenému koni.

„Ale já neumím jezdit na koni!“ zvolal Martin. Jenže na dohadování nebyl čas. Musela to být podivná scéna – v hluboké temné noci vysazují mnicha na koně, na němž neuměl jezdit. Bez knih, ostruh, meče či kalhot Martin vyrazil do noci a ze všech sil se snažil řídit to zvíře směrem k Vitemberku. Papež promeškal nejlepší příležitost k zatčení odpadlého mnicha.

Lipská disputace

„Ach! Jen pojdte dál, Melanchthone,“ řekl Martin mladému muži, který stál u jeho dveří.

„Moc rád vás zase vidím, Martine,“ řekl mladý učenec. „Myslel jsem, že se z Augšpurku už nevrátíte.“

„Ani já jsem to nečekal. Víte, že mám od toho koně samé modřiny!“ Poté, co Martina vysadili na koně, jel bez přestání osm hodin. Když konečně slezl, nebyl schopen ani chůze a zhroutil se.

„Měl jste na to myslet, než jste na toho koně vlezl,“ smál se Melanchthon. „Ale měl jsem na mysli váš útěk před kardinálem Kajetánem.“

Martin posadil svého hosta do nejpohodlnější židle a pokračoval, „Víte, to nejhorší na pobytu v Augšpurku byla nejistota – nevěděl jsem, kdy pro mě pošlou, a měl jsem strach, jestli dostanu příležitost k poctivé diskusi nebo jestli budu odsouzen bez přelíčení.“

Cestou tam jsem měl takový strach, že jsem na kraji města dostal silné žaludeční křeče a museli mě odvézt posledních pár mil na vozíku!“

V Augšpurku se Martina snažili přechytračit, zastrašovat a vyhrožovat mu, ale nyní jednal jako muž, který zápasil se samotnou smrtí a přežil, aby o tom mohl vyprávět. Jeho pohled na protivníka byl velmi zničující: „Kardinál Kajetán je asi stejně způsobilý posuzovat podobné otázky jako osel hrát na harfu!“, řekl Martin, a jeho vtipná poznámka se brzo dostala do oběhu jako karikatura s papežem Lvem coby harfistou.

„Když jsem se cestou zpátky zastavil v Norimberku, ukázali mi papežovy pokyny – zrušené, rozporuplné a poté znovu vydané –

aby mě svázali a poslali do Říma, a přitom jsem měl celou tu dobu slíbený bezpečný návrat! Je těžko uvěřit, že něco tak monstrózního mohlo vzejít od svrchovaného vůdce jako je papež, ale je to tak. Svatý otec porušil své slovo a pokouší se mě nespravedlivě uvěznit.“

„Postavil jste se otevřeně proti nejdůležitějšímu zástupci papežského dvora,“ řekl Melanchthon na odchodu. „Tady už nevede cesta zpět.“

Martin se pustil do své všední rutiny přednášek s těžkým srdcem, Zdálo se, že za sebou spálil mosty, a bylo jenom otázkou času, kdy se ocitne před hořící hranicí.

Když vévoda Fridrich dostal od Kajetána dopis, v němž požadoval Martinovo vydání k soudu do Říma, ocitl se v nezáviděníhodném postavení. Měl by vydat svého nejslavnějšího a nejvýjimečnějšího učence, nebo se má pokusit odolat nátlaku, který na něho papež nepochybně začne vyvíjet?

Vévoda Fridrich požádal Martina, aby písemně odpověděl na Kajetánův dopis, a Luther napsal další vynikající, pádný a přiléhavý útok na odpustky. Fridrich už byl pravděpodobně z Martina a jeho snahy o reformaci celé církve unavený, ale k jeho cti dlužno přiznat, že byl spravedlivým a poctivým vládcem, který by nevypadal žádného ze svých poddaných do rukou papeži bez řádného slyšení. Ačkoli si dával pozor, aby to nevypadalo, že je Martinovým přítelem – vždy s ním jednal prostřednictvím dvorního kaplana Spalatina – riziko, že ztratí svého milovaného profesora teologie, mu nečinilo žádné potěšení. Fridrich pokračoval v podpoře Martina a na pomoc si vzal císaře svatého říše římské Maxmiliána, který Fridrichovi řekl: „Pečlivě toho mnicha střežte. Mohli bychom ho jednoho dne potřebovat.“

Martin znovu zkusil své štěstí osobním dopisem adresovaným papeži, v němž žádal o svolání všeobecného koncilu, na němž by se spor projednal. Všeobecný koncil byl podle tradice jediným shromážděním, které mělo pravomoc anulovat nebo přehlasovat papežovo rozhodnutí. Proto ochota papežů svolávat tyto koncily byla vždy velmi mizivá. V zásadě nebylo přípustné odvolat se ke všeobecnému koncilu bez výslovného papežova souhlasu. Martin

ignoroval všechny delikátnosti protokolu a šel přímo k věci, s jemností slona v porcelánu. Choval se jako člověk, který usiluje o svou smrt. Všichni jeho přátelé si o něho dělali velké starosti. Ale Martin byl nepochybně mužem, kterého Bůh povolal do role pastýře s prskem a který měl pokořit ošklivého obra, v nějž se církev proměnila.

Ve věku pětatřiceti let měl Martin intelekt jako z ocele. Jeho mysl stále hledala nové myšlenky a pojmy, kterých by se zmocnila. Díky důkladné a hluboké znalosti listů apoštola Pavla měl obrovskou výhodu vůči svým protivníkům. V očích obyvatel Vitemberku se stal téměř lidovým hrdinou, jehož kázání v hradní kapli přitahovala mohutné davy. Nyní ale hrozilo nebezpečí, že svého oblíbeného kazatele již dlouho slychat nebudou. Martin nabídl, že odejde z Vitemberku, aby ušetřil svého ochránce vévodu Fridricha dalších problémů. Dvacátého listopadu 1518 vévoda jeho nabídku přijal.

Martin se rozhodl, že prvního prosince uspořádá hostinu na rozloučenou. Sešli se tam všichni jeho přátelé včetně Spalatina a Melanchthona. Martin bude Vitemberk postrádat, ale ze všeho nejvíc mu bude chybět Melanchthon. Znal tohoto drobného, hubeného, inteligentního mladíka sotva čtyři měsíce, ale už byli jako dvojčata. Filip Melanchthon byl ve Vitemberku profesorem starověkých jazyků. Byl synovcem vynikajícího znalce hebrejštiny a mimořádného teologa. Martin měl pevný charakter, ale do určité míry se navzájem doplňovali ve svých slabých stránkách. Vyrostlo mezi nimi pevné přátelství, které se nikdy nerozbilo, ač bylo občas podrobno těžkým zkouškám.

Zatímco Martin připravoval své rozloučení, dorazila zpráva s žádostí, aby setrval ve Vitemberku. Vévoda Fridrich s ním chtěl hovořit. Je škoda, že historie nezaznamenala, proč vévoda Fridrich změnil své rozhodnutí. Již dlouhou dobu se o tom znalci dohadují. Možná to způsobil neúspěch ve válce proti Turkům, díky němuž vzrostla papežova závislost na Fridrichově dobré vůli, což ho mohlo přimět, aby zmírnil nátlak vyvíjený na starého vévodu. Stejně tak mohl být příčinou příjezd rychlého posla z Římu.

Co se papeži nepodařilo získat silou, toho se evidentně snažil dosáhnout úplatky. Poslal papežského komořího von Miltitze (pro-

slulého komedianta a pohotového lháře), aby Fridrichovi nabídl zlatou růži, nejvyšší ocenění, které mohl papež světskému vládci udělit. Miltitz doručil papežův příslib zlaté růže, ale naznačil, že by Fridrich musel nejprve zatknout Martina Luthera a poslat ho do Říma, než by mu vyznamenání mohlo být předáno. Ovšem vévoda Fridrich lest prohlédl.

Papež Lev pokračoval ve hře na kočku a myš a jako další krok vydal papežskou bulu, posvátný dokument označený papežovou pečeti, v němž v zásadě souhlasil se vším, co Martin prohlásil ve svých devadesáti pěti tezích! „*Samozřejmě*, že odpustky jsou určeny pro zkrácení pokání, nikoli pro skutečné odpuštění hříchů,“ prohlásil papež vemlouvavě. Snad se snažil uchlácholit Martina do falešného pocitu bezpečí. Někteří cítili, že papež se snaží umlčet Martina jednou provždy. Šel až tak daleko, že prostému mnichovi odpověděl velmi prestižním a formálním způsobem, a pokud Martin nebude zticha teď, musí to být vskutku velmi problematický a hádavý chlapík.

Bula, kterou zjevně navrhl Kajetán, znamenala konec Tetzelovy kariéry prodavače odpustků. Nenáviděný prostými občany, které úlisnými řeči připravil o jejich těžce vydělané peníze, se Tetzel uchýlil do kláštera v Lipsku. Miltitz ho káral za jeho výstřední životní styl. Tetzel měl dvě nemanželské děti a příjmy desetkrát vyšší než starosta města Lipska. Porušil své mnišské sliby jak chudoby, tak zdrženlivosti. Po několika měsících byl mrtev. Zemřel jako zlomený muž, který dostal spravedlivou odplatu za to, že podváděl německý lid a hrál divokou hru s křesťanskými naukami.

Když byl Miltitz v Německu, setkal se s Martinem a řekl mu: „Neriskoval bych odvézt vás z Německa, i kdybych s sebou měl 25 tisíc vojáků.“ Miltitz zjistil, že na Martinově straně stojí příliš mnoho vlivných a vysoce postavených osobností.

Když se však tento papežův zástupce vrátil ke svému pánu, zjevně vzbuzoval dojem, že Luther je připraven své učení odvolat. Papež napsal Martinovi osobní dopis – což je obrovská pocta – v němž ho vítal zpět do církve a dokonce ho zval k odvolání do Říma s tím, že zaplatí veškeré výlohy. Martinovi by se tam nepochybně dostalo vřelého přijetí, a možná by ho také čekala vřelá hranice. Není pravděpodobné, že by se kdy vrátil živ a zdrav.

Dvanáctého ledna 1519 zemřel starý císař Maxmilián a chystala se volba jeho nástupce. Oficiální titul císaře zněl „císař svaté říše římské národa německého“. Císařové měli ošklivý zlovyk, že se nechali oslnit „římskou“ částí jména. V minulosti mnozí táhli se svými vítěznými armádami do Itálie, aby dostáli svému titulu. Taková představa byla pro papeže Lva zdrcující a neústupně trval na tom, aby Maxmiliánem vybraný nástupce, jeho vnuk Karel I. španělský, nedosedl na trůn. Měl pocit, že je příliš náchylný k velikášství a boj před vlastním palácem bylo to poslední, co Lev chtěl. Ve své opozici vůči princovi Karlovi měl jediného spojence, na něhož se mohl spolehnout, a tím byl Martinův patron, vévoda Fridrich. Proto byl papež právě teď, více než kdykoli jindy, nucen ustoupit přání starého vévody v otázce jeho oblíbeného profesora teologie. To samozřejmě Martina postavilo do ještě silnější pozice.

V Německu bylo sedm nejvýznamnějších šlechticů, „kurfiřtů“, jak se jim říkalo, kteří měli právo volit nového císaře. Postavení císaře bylo kdysi velmi významné, ale postupem doby přešla značná část jeho pravomocí na nižší stavy, jejichž království tvořila značnou část Evropy. V žádném případě však císař nebyl pouhou figurkou a silný vůdce dosud mohl sjednotit Evropu v jedinou velmoc. Přesně to papež Lev nepochybně chtěl a potřeboval. Potřeboval silného císaře, oddaného papeži, aby mohl pokračovat ve své válce proti Turkům. To bylo pro Lva důležitější než rozdíly v naukách (což je pro vůdce křesťanstva velice politováníhodné) a Lev byl připraven zapomenout na staré škorpění, pokud bude vévoda Fridrich souhlasit s papežovými představami o Maxmiliánově nástupci.

Ve snaze naklonit si ho slíbil Fridrichovi právo určit kandidáta na kardinála a Martin i jeho vévoda přemýšleli, zda tím Lev nenabízí Martinovi příležitost získat kardinálský klobouk. Snad papež dospěl k závěru, že Martin je tak silný a přímočarý komunikátor, že by bylo lepší mít ho za přítele než za nepřítele. Jeden z nejlepších způsobů, jak umlčet kritika, je povýšit ho! Kdyby Lev prosadil svou, pak se historie mohla ubírat skutečně výrazně odlišným směrem.

Ale Lvovi se nepodařilo zvítězit. Osmadvacátého června 1519 hlasovalo sedm kurfiřtů, včetně vévody Fridricha pro Karla I. špa-

nělského jako nového císaře. V důsledku toho Lvovi nezbývalo, než se pokusit získat kontrolu nad novým císařem. Potřeboval veškeré možné spojence a Fridrich byl stále jedním z mála, na které se mohl celou dobu spolehnout. Takže téměř rok a půl zůstal vévoda Fridrich nejdůležitějším vladařem na východním území Německa, a přitom rozhodně neměl v úmyslu vydat svého profesora teologie.

V roce 1519 se ve většině ostatních oblastí téměř nic podstatného nestalo. Martin kázal a vyučoval, stejně jako předtím. Sepsal mnoho teologických studií a komentářů k epištolu ke Galatským a k Žalmům, ale Miltitz ho přesvědčil, aby v současné době nic kontroverzního nepublikoval.

Ovšem profesor Andreas Karlstadt, Martinův kolega na univerzitě ve Vitemberku, se k ničemu takovému nezavázal. Poněkud neobratně se snažil prosazovat Martinovy teologické názory v debatách s Johannem Eckem, profesorem univerzity v Ingolstadtu. Eck byl vášnivým diskutérem. Nebylo mu zatěžko podniknout dlouhou cestu přes celou Evropu, pokud se na jejím konci mohl pustit do dobrého teologického zápasu. Kdyby se místo na teologii dal na politiku, pak by se v dějepisu psalo o mnohem větším počtu válek.

Eck byl kdysi Martinovým dobrým přítelem. Oba disponovali živou a inteligentní myslí a milovali útoky a obranné „hmaty“ intelektuálních debat. Karlstadt si o sobě myslel, že má pro ně dostatečný intelektuální potenciál, a v době vynuceného Lutherova mlčení vzal na sebe úkol pokračovat v diskusi s Johannem Eckem místo Martina.

Zdálo se, že Martinova zběhlost na poli teologie Karlstadta dráždí. Snad si Karlstadt myslel, že bude lepší než on.

S Eckem se dohodli, že uspořádají disputaci v Lipsku. Eck měl zajistit teze pro disputaci a rozhodl se, že vypracuje lehce maskovaný útok na Martinovy spisy. Rovněž Martin šel do Lipska jako člen Karlstadtovy družiny – něco jako „náhradník“ v boxu. Jelikož byl obviněn z kacířství, nemohl zpočátku získat povolení k účasti na disputaci.

Vitemburský „tým“ vstoupil na scénu ve velkém stylu, doprovázen dvěma sty jejich žáků. Ale Eck, který měl vynikající paměť, měl námitky proti knihám, které si Karlstadt přinesl s sebou a na něž v prvních dnech disputace neustále odkazoval.

„Používání knih odporuje pravidlům disputace,“ tvrdil Eck. A dále dodal, že „učený profesor Karlstadt svými neustálými citacemi uspává posluchače!“ Eck měl pravdu a prosadil svou.

Bez svých knih byl ovšem Karlstadt snadnou kořistí. Jeho projev bez opory lexikonů skončil katastrofou. Měl slibné myšlenky, leč nikdy je nedokázal řádně rozvinout. Ke konci čtvrtého dne ho Eck svou vitalitou, zvučným hlasem a schopností dramatizace na-prosto předstihl.

Do Lipska přišly zástupy lidí a snad tajně doufaly, že se Luther disputace nakonec přece jen zúčastní. Původně se měla disputace konat v budově univerzity, ale posluchačů bylo tolik, že vévoda Jiří – Fridrichův bratr – dal pro toto setkání k dispozici svůj hrad. Mezi jednotlivými sezeními byl Eck obklopen tělesnou stráží pětasedmdesáti červenozlatě oděných vojáků, kteří ho údajně měli chránit „před úkladnou vraždou z rukou vitemberských studentů,“ jak tvrdil. Ve skutečnosti ale studenti dorazili po zuby ozbrojeni pro případ, že by museli Martina bránit před možným papežovým spiknutím.

Nakonec Martinovi dovolili zapojit se do debaty. Když hornický synek z Mansfeldu povstal, aby vyzval Ecka, v hale zavládlo vzrušení. Oba stáli proti sobě za pultíkem. Výšivka na přední straně Martinova pultu představovala portrét svatého, podle něhož dostal jméno. Na Eckově pultu byl vyobrazen svatý Jiří, jak zabíjí draka. Mnozí to vnímali jako narážku na Martina, který se mohl za krátko stát obětí Eckova břitkého intelektu.

Bitvu zahájil Eck, který se uvedl coby skvělý herec, a snažil se získat posluchače na svoji stranu odsouzením Martinovy teologie. Martin přistoupil k odvetě. Během každé Eckovy květnaté řeči připravil k velkému pobavení posluchačů kytici!

„Ovládá dokonalou záplavu slov a myšlenek,“ napsal později Eck o Martinových diskutérských schopnostech. „Není ani v nejmenším melancholický nebo odměřený. Je živý a ostrážitý, vždy veselý a trefný bez ohledu na to, jak tvrdě na něj jeho protivníci dorážejí.“

V průběhu disputace se probrala dlouhá řada kontroverzních témat. Otázka odpustků už pochopitelně na pořadu diskuse nebyla.

Slovní válka trvala deset dní. V ní oba protagonisté šikovali své argumenty jako jednotky na bitevním poli. Mnohé se točilo kolem otázky, zda se papež může či nemůže mýlit (věroučný článek, který byl s konečnou platností vyřešen až o 250 let později), a o tom, zda má všeobecný koncil, složený z biskupů a opatů, skutečně větší autoritu než papež.

„Tvrdíte,“ tázal se Eck „že podle vás má všeobecný koncil vyšší autoritu v církvi a je nadřazený papeži?“

Pro mnoho posluchačů bylo už i toto dost silná káva, ale Martin šel ještě dál. „Dokonce i závěry jednotlivých koncilů si vzájemně odporují,“ prohlásil. Jako jedinou svrchovanou autoritu uznával Bibli. „Prostý laik, který se drží Písma, je důvěryhodnější než kterýkoli papež nebo koncil bez Písma!“

„Ale kdo může nejlépe interpretovat Písmo, ne-li papež?“ zeptal se Eck. Jelikož právě úřadoval papež s tak ubohými znalostmi teologie jako Lev X., byl tento argument poněkud ošidný. Skutečně, oba diskutéři vycházeli ze zcela odlišných předpokladů.

Eck vytáhl své trumfové eso a zeptal se Martina, zda jeho postoje nejsou stejné jako ty, které zastával Jan Hus – notoricky známý kacíř, který byl před sto lety upálen na hranici.

Martin přiznal, že je překvapen, jak v mnohém se jeho názory shodují s názory Jana Husa. Ztotožnil se s teologickými postoji, které církev dlouhou dobu považovala za prokázané kacířství! Posluchači začali na protest dupat a vévoda Jiří vyskočil a s rukama v bok mohutně zaklel.

Spálení buly

Toho dne muselo být jednání kvůli rozrušenému publiku přerušeno. Když vévoda Jiří vybuchl, mnozí očekávali, že Martin Luther bude na místě odvečen na hranici a upálen. Vždyť v podstatě přiznal, že je kacíř!

Té noci vitemberští spali neklidně – mnozí se báli o svou bezpečnost. Ale ve skutečnosti sotva nějaké nebezpečí hrozilo. Martin byl stále pod ochranou vévody Fridricha a papež byl dosud příliš opatrný, než by riskoval urážku starého vévody. Ani sám vévoda Jiří nebyl připraven riskovat v Lipsku krveprolití. Martin s sebou měl ve městě mnoho dobře ozbrojených přívrženců. Bylo to jiné než kdysi v Augšpurku, kde byl Martin docela sám. V tuto chvíli tu nebyla žádná možnost, jak ho snadno unést a v tichosti se ho zbavit.

Disputace pokračovaly několik dalších dní, ale již bez zvlášť významných událostí. Eck ze svého protivníka vymámil veřejné doznání, že potřebuje dokončit svou kacířskou kampaň. Snad Eck doufal, že se mu za jeho obhajobu papeže dostane kardinálského klobouku. Jisté je, že mu sotva záleželo na něčem jiném než byl on sám. V diskusi mu nešlo o nic jiného než o to, aby vyhrál. Kdykoli byl v nebezpečí, že by mohl ve sporu o nějaký bod prohrát, rychle přešel na jiné téma.

Na debatě v Lipsku bylo příznačné, že ani Martin ani jeho protivník neměli ve skutečnosti naději na vítězství. Přistupovali k věci tak odlišně, že to vypadalo, jako kdyby měli hrát hru každý podle jiných pravidel. Martin s Eckem se nedokázali shodnout na tom, co je absolutní pravdou. Podle Ecka bylo možno absolutní pravdu nalézt pouze v papežových výrocích, pro Luthera byla absolutní pravda obsažena pouze v Písmu.

Eck zastával standardní názor tehdejší římskokatolické církve, zatímco Lutherův postoj byl ryze evangelijní – jeho pohled se měl brzo stát hlavní charakteristikou protestantství. A tak disputaci v Lipsku bychom mohli považovat za první velký názorový střet mezi protestanty a katolíky.

Martin se vrátil do Vitemberku unavený a hluboce zklamán. Když mluvil o Eckově chování, byla z jeho řeči cítit veliká hořkost. „Už jsem zažil nenávist, ale nikdy ne tak hanebnou a nestoudnou,“ napsal Spalatinovi, protože byl přesvědčen, že Eck nikdy nehledal pravdu, pouze vlastní slávu a osobní prospěch.

S blížícím se koncem roku se Martin vrátil ke svým povinnostem – vyučování a kázání. Vánoce roku 1519 měly být na mnoho let posledními klidnými Vánocemi, které papež Lev a církev zažila. Když Lev seděl v Sixtinské kapli a obdivoval nové tapisérie, jejichž návrh zpracoval Raffaelo, příliš si s opovázlivým německým mničem hlavu nelámал. Po obvodu tapisérií vykreslujících novozákonních příběhů byly rovněž výjevy ze Lvova vlastního života. Jedna z maleb, líčící scénu, ve které apoštol Pavel oslepil Elymase za jeho útok na církev, mohla Lvovi připadat jako ironická paralela k Martinovi Lutherovi. Ve skutečnosti to byl ale papež Lev, kdo byl slepý – slepý a hluchý k událostem, které bouřily ve světě kolem něj, zatímco on sám si spokojeně hověl v Římě.

Na začátku roku 1520 dorazil Johannes Eck do Říma vyzbrojen zápisy Martinových poznámek z Lipska. Čtvrtého února byla vytvořena komise pod vedením kardinála Kajetána, která měla Martina Luthera formálně odsoudit. Kajetán si ve své poctivosti uvědomoval vážnost Martinových výzev a navrhl, aby komise předvolala deset teologů, kteří by našli konečné řešení – buď změnit postoje a názory církve tak, aby souhlasily s Martinovými radikálními teologickými postoji, nebo vyobcovat Martina jako kacíře. Kdyby kardinál Kajetán prosadil svou, možná mohlo dojít k reformě římsko-katolické církve, místo k jejímu postupnému dlouhodobému štěpení.

Ale reformace Říma by Ecka připravila o jeho slávu jako Luthe-rova odpůrce, proto se prohnáný profesor rozhodl, že papeže Lva přesvědčí, aby zřídil samostatnou komisi, již bude předsedat Eck sám. Lev se k celé záležitosti obrátil zády, aby mohl věnovat více

času obdivování maleb, soch a tapisérií a uvedení nové hry od Machiavelliho. Nejvíce ho trápilo, že jeho oblíbenec Raffaelo už nevytvoří žádné další dílo. Slavný umělec zemřel na jaře ve věku sedmatřiceti let na přenosnou pohlavní nemoc, na tehdejším papežském dvoře hojně rozšířenou.

Kajetán se zlobil, že Eckovi dovolili do věcí zasahovat. „Kdo té šelmě otevřel dveře?“ řekl údajně o Eckovi, muži stěží populárnějšímu než papež Lev sám.

Začátkem května kurie předložila papeži návrh papežské buly „proti bludům Martina Luthera“. Bula začínala slovy: „Povstaň, ó Pane! Divoký kanec napadl tvé vinice.“ Tím kancem byl Martin a vinice byla církev. Bula byla pojmenována podle úvodních slov v latině: *Exsurge Domine*.

Zatímco se papež připravoval úředně vyzvat Martina ke změně postojů, vitemberský řeholník pracoval na třech dalších reformních traktátech: *Proslov ke křesťanské šlechtě německého národa o zlepšení stavu křesťanstva, O babylónském zajetí církve a O křesťanově svobodě*. Pod těmito skvěle znějícími názvy se skrývaly tři knihy, obsahující stručný souhrn Martinových postojů coby mluvčího nového světového řádu. Jeho slova zurčela jako lesní potok a svým šuměním přinášela život a radost.

Martin psal s jistotou. Změna, která započala, když pro sebe ve svém vězním pokojíku objevil opravdové evangelium, byla nyní dokončena. Strašný Bůh soudu, jenž podle učení církve odsuzoval lidi na nevýslovná milénia utrpení v očistci i poté, co jim bylo odpuštěno, vůbec nebyl reálný. Martin již dávno pochopil, že tak hrůzostrašně se jeví pouze těm, kteří ve svém hříšném a zvráceném stavu nedokázali přiznat, že nejsou připraveni přijmout ho v lásce.

Kdokoli byl ochoten naslouchat, tomu Martin vyprávěl, že Ježíš Kristus přišel na svět, aby všem zjevil, že Boží srdce přetéká ryzí a nespoutanou láskou. Evangelium, které Martin pro sebe objevil pod nánosem tradice, obsahovalo celý smysl křesťanství. Nebylo to nic jiného než prohlášení, že Bůh je láska zjevená v životě Ježíše Krista, a obzvláště v jeho ochotě zemřít, aby lidé viděli, jak daleko láska dokáže jít ve snaze pomoci těm, kteří zoufale potřebují poznat její význam.

Zároveň Martin učinil ještě další objev. Bylo to vědomí, že Ježíš vykonal téměř všechno nezbytné pro usmíření Boha s každým jednotlivcem, když zemřel na kříži. Lidem už zbývá jediné, aby si zajistili osobní spasení – vírou přijmout, že Kristova smrt je učínila „spravedlivými před Bohem“. Něčeho takového člověk nemůže dosáhnout dobrými skutky. Teologicky Martin odhalil, že člověk nemůže být ospravedlněn nebo uveden do správného vztahu k Bohu dobrými skutky. Ospravedlnění je nám darováno pouze skrze víru v Ježíše Krista.

Dobré činy jsou jen přirozeným důsledkem víry. Je nepředstavitelné, že křesťan by mohl dobrovolně a pravidelně konat činy, které jsou v rozporu s Kristovou přirozeností, uvědomil si Martin. „Mé prsty jsou částí mého těla, i když jsem nic neudělal pro to, abych je tam připojil,“ přemýšlel Martin, „a i kdybych se mohl nechťeně zranit, je nemyslitelné, že bych dobrovolně a záměrně vzal kladivo a udeřil do nich. Podobně je to s hříchem u křesťanů. Kdyby věřící zneuctil Boha lží a rouháním, vraždou a smilstvem, závistí a krádeží, poškozoval by Kristovo tělo, k němuž je připojen, úplně stejně, jako by rána kladivem zranila jeho prsty.“

„Bůh miluje hříšníky,“ kázal Martin. „Boží láska nehledá vlastního dobra, ale proudí a zaplavuje dobrem jeho děti. Hříšníci nejsou přitažliví lidé, které Bůh pro jejich klady miluje; naopak, Bůh je miluje, a tím se stávají přitažliví.“

Martin společně s apoštolem Pavlem věřil, že „nic ho nemůže oddělit od Boží lásky, která je mu dána v Kristu Ježíši“ (viz Římanům 8,39). Objev pravého evangelia spolu s porozuměním jeho působení v člověku (ospravedlňuje ho milostí skrze pouhou víru), byl Martinovým epochálním průlomem a zdrojem jeho třenic se zabydlenou církevní hierarchií.

Papež a jeho vysocí církevní hodnostáři nemohli brát Luthera vážně, protože v jejich světě se brali vážně pouze lidé, které měli úřad, pověst a moc. Poklidně proplouvali životem v pohodlnosti těch, kdo si mohli dovolit služebnictvo, které jim urovnávalo cestu. Pro ně byl Martin naprostá nula, a jak by někdo tak bezvýznamný mohl říci cokoli podstatného? Byli svedeni rozkošemi tohoto světa a tak nemohli pro sebe přijmout nádhery Boží lásky. Jejich bohatství, moc a úspěch závisely na široce přijímaném (ale

naprosto falešném) pohledu, že jedině papež má klíče od brány nebeského království. Místo aby kráčeli v Kristových šlépějích a kázali dobrou zvěst chudým a potřebným, postavili se na stranu Kristových nepřátel. Udržovali chudé v nevědomosti a vykořisťovali je.

Dokonce mnozí, kteří Martina v jeho reformách podporovali, tak činili z nesprávných motivů. Slavní učenci, jako například Erasmus Rotterdamský ve Švýcarsku, odmítali duchovní a teologickou povahu Martinem navrhovaných reforem. Místo aby obraceli církve k biblickým základům, chtěli církve zničit a nahradit ji jakousi formou socialismu. Martin tyto muže vnímal jako síly anarchie, jejichž liberalismus by přinesl katastrofu jak společnosti, tak křesťanství.

Ve druhé polovině roku 1520 se začala v Německu šířit papežská bula *Exsurge Domine*, v níž byl Martin úředně vyzván k odvolání svých názorů. Úkolem byl pověřen Johannes Eck, který měl připevňovat její výtisky na veřejných místech v Sasku, panství vévody Fridricha, a zajistit pálení Martinových knih. Leč čekalo ho nemilé překvapení, když mu pouze ve třech městech povolili bulu proklamovat. Dokonce i v Lipsku, dějišti debaty s Lutherem, univerzita zveřejnění buly zamítla. Byl to spravedlivý a správný postup. Bula obsahovala jednačtyřicet náhodně poskládaných údajných kacířství, z nichž mnohá byla zcela očividně neškodná, vytržená z kontextu nebo zcela nesmyslná. Eckův život se změnil v mizérii, kterou mu svým drsným humorem působili studenti. Nakonec musel vyhledat útočiště v klášteře.

Publikováním buly v západních částech Německa byl pověřen papežův knihovník Aleander. V zásadě dopadl lépe než Johannes Eck a na několika místech se mu podařilo zinscenovat pálení Lutherových knih. Ale v Kolíně nad Rýnem se místní vladař odmítl s Aleandrem vůbec setkat, a nechtěli ho pustit ani do tamního kostela. Nakonec sice Aleander povolení pálit knihy v Kolíně získal, ale celá událost ztratila svou okázalost, když se místní hodnostáři odmítli aktu zúčastnit. Navíc skupina studentů udělala z celé záležitosti frašku, když „katovi“ dodali pro plameny ohně nikoli Lutheřova díla, ale staré objemné akademické knihy a prastaré sbírky suchopárných, nudných kázání. Při jiné příležitosti byl úkol pálení

Martinových knih svěřen hrobníkovi, ale neuctiví studenti všemu opět sebrali vítr z plachet tím, že nevzdělanému sedlákovci dali ke spálení hromadu protilutherských traktátů!

Martin uviděl papežskou bulu na vlastní oči poprvé 10. října. Již za dva měsíce měla vypršet lhůta, kterou mu papež poskytl, aby své učení odvolal. A pokud tak neučiní, bude vyobcován. Martinovi tedy zbýval čas už jen do 10. prosince, než papež – teoreticky – zavře brány nebeské a odsoudí ho do pekelného ohně. Ale Martin věděl, že klíče od nebeského království nemá v rukou papež, nýbrž jeho Spasitel Ježíš Kristus. Kristus zemřel, aby se Martin mohl dostat do nebe. Žádná pozemská síla a moc nedokáže zlomit pouto mezi ním a Bohem. Bůh Martina povolal a ospravedlnil. Profesor z Vitemberku s neomylnou jistotou věděl, že se řídí Boží vůlí a kráčí v Kristových šlépějích. Nic – natož pak nějaké papežovo povykování – ho nemohlo odklonit od jeho cesty ani o milimetr.

Tak se stalo, že 10. prosince, poslední den, kdy Martin mohl odvolat a kdy jeho přátelé měli poslední možnost zřeknout se ho a spálit jeho knihy, pokud nechtěli sami upadnout v nemilost Říma, se na dveřích vitemberského kostela, na nichž bylo před třemi lety vyvěšeno devadesát pět tezí, objevila jiná listina. „Všichni přátelé pravdy“ byli pozváni, aby přišli a pomohli s pálením „bezbožných knih“ na malé hranici blízko Elsterské brány ve Vitemberku.

Zavrhli Martina jeho přátelé? Ale kdepak. Onu listinu zde vyvěsil sám Martin a k pálení byly připraveny „bezbožné knihy papežských zákoníků a učené teologie“.

Kolem hranice se sešly zástupy nadšených studentů. Hodnotáři přišli rozvázně. Jeden profesor zapálil dříví na podpal úzkou svící a zanedlouho hladový oheň s hučením polykal knihy s falešným učením. Martin chtěl svěřit plamenům také knihu od Tomáše Akvinského, (učence, jehož dílo velice obdivoval kardinál Kaje-tán). Ale nenašel se nikdo, kdo byl ochoten ji obětovat. Možná byl Tomáš Akvinský Martinovi protivný, ale jeho knihy byly příliš nákladné!

„Co třeba tahle místo ní?“ navrhl Melanchthon, a podával vý-tisk knihy *Chrysopassus* od dr. Johanna Ecka.

„Ta by krásně hořela,“ souhlasil Martin, a zanedlouho přiživilo

oheň několik svazků papežských výnosů a jeden výtisk kanonického zákona. Kanonický zákon se kroutil a kouřil a plameny šířily do mrazivého ranního ovzduší příjemné teplo.

Jen málokdo si všiml, když Martin vykročil dopředu a vytáhl ze své mnišské kutny svůj výtisk papežské buly – hrozbu exkomunikace, která nad ním visela. Byla to velice úctyhodná listina. S papežskou bulou se náleželo zacházet se zvláštní úctou.

„Ať tě zničí plameny, protože jsi zatemňovala Boží pravdu,“ řekl Martin s pohledem zamyšleně upřeným na bulu. „Protože jsi překroutila Boží slovo, nechť tento plamen navždy zkroutí tebe.“

Pak bez zaváhání a dramatizování Martin Luther upustil papežskou bulu do ohně.

Sněm ve Wormsu

„Z duše se stydím,“ řekl Martin svým studentům. Ne, nestyděl se za to, že spálil bulu, ale za dovádění studentů, které poté následovalo.

„Což vám nestačilo, že jsme spálili bezbožné knihy a zpívali písně k zastrašení ďábla? Bylo to skutečně nezbytné, abyste všichni udělali hanbu univerzitě tím maršem, zpěvem a křikem po vitemberských ulicích?“

Když se profesori od ohně odebrali pryč, studenti z toho udělali hotovou maškarádu. Jeden nesl ulicemi odpustek napíchnutý na špičce meče. Jiný se vezl na žebříňáku a mával téměř dvoumetrovou bulou jako fánglí. Několik jich táhlo ulicemi a pohřbívali papeže za zpěvu židovské pohřební písně.

„Museli jste házet do ohně další listiny a odpustky, aby plamen hořel až do rána? Tak pompézní pochod by vám mohl závidět i sám Tetzeli! Tohle není žádná taškařice. A já také nedovolím, abyste ji z toho svým nevázaným dováděním udělali.“

Studenti byli jako opaření. Znali již z dřívějšíka, že je Martin dokázal ostřeji napomenout, ale tak jako teď s nimi jejich profesor ještě nikdy nemluvil. To nebylo akademické „kázání“ v obvyklé učené latině jako na přednáškách. Byl to tvrdý útok na bodák v Martinově výrazné a často vulgární rodné němčině.

„Tahle doba je plná nebezpečí a na hloupé studentské lumpárny a žerty tu není místo,“ řekl jim. „Kdo jde skutečně se mnou, ten by se spíš měl chystat na smrt. Není to boj se zlou krví a mrzkým tělem, ale se zlým duchem tam nahoře.“ Martin byl přesvědčen, že za tím, co dělá papež, stojí ďábel. Po nějakou dobu si dokonce myslel, že papež Lev je ďáblem posedlý – že to je Antikrist, před nímž Ježíš varoval své následovníky.

Martin se ale na své studenty nezlobil dlouho. Jak by také mohl, když se po spálení papežské buly cítil šťastný jako nikdy jindy! Nebylo to nic světoborného, ale upoutalo to veřejnost. Zpráva o tom se rozšířila po celé Evropě a zanedlouho to ve všech větších evropských městech vřelo vzrušením. Do té doby se nikdo neodvážil veřejně spálit papežskou bulu.

Tím, co učinil, se Martin vyloučil z církve dřív, než papež Lev vydal úřední bulu o exkomunikaci *Decet Romanum*. Kdyby byl vyobcován dřív, třeba po vyhlášení devadesáti pěti tezí nebo po setkání s Kajetánem, mohl se z Martina stát psanec bez přátel. Ale teď měl milióny přívrženců po celé Evropě. Lidé se šikovali za jeho slovy jako armáda za svým generálem. Ve vzduchu visela změna a lidé k Martinovi vzhlíželi jako k prorokovi nového věku. Kdyby se mělo určit přesné datum, odkdy se dala Martinova epocha do pohybu, pak by to jistě musel být 10. prosinec 1520, kdy se vitemberský profesor rozloučil s papežskou církví.

Třetího ledna 1522 papež Lev podepsal bulu o neodvolatelné exkomunikaci Luthera. Martin a jeho příznivci v ní byli nazváni nevěřícími pohany. Bula by ovšem neměla žádný účinek, kdyby zůstala pouze duchovním odsouzením bez politických důsledků. Aby dosáhl Martinova konečného pádu, Lev napsal králi Karlovi V., čerstvě korunovanému římskému císaři, a požádal ho, aby Martina prohlásil za psance, kterého může každý občan beztrestně zabít. Císař Karel byl tehdy dvacetiletý mladík. Na veřejnosti se nechtěl příliš dobře, ale byl upřímný a čestný. Nedovolil by papeži, aby prosazoval svou vůli, pokud se sám nepřesvědčil, že jeho požadavek je spravedlivý. Pokud však chtěl řádně rozhodnout, nebyla tu jiná možnost, než Martinův případ úředně projednat.

Že císař Karel svolal na konec ledna 1521 do německého města Wormsu říšský sněm, na který byl Martin pozván, to nebylo pro papeže nikterak potěšující novinou. Císař Karel na něm nezávisel, takže Lev měl obavy, zda se mu podaří prosadit svou.

Papežův vyslanec Aleander, který bule dávající Martina do klatby pomáhal na svět, požíval císařovy důvěry a pokoušel se ho přesvědčit, že bude lepší o Martinovi nerozhodovat a poslat ho přímo do Říma: „To je přece každopádně duchovní a ne světská pře, kterou kompetentně rozsoudit může jedině papež.“

Než se však říšský sněm sešel ve Wormsu, císař Karel změnil názor a rozhodl, že Martina nepozve. Ale také ho nehodlal poslat do Říma. Vévoda Fridrich, který byl jako jeden z kurfiřtů na sněmu přítomen, byl potěšen. Již dříve trval na tom, že se Martinovi musí dostat záruk bezpečného návratu od samotného císaře, má-li být předvolán na sněm.

Když sněm zahájili, Aleander naléhal na císaře a kurfiřty celých 9 hodin, aby Martina odsoudili v nepřítomnosti a bez výsledku. Tento návrh vyvolal otevřenou šarvátku a dva z kurfiřtů byli od sebe odděleni až zásahem kardinála.

Korunovaná hlava neměla lehký spánek. Nejprve císař Karel rozhodl, že Martina pozvou, pak své rozhodnutí změnil, a teď se zas musel k původnímu rozhodnutí vracet. Když císař Karel V. nastoupil na trůn, první co udělal, byl podpis prohlášení, že žádný z jeho poddaných nebude souzen jinde, než kam přísluší a že nebude potrestán, dokud se jeho pře poctivě a otevřeně neprojedná. Karel nemohl odvolat svá slova a nemohl udělat nic jiného, než povolát Martina, aby se hájil přes sněmem.

Než sněm začal, Martin císaři napsal: „Po tři roky jsem marně hledal pokoj. Nehodlám se hájit, pokud se prokáže, že jsem bezbožník nebo kacír. Žádám ale o jedno, ani pravdu ani blud nelze posoudit bez řádného výsledku.“ Nebylo pochyb o tom, že mnich byl připraven a ochoten se sněmu zúčastnit.

K velké Aleanderově nespokojenosti začínalo pozvání slovy: „Náš vznešený, ctihodný a vážený Martine Luthere.“

„Tak se kacír neoslovuje!“ protestoval, ale císař a kurfiřti byli neoblomní.

Když se Martin dozvěděl o svém předvolání, napsal Fridrichovi: „Musím si dát pozor, aby evangelium neupadlo do opovržení naší ustrašenosti dosvědčit a zpečetit naše učení třeba i vlastní krví.“

Předvolání dorazilo právě o Velikonocích. Martin musel ve Vitemberku dostát svým kazatelským povinnostem a říšskému heřoldovi nezbylo než osm dní čekat, dokud tento mnich nebude připraven k odchodu. Když Martin konečně vyrazil do Wormsu, přemýšlel, zda se ještě někdy do Vitemberku vrátí, ale strach neměl.

„Sbohem, Melanchthone, drahý příteli. I kdyby zapálili ohně po

celé cestě z Vitemberku do Wormsu, a jejich plameny sahaly až k samému nebi, prošel bych jimi ve jménu svého Boha. Moje hodina udeřila, takže vzhůru do Wormsu!“

Město Vitemberk opatřilo Martinovi a jeho třem společníkům dvoukolový vůz. Nechtěli, aby jejich nejslavnější občan musel jít pěšky. Malá skupina vyrazila na cestu jako na triumfální průvod. Před nimi jel císařský herold s obrovským orlem vyšíтым na plášti. Byl ohromen, že ve všech vesnicích, jimiž projížděli, lidé Martina zdravili a vítali. V Lipsku mu starší města přinesli měch vína, což bylo gesto vyhrazené pouze pro významné osobnosti. V Gotě a v Eisenachu Martina uprosili, aby jim kázal. Čím blíž se ale procesí dostávalo k Wormsu, tím se zdálo být jeho přijetí chladnější. „Vrať se zpátky,“ vzkázal mu kaplan vévody Fridricha do Erfurtu. „Vévoda již nevěří, že císařův slib ti zaručí bezpečnost. Dál pokračuješ už jen na vlastní riziko.“

Papežovi lidé rozestavěli podél cesty jakési poutače a na nich stálo, že Martin jede do Wormsu jen proto, aby odvolal své učení. Padesát kilometrů před Wormsem mu jistý hrabě nabídl útočiště na svém hradu. „Nechod'te do Wormsu. Jdete na jistou smrt! Snažně vás prosím, přijďte na můj hrad. Skryjte se tu a pokračujte v debatě písemně.“

„Moje pře je poručena Pánu,“ odpověděl Martin sebejistě. „Jistě to byl on, kdo v Babylóně zachránil tři mladíky v peci ohnivé. Půjdu dál, i kdyby ve Wormsu bylo tolik ďáblů, kolik je tašek na střechách! Nebudu-li zadržen násilím, vstoupím do Wormsu pod Kristovým praporem a brány pekelné mě nepřemohou!“

Ráno 16. dubna strážný na věži katedrály ve Wormsu uviděl Martinovu skupinku a ohlásil jejich příjezd fanfárou na trumpetu. Stovka jezdců vyrazila koňmo z města, aby poutníky doprovodila. Martin Luther projížděl ulicemi města jako vítězný generál. Dva tisíce oslavujících občanů ho povzbuzovalo a několik kněží se pověřčivě dotklo jeho roucha. Dva tucty význačných občanů města ho pozvaly na společnou hostinu. Papežův zástupce byl vzteky bez sebe!

Navzdory snahám spálit všechny Martinovy spisy, prodávaly se jeho knihy veřejně po celém městě. Všichni o něm mluvili. Podle jednoho podání přišel císaři nabídnout, že vezme sto tisíc vojáků,

vyrazí do Itálie a svrhne papeže. Podle jiné zprávy se císař chystal vydat ho do rukou papeži.

Worms překypoval návštěvníky. Tolik vážených hostů ani nebylo kde ubytovat. Stávalo se zcela běžně, že šest nebo sedm lidí muselo spát v jedné posteli. Dokonce i sám císař musel sdílet místnost s jedním ze svých poradců. Martina ubytovali kvůli bezpečnosti v hospici rytířského řádu poblíž rezidence vévody Fridricha.

Ve městě byla v oběhu spousta karikatur a pamfletů – většinou na podporu Martina – a účastníci sněmu si užívali nepřeborné škály požitků. Pití, závody, hry, hostiny, rytířská klání, helmbrechtnice, zápasy a debaty zaměstnávaly přítomné dnem i nocí.

Na sněmu byl přítomen anglický vyslanec, který čekal na příhodný okamžik, aby mladému císaři nabídl sňatek s členkou anglické královské rodiny. Francouzský vyslanec měl mezi svými dokumenty vyhlášení války. Zástupce papeže Lva měl bulu o exkomunikaci, na níž bylo k Lutherově jménu připsáno další jméno – Hutten – básník právě probuzeného německého národního vědomí. Papežův zástupce ale neměl v úmyslu bulu publikovat v přítomnosti tolika německých vlastenců.

Jiným problémem byla jazyková bariéra. Lidé různých národností se mezi sebou nedokázali dorozumět a německý císař mluvil pouze trošku francouzsky a latinsky. Do této bizarní situace vstoupil následujícího dne Martin. Dopoledne strávil poskytováním svátosti večere Páně jednomu nemocnému šlechtici – což byl úkol řadového faráře. Pak ve čtyři hodiny odpoledne přijel pro Martina císařský herold a odvedl ho na sněm.

Martina protáhli zadním vchodem, aby se vyhnuli zástupům. Tam, mezi hedvábím a saténem, zlatými řetězy a obřadními meči očekávaly shromážděné autority vyzáblého a zanedbaného mnicha. Pod baldachýnem v čele sálu seděl mladý, zmatený císař. Císař Karel vypadal neduživě a měl bledou tvář. Značnou část svého života strávil v Nizozemí a jeho nedostatek zkušeností a sebedůvěry byl podezřelý.

Předseda povstal, aby zahájil řízení. Martinovo srdce se snad muselo téměř zastavit, když mu řekli, že řízení bude předsedat Johannes Eck, ale jednalo se o jiného Ecka, který měl titul trevírského kancléře.

„Doktore Luthere,“ začal kancléř, „jste tu na pozvání sněmu. Vaším úkolem bude odpovědět pouze na dvě otázky.“ Ukázal na hromadu knih na stole. „Zaprvé, přiznáváte, že jste autorem těchto knih? Za druhé, odvoláváte, co jste v těchto knihách napsal?“

Takže to bude jako v Augšpurku, pomyslel si Martin. Žádný prostor pro debatu, žádná diskuse, odvolej, nebo uvidíš.

Když se Martin chystal potvrdit, že se skutečně jedná o jeho knihy, jeho právník, vitemberský profesor Jeroným Schurf, trval na tom, aby byly přečteny názvy těchto knih. Když se tak stalo, Martin vyznal, že jsou to skutečně jeho knihy. Pak se přešlo ke druhé otázce.

„Jelikož jde o otázku, která, jak vidím, má co dělat s vírou a spásou duše, a to je předmětem Slova Božího, nemohu jednat nemoudře a odpovídat bez náležitého uvážení,“ řekl Martin velmi šroubovaně a úředně. „Proto v nejhlubší pokoře žádám vaši císařskou výsost o čas na rozmyšlenou, abych mohl pravdivě odpovědět, bez újmy na Božím Slovu nebo na své duši.“

Císař a kurfiřti se o situaci poradili v předpokoji a souhlasili s Martinovou žádostí „pod podmínkou, že odpoví ústně, nikoli písemně“.

Následujícího dne se jednání přesunulo z nádvoří do velkého sálu, aby Martinova slova mohlo slyšet třikrát více uší. Martin strávil mnoho hodin rozhovorem se svými rádci, studiem Písma a modlitbou k Bohu, jehož prosil o vedení.

V šest hodin večer, na konci dlouhého a únavného dne, kdy už byli všichni vyčerpaní, byl Martin konečně uveden do sálu. Dvě řady pochodní osvětlovaly stěny a vytvářely na zlatě a drahokamech hodnostářů tančící světelné záblesky. Uprostřed, jako symboly jeho víry, ležely Lutherovy knihy.

Martin začal omluvně, než jeho hlas získal svou obvyklou zvučnost. S naprostou sebejistotou přednesl svou řeč v kancelářské latině.

„Jsem autorem všech těchto knih, ale nejsou všechny stejného druhu. Jedny se zabývají prostými křesťanskými pravdami o životě a víře. Proti těm dokonce ani mí nepřítelé nic nenamítají.“

„Druhé obsahují výtky proti nepravému učení a zlu, konaném v Římě. Ty ukazují, jak papež a jeho stoupenci ničí Německo...“

Toto tvrzení našlo jednoznačně ve shromážděných zástupech podporu! Císař sice vystoupil s námitkou k projevu, ale Martin se nechal zastavit.“

„Ne, nemohu myšlenky zapsané v těchto knihách odvolat, protože bych do své země otevřel dveře ještě horšímu zlořádu.“

Když se nakonec dostal ke třetí skupině knih, řekl: „V těchto knihách jsem napadl určité osoby, o nichž jsem přesvědčen, že jsou nepřáteli evangelia.“ Martin byl připraven připustit, že se mohl nechat unést vehemencí svých argumentů, za což se omluvil. „Ale nemohu odvolat, jak jsem definoval Boží pravdu. Kdybych to udělal, vzrostla by moc hříchu a zla.“

Tím Martin skončil. Ale co vlastně řekl? Co jeho slova znamenají? Císař s několika úředníky o jeho slovech diskutovali a rozhodli, že neposkytl přímočarou a jednoznačnou odpověď. Kancléř tedy ještě jednou předložil Martinovi klíčovou otázku: „Žádám vás, abyste odpověděl jasně a bez dvojsmyslů. Zříkáte se svých knih a odvoláváte chyby v nich obsažené, nebo nikoli?“

Tak tady došlo na lámání chleba. Když Martin povstal k odpovědi, spočívala na jeho bedrech tíha celé reformace. Zvučným hlasem přednesl jeden z nejslavnějších projevů v dějinách lidstva:

„Nebudu-li přesvědčen svědectvím Písma nebo zřejmými rozumovými důvody, trvám na těch místech Písma, která jsem uvedl, a mé svědomí zůstává vázáno slovem Božím. Nevěřím v papeže ani v samotné koncily, neboť je o nich známo, že se často mýlily a navzájem si odporovaly. *Nemohu a nechci odvolat nic, protože není ani bezpečné, ani prospěšné jednat proti vlastnímu svědomí.*“

Když skončil, ruch v sále vzrostl. Jako by mluvili všichni najednou. Martin se otočil a zamumlal: „Zde stojím. Bůh mi pomáhej. Amen.“

Jeho vyzývavá a působivá odpověď všechny přítomné zaskočila. Když Martin opakoval svou odpověď v prosté němčině, knížata a kurfiřti začali mezi sebou diskutovat, jak dále postupovat. Císař byl unavený, měl žízeň a hlad. Rozpustil shromáždění a chystal se odejít. Podrážděný kancléř se pokusil uchvátit poslední slovo, ale Martin mu vyrazil veslo z ruky, když se v optimistické náladě vydal ke dveřím. Nesmírně se mu ulevilo, že dokázal bez váhání vydat jasné svědectví.

„Lituji, že jsem tak dlouho otálel a nezakročil proti tomuhle Lutherovi a jeho falešnému učení,“ napsal té noci císař. „Bude odveden zpět podle záruk, které jsem poskytl jeho bezpečnosti,“ rozhodl. Takže císař nakonec své slovo přece jen splnil! Ale jakmile Martin dorazí do Vitemberku, platnost záruky bezpečného návratu skončí. „Jsem rozhodnut zakročit proti němu jako proti nenapravitelnému kacíři,“ napsal císař nekompromisně.

Další dva dny zabrala na sněmu diskuse o tom, co řekl císař. Nakonec byla ustanovena komise tří nebo čtyř učenců, kteří měli Martinovi ukázat, v čem spočívají jeho omyly. Ale diskuse nevedla k ničemu. Žádný z teologů nebyl schopen dokázat z Písma, že se Martin mylí, a Luther odmítl přistoupit na kompromis. Nakonec se ho arcibiskup pokusil podplatit slibem dobrého a výnosného převorství, ale ztroskotal!

Konečně se Martin vydal na cestu do Vitemberku. Spolu s ním jeli Amsdorf, Schurf a Petzensteiner – tři přátelé, kteří ho do Wormsu doprovázeli – a císařův posel, jehož úkolem bylo zajistit jménem císaře Martinovu bezpečnost. Martin napsal císaři pozoruhodně zdvořilý dopis a trval na tom, aby jej posel okamžitě doručil zpět do Wormsu.

Čtyři společníci teď cestovali do Vitemberku bez ochrany a přemýšleli, zda se Martin vrátí oslavovaný jako hrdina, nebo zda bude vedle Elsterské brány hořet další hranice, tentokrát ovšem ne k pálení knih, ale k upálení Martina samotného. Na sněmu získal mnoho spojenců, ale také mnoho nepřátel.

Skupině se dostávalo vřelého přijetí ve městech, jimiž projížděli, obzvláště v Eisenachu, kde Martin tři roky jako školák bydlel. Pak někde mezi Möhrou a Erfurtem, hluboko v Durynském lese, na kilometry daleko od jakékoli civilizace, uslyšeli dusot blížících se koňských kopyt.

Jezdci se přiblížili a obklopili vůz, v němž cestoval Martin se svými přáteli. Byli tito maskovaní jezdci vyslanci papeže? Nebo v tom měl prsty císař? Ale na odpovědi nebyl čas. Pět ozbrojených jezdců vyrazilo ze zálohy a se záplavou nadávek se vrhlo do útoku.

Únos!

„To je hanebné!“ zvolal Amsdorf, když dorazili do nejbližší vesnice. „Pět maskovaných jezdců na koních nás napadlo ze zálohy hluboko v lese! Samozřejmě jsem se s nimi tvrdě dohadoval a trval na tom, že cestujeme pod ochranou samotného císaře. ‚Který z vás je mnich Luther?‘ byla jejich jediná slova. Musím se přiznat, že jsem byl vyděšen k smrti. Našemu příteli Petzensteinerovi se podařilo utéci – vyrazil do lesa jak vyděšený králík. Dovedu si představit, že už doběhl zpátky do Vitemberku.“

Doktor Luther řekl, že on je tím, koho hledají, ať kočího a mě nechají odejít. Odepřel jsem, ale on trval na tom, že nemáme udělat nic, co by v přítomnosti těchto ozbrojených útočníků ohrozilo naši bezpečnost.

Chudáka profesora strhli na zem a odvěkli ho do lesa. Náš kočí se pokusil bránit, ale skončil na zemi podobně jako profesor. Byl tak vyděšen, že strachy téměř zemřel! Mysleli jsme, že nám určitě podříznou hrdlo.

Pak už jsme jen viděli, jak dobrého doktora Luthera posadili na koně a odváděli ho po stezce s kápí odsouzence nataženou přes hlavu, aby nemohl vidět, kam s ním jedou. Čepice mu během šarvátky upadla a zůstala ležet na cestě. Jakmile jsme se vzpamatovali, přišli jsme sem.“

Amsdorf se pokusil uklidnit vesničany, kteří kolem něho rozčileně pobíhali. Někteří vykřikovali, že to všechno je papeženské spiknutí, že chtějí Martina přivléci v řetězech do Říma. Jiní kritizovali císaře, že nedodržel slovo. „Náš vážený a milý doktor Luther je již nyní prakticky mrtev. Určitě ho upálí na hranici,“ tvrdili.

Mezitím se Martinovi udělalo z jízdy na koňském hřbetě silně

nevolno. Těžká kápě stažená přes hlavu mu nejen bránila ve výhledu, ale také mu v ní bylo horko k zalknutí, cítil se stísněně a točila se mu hlava.

Brzo si Martin uvědomil, že jezdí v kruhu, aby zmátli případné pronásledovatele. Pozdě večer tlupa zpomalila a mnich si uvědomil, že ho vedou přes rachotící padací most. Jakmile byli uvnitř, sundali mu kápi a Martin se z plných plic nadýchal svěžího nočního vzduchu. Nepřekvapilo ho, když zjistil, že je uvnitř hradu. Chvilí čekal, že ho odvedou do nějakého páchnoucího sklepního vězení, ale jednali s ním jak mohli nejzdvořileji, odvedli ho do dobře osvětlené místnosti ve věži; podobalo se to v ní mnišské cele, kterou už odedávna tak důvěrně znal. Přátelský dozorce mu přinesl jídlo, do něhož se s velkou chutí pustil, a pak se uložil ke spánku.

Zrána Martin rozevřel okenice a rozesmál se na celé kolo, když si uvědomil, kde je. Hluboko pod ním ležel Eisenach, město jeho školních dnů, skryté mezi pásy hor. Tento starý hrad tedy musí být Wartburg, stará pevnost tyčící se nad městem na vysokém, skalnatém útesu.

V dále Martin uviděl zděný štít domu, kde strávil u Cottových mnoho šťastných chvil, a o kus vedle kostel, kde obdivoval obraz Krista soudce sedícího na duze. A kdesi daleko vzadu se před Martinem rozprostíraly rozlehlé pláně, kde zástupy začínaly odpovídat na jeho volání a zbavovat se pout zbloudilé římskokatolické církve. Proč ho ale zavedli sem? A kdo byli jeho vězňatelé? Martin se pousmál. Znal odpověď na obě otázky, třebaže papež i císař si teď určitě lámou hlavy ve snaze vyřešit tuto záhadu.

„Kde je Luther?“ ptal se císař Karel V. vévody Fridricha, Martinova feudálního pána. Ale mazaný starý vévoda jen potřásl hlavou.

„Budu k vám zcela otevřený,“ řekl. „Nevím!“ Bylo to poctivé zapření. Po vydání císařova ediktu by se Fridrich dopustil zločinu, kdyby nadále poskytoval Martinovi útočiště. Proto se zařídil podle litery zákona a přikázal jednomu ze svých tajemníků, aby zajistil Martinův únos a odvedení do ochranné vazby. Martina na to upozornili již ve Wormsu, a proto se rychle zbavil říšského posla, který ho doprovázel.

„Ale neříkejte mi, kde je. Chci mít čisté svědomí, až budu tvrdit, že o něm nic nevím,“ prikázal mu vévoda.

Po několik týdnů Martina nepustili ven z jeho světničky. Teprve když mu zarostla charakteristická mnišská tonzura a tvář byla zakryta hustým plnovousem, dovolili mu opouštět hrad. Oblečen v jemných šatech vznešeného šlechtice zkoumal rozlehlé budovy. V okolí Eisenachu se rozšířily zprávy, že na hradě Wartburg dočasně přebývá venkovský šlechtic junker Jörg. Hradní pán ho dokonce naučil šlechtickým způsobům: hladit si bradu; pyšně si vykračovat; a mít ruku opřenou o jílec meče.

Jedním z prvních Martinových požadavků v jeho příjemném zajetí byly psací potřeby. Učenec se bez knih, per a papíru cítil ztracený. Když ho za únosu tahali z vozu, podařilo se mu popadnout aspoň řeckou a hebrejskou Bibli, takže si mohl zpříjemňovat svou samotu čtením Písma, které tolik miloval. Jeho uvěznění ho silněji než kdy jindy vedlo ke zkoumání hlubin osobní teologie a k jeho nově objevené interpretaci Božího slova jako síly, která dokáže změnit svět. Vynucený ústup posílil Martinovu víru a záchrana reformátora posílila reformaci, která se začínala šířit po celém Německu.

Když byl Martin odstraněn z cesty a domněle mrtvý, ostatní, kteří k němu vzhlíželi nejen jako k vůdci, ale jako k tomu, kdo měl vykonat všechno potřebné k reformaci církve, se museli vyburcovat k činu. Děkan Karlstadt se ujal úkolu kázat z Martinovy kazatelny ve Vitemberku. Propagoval Martinovy názory – a mnohé své – tak vehementně, že i jemu se od papeže dostalo exkomunikace z církve. Rovněž Melanchthon a Staupitz se nemálo zaslazovali o to, aby se společenské a náboženské změny nezastavily, i když jednali zdrženlivěji a s větší moudrostí než Karlstadt.

Melanchthon byl první člověk, jemuž Martin napsal ze svého zajetí: „Hodně jsem se rozmýšlel, než jsem tento dopis odeslal, protože jsem měl strach, aby se nějak nevyzradilo místo mého úkrytu.“ Ve vřelém osobním dopise, který následoval, Martin naříkal nad stavem církve a v živých barvách vylíčil svou zácpu, způsobenou nedostatkem pohybu!

Amsdorfovi vysvětlil, co se s ním od onoho osudného přepadení dělo, a dodal: „Tak si tu žiji v pohodlí a nicnedělání, jako svobodný mezi zajatci.“

Na mnoha jeho dopisech bylo místo data a adresy napsané například: „z ostrova Patmos“, (narážka na místo vyhnanství apoštola Jana), „z pustiny“, „v zemi otevřeného nebe“ nebo „v říši ptáků“. Poslední dva aforismy byly velmi příhodné. Usazen vysoko nad krajinou Martin často cítil, že žije v oblacích. Přes tenké okenní tabulky viděl na vrcholcích stromů havrany. Zvuk jejich krákání a hašteření v něm vzbuzoval vzpomínky na knížata a kurfiřty ve Wormsu.

Po několika týdnech zajetí mívá často pocit, že se mu sám ďábel zjevuje v podobě černých netopýrů a sov, kteří v noci zlověstně vřeštěli v hradních chodbách. Občas se mu jeho víra zdála velmi nereálná a zaplavovaly ho temné vlny zoufalství. „Raději bych šel na hranici než tady zaživa shnil,“ napsal svému příteli, když prožíval svou osobní getsemanskou zahradu. Jednou cítil, že vedle něho stojí Kristova postava, ale zahnal ji, protože byl přesvědčen, že Bůh se zjevuje pouze skrze Bibli. (Tady se skutečně mýlil.)

Konečně Martinovi dovolili opustit hrad Wartburg a chodit na procházky, ale směl vycházet jen v doprovodu strážce. Jednou ho pán hradu vzal na hon, ale tento krvavý sport mnichovi nebyl příliš po chuti. Brzo začal své ochránce propouštět a vesele odjížděl do kláštera v Eisenachu, aby si tam půjčoval knihy, které potřeboval. Pokaždé svým ochráncům připravil chvíle mučivé úzkosti, než se zase objevil v pořádku zpátky.

Jestliže Martina Luthera nebylo snadné omezit fyzicky, v otázce jeho velkolepých myšlenek a aktivního intelektu to byla věc zcela nemožná. Jeho spotřeba papíru a inkoustu začínala být neukojitelná. Když slyšel, že arcibiskup mohučský měl tu drzost ohlásit novou nabídku odpustků (nedávno totiž obohatil svou sbírku relikvií o mísu, v níž si Pilát umyl ruce, a o kousek bláta, z něhož byl vytvořen Adam), napsal mu Martin zdrcující dopis, který musel arcibiskupovi připadat jako hlas ze záhrobí!

Brzo se dostalo do tisku mnoho dalších Martinových spisů. Tehdy všem došlo, že reformátor je stále naživu a skrývá se. Odpovědi kritikům, výklad žalmů 67 a 38, komentář k *Magnificat*, překlad díla od Melanchthona a svazek kázání, takové spisy zaměstnávaly Martinovu činnou mysl. Každý dokončený spis poslal Spalatinovi, aby zařídil jeho vytištění a distribuci.

Kolem července 1521 byl Martin neklidný a podrážděný. Zdálo se, že osmatřicetiletý mnich dospěl k citové krizi. Jeho sexualita, kterou po léta potlačoval pracovním nasazením, se začala hlásit o slovo s větší prudkostí. V osobních dopisech si stále s hořkostí stěžoval na zácpu, a to tak dalece, že se jeho přátelé začali obávat, že se z něho stal hypochondr. Sváděl noční bitvy se strachem a pokušením, řval na ďábla – často značně vulgárně – kam má jít a co si má se sebou počít.

„Tvé vysoké mínění o mně mě zahanbuje,“ napsal Melanchthonovi. „Sedím tu jako blázen, zatvrzelý přemírou volného času, málo se modlím, nevzdychám pro církev Boží, a přesto se pálím v ohni svého nezrokrceného těla. Měl bych být zapálen v duchu, ale místo toho hořím žádostí, leností, pohodlím a nespavostí.“ Samota se již stávala nesnesitelnou.

Martin cítil stále větší znepokojení ze zpráv, které k němu doléhaly z vnějšího světa. Postupně se mu vracela jeho někdejší spiritualita a opět začal cítit Boží blízkost. Když vévoda Fridrich a mnozí další hodnostáři odešli z Wormsu, císař konečně prosadil říšskou klatbu, již byl Luther úředně odsouzen jako zločinec. Kdyby ho teď našli, určitě by ho zatkli a upálili jako kacíře.

Z Vitemberku přišly zprávy, že Karlstadt se vrátil z cesty do Kodaně, kde pomáhal reformátorům. V podstatě tam ale byl naprosto zbytečný, protože neuměl ani slovo dánsky. Teď se snažil překonat Martina tím, že napsal nové teze k otázce celibátu a reformu mše.

V otázce celibátu Martin již dlouhou dobu cítil, že si zaslouží reformu. Mnozí lidé, kteří žili v klášterech, již byli tímto způsobem života dávno unaveni, ale byli přinuceni zůstat kvůli svému slibu. Bylo by asi rozumné dát jim možnost zrušit svůj slib, odejít z kláštera a začít obyčejný život, pokud si to přáli. Martin měl však obavu, že by Karlstadt šel ještě o krok dál a dal mnichům možnost nejen se oženit, ale že by jim to rovnou nařídil.

„Dobrý Pane, dají naši lidé ve Vitemberku ženy i mnichům? Snad mi nebudou vnucovat manželku!“ napsal Martin i přes to, že také on musel s vlastní probuzenou sexualitou tvrdě bojovat. Myšlenka na svatbu mu nebyla nijak příjemná. Je přece mnich, muž se společenským a duchovním povoláním.

Podobně Martin už dlouho a usilovně přemýšlel jak reformovat mši. Především považoval za nesprávné a nebiblické, aby kněz přijímal chléb a víno a laikům se nabízel pouze chléb. Také věřil, že mše by vždy měla být jakýmsi veřejným svátkem. Cítil, že Božímu řádu odporuje často mše sloužit v domech bohatých. Stejně tak v Novém Zákoně nenacházel žádný důvod ke tvrzení, že chléb a víno se fyzicky proměňují v tělo a krev Kristovo. Nejinak to bylo s tvrzením, že úlohou kněze je znovu obětovat Krista Otci. A mše sloužené za mrtvé Martin považoval za naprosté rouhání. *Jak mě mohou nazývat kacířem, když sama katolická církev je tak zmatená*, myslel si Martin.

Mnohé události, které se děly ve Vitemberku, Luthera hluboce znepokojily. Dvaadvacátého září vysluhoval Melanchthon ve městě „evangelickou večeři Páně“ – reformovanou mši, která odpovídala pravým biblickým vzorům. Ale o dva měsíce později se třináct bratrů z augustiniánského kláštera rozhodlo zrušit svůj slib a prostě odešli, čímž byl klášter vržen do velkého zmatku. Mohl být tento incident nějak podnícen Melanchthonovým činem?

Martinovy názory na autoritu Písma se v celém Německu i ostatní Evropě stávaly populární. Někteří lidé však využívali útok na papežovu autoritu nikoli k upevnění svrchovanosti konečné autority Bible v otázkách křesťanského učení, ale propagovali názor, že Bůh zjevuje nauky přímým sesláním Ducha svatého. *Cvíkovští* proroci, jak se jim říkalo, vyznávali sice učení podle Bible, ale zároveň do něho přimíchali mnoho nepravověrných nauk, které byly v rozporu s církevní reformou, o níž Martin usiloval. Tito muži usilovali o svatost, ale měli chabý úsudek.

Na počátku prosince Martin podnikl krátkou návštěvu Vitemberku. Mnozí ho v bradce a vznešeném oděvu nepoznali, a tak mohl zůstat se svým přítelem Amsdorfem, aniž by upoutal příliš mnoho pozornosti. Spalatinovi Martin připravil řadu horkých chvil. Vévodův kaplan se zdržel v odeslání určitých Martinových spisů k tisku, protože je považoval za příliš kontroverzní. Martin ho popohnal k činu a brzy se rozjely tiskařské stroje naplno.

„Co to máte za šaty?“ zeptal se Melanchthon, když viděl svého velkého přítele poprvé téměř po roce. Oba se rychle dostali k události, které se za Martinovy nepřítomnosti přihodily ve Vitemberku.

„Víte o tom, že starý Karlstadt se oženil?“ zeptal se Melanchthon. „Vzal si patnáctiletou dívku a nabádá ostatní kněze, aby se zařídili podle jeho příkladu! Dokonce se nechal tak unést, že dnes považuje za hříba, když zbožný muž není ženatý!“

„To je blázen,“ ulevil si Martin. „Jistě je správné, aby se kněz oženil, ale svatba řeholníka je něco úplně jiného. Povolání řeholníka je zcela odlišné a vyžaduje naprostou cudnost a zdrženlivost.“

„Jenže co teď, drahý Martine? Vráťte se do Vitemberku nastálo?“

„Zůstanu jen krátce,“ utrousil Martin zamyšleně. „Náš další krok bude vysluhování bohoslužeb v mateřském jazyce lidu – v němčině místo v latině. Pak ale bude nezbytné, aby prostí lidé měli německou Bibli, aby si v ní mohli číst a být z ní vyučováni.“

„Drahý Melanchthone, musím se vrátit na hrad Wartburg a pustit se do práce na německém překladu Bible, nebo zpočátku alespoň Nového Zákona.“

Když se otec reformace vracel 240 kilometrů dlouhou cestou zpět na hrad Wartburg, naplňovaly ho zlé předtuchy. Ano, reforma, která probíhala v Evropě, odplavovala staletí korupce. Ale Martin si uvědomoval nebezpečí, že by reformátoři ve své horlivosti mohli pokazit všechno to dobré, co evangelium v posledních patnácti stoletích dokázalo.

Reakce

V březnu 1522 Luther opustil hrad Wartburg a vrátil se do Vitemberku. Věřil, že tam bude v bezpečí, ale reformy jeho přátel vyvolávaly ve městě třenice, které Martin těžce snášel.

Martinův návrat obzvláště potěšil vévodu Fridricha a vitemberskou městskou radu. Karlstadt se ve své reformátorské horlivosti snažil změnit zvyky generací přes noc. Na sklonku roku 1521 začal některé části mše vysluhovat v němčině. Některé věřící to potěšilo, protože konečně měli možnost porozumět, co se při mši děje, ale mnohé jiné tato změna mátl a zaskočila.

Když Karlstadt začal při vysluhování svátosti večeře Páně podávat lidem pod obojí, tedy jak chléb, tak víno, mnozí se nad tím pohoršovali. Po mnoho let přece je i jejich předky učili, že víno náleží pouze kněžím. Martin byl horlivě pro to, aby lidé dostávali i víno, současně však cítil, že není správné k tomu kohokoli nutit proti jeho vůli. Měl v úmyslu připravit dva stoly, jeden pro chléb, druhý pro víno, aby se každý mohl svobodně *rozhodnout* přijmout víno teprve ve chvíli, kdy na to bude připraven. Nikdo k tomu neměl být nucen.

Karlstadt nyní pravidelně sloužil mši nebo „svaté přijímání“, jak se tomu později říkalo – oblečen v obyčejných šatech místo v bohatém ornátu, který kněží tradičně při bohoslužbách nosili. Kromě toho začal shromážděné nabádat, aby si chléb brali vlastníma rukama, místo aby jim ho kněz vkládal do úst. Jeden z jeho současníků vysluhoval mši ve směšném klobouku s pavím brkem. „Přehrada se protrhla a já nedokážu kontrolovat příliv,“ řekl Spalatin. „V jakém jsme se to ocitli zmatku! Každý dělá něco jiného.“

Vitemberští městští radní mnoho změn v liturgii úředně schvá-

lili, aniž si byli vědomi jejich následků. Podněcování Karlstadtem dokonce schválili, aby se z vitemberského farního kostela odstranily sochy, obrazy, korouhve a boční oltáře. Zavánělo jim to modlářstvím. Pro Martina ale postoje Karlstadta a městské rady naopak zaváněly netolerancí.

Způsob, jak se tyto předměty odstraňovaly vyděsil i samotnou městskou radu. Očekávali uctivý a spořádaný proces. Místo toho došlo k hromadnému hrubému a surovému rozbíjení, při němž bylo mnoho krásných předmětů bezohledně zničeno. Zodpovědní činitelé se přitom chovali jako vzbouřená lůza.

„Znetvořili a rozbili malby a sochy, které mnozí po věky milovali, a odnesli je s bezohledným násilím,“ lamentoval o příští neděli Martin ve svém ranním kázání.

„Jsem zarmoucen necitlivostí, která se za těmito činy skrývá,“ řekl lidem, kteří se shromáždili v kostele, aby si poprvé po téměř roce poslechli svého oblíbeného kazatele.

„Slyšel jsem, že studenti zpívají v kostele světské písně jako na nějakém karnevalu,“ hřímal Martin v kázání, které mnohým připomnělo ostrou výtku, kterou si studenti vysloužili ráno poté, co Martin spálil papežskou bulu.

„Doufám, že ti, kdo mají tento vandalismus v církvi na svědomí,“ zaburácel, rozhlížeje se po téměř holém interiéru zbaveném nádherných obrazů a soch, které z kostela činily vznešený Boží dům, „se za sebe stydí.“

Slyšel jsem, že jeden z mých kolegů, jemuž nestačilo sloužit mši ve všedním oděvu, si tropil posměch a navlékl si na sebe frivolní klobouk s trčícím bujarým pérem. Zřejmě chtěl tímto činem ukázat, že oděv kněze je zcela nepodstatný. Ovšem udělal ze sebe osla a zneuctil církev.“

Martin své kázání zakončil prosbou o zdrženlivost. Požádal buřiče, aby ve svém nadšení pamatovali na „prosté duše“.

„Kdybych tu byl, nikdy bych nezašel tak daleko, jako vy. To, co jste udělali, bylo dobré, ale postupovali jste příliš rychle. Dejte lidem čas. Trvalo mi tři roky neustálého studia, rozjímání a diskusí, abych se dostal tam, kde jsem teď.“ Mnozí lidé nedokázali přijmout tolik změn najednou.

„Někteří umí běhat, ale jiným nezbyvá než jít a další se sotva

šourají. Vžijme se tedy jedni do postavení druhých a pomáhejme si navzájem.

Já vykonám svůj díl," řekl dychtivým reformátorům, „ale musíme nejdříve získat srdce lidí, protože získáte-li srdce, získali jste celého člověka.“ Necelý rok po svém vystoupení před císařem na sněmu ve Wormsu musel jako hlasatel změn svým následovníkům kázat o potřebě krotit nadšení.

Lidé respektovali Martinův zdravý úsudek a vládu autority. Karlstadt a někteří radikálnější reformátoři z Vitemberku odešli a byl znovu nastolen řád. Studenti se poněkud provinile vrátili ke svým knihám.

V následujících měsících Martin napsal nový bohoslužebný řád – v němčině – a dohlížel na tisk svého překladu Nového Zákona. Knihy se prodalo obrovské množství nejen proto, že ji přeložil Luther. Svým způsobem zachycovala a určovala podstatu německého jazyka. Konečně měli Němci, alespoň ti, kteří uměli číst v mateřském jazyce, k dispozici písemný zdroj křesťanské víry. A Martin se pustil do překladu Starého Zákona, což mu zabralo dalších dva náct let.

Vévoda Fridrich podle císařského výnosu neposkytoval Martinovi ochranu a nekomunikoval s ním. Zároveň však neudělal nic pro to, aby Martina z Vitemberku vypudil. Jeho právní zástupce, Jeroným Schurf, pravidelně vévodu informoval o Martinových činech. Jelikož to byl týž Schurf, který stál Martinovi po boku na říšském sněmu ve Wormsu a kdo byl s ním, když byl Martin „unesen“; jeho zprávy byly nevyhnutelně velmi příznivé.

„Denně pracuje na odhalování bludů, do nichž nás falešní proroci svádějí. Je zřejmé, že v něm a skrze něho působí Duch Boží. Jsem si jist, že se vrátil do Vitemberku v tuto rozhodující hodinu na přímý pokyn Všemohoucího.“

Martinův starý protivník papež Lev X. byl již po smrti a na jeho místo nastoupil Hadrián VI. Byl to zbožný a oddaný muž ovlivněný řádem Bratří společného života, jehož členové tak silně zapůsobili na Martina za jeho mládí. Toužil reformovat katolickou církev, ačkoli ve své teologii byl velmi pravověrný a na Martina pohlížel se silným podezřením.

Král Jindřich VIII. v Anglii napsal ponurý traktát proti Lutherovo-

vi a dostal za to od papeže titul *Fidei defensor* neboli „Obhájce víry“. Tento titul pak zdělili všichni další angličtí monarchové, což je vidět z iniciál F. D., které jsou na všech anglických mincích až do dnešního dne.

Zprávy o událostech probíhajících ve Vitemberku se roznesly po celé Evropě. Mnozí staří aristokraté, kteří viděli, jak jim jejich moc uniká mezi prsty, se snažili využít Martinovy myšlenky k vlastnímu prospěchu. Ale vitemberský profesor se rychle postavil proti nim.

Skupina sedláků se začala toulat po kraji a ve jménu „křesťanské svobody“ okrádali bohaté a zabíjeli. Znovu Martin promluvil. Vysvětlil, že svoboda má své hranice v lásce. Křesťané mohou dělat, co chtějí, ale pouze pokud jejich činy a pohnutky rostou z lásky k Bohu a k bližním.

Nicméně mnozí sedláci Martinovým slovům naslouchali, jen když se jim to hodilo. Martin se snažil reformovat církev, ale mnozí jiní šli s proudem a snažili se církev zničit. Mnohé frakce usilovaly o vlastní prospěch. Nakonec tato vřava vedla o několik let později k selské válce.

Počátkem roku 1526 Martin obdržel dopis od dvanácti jeptišek z klášterní školy poblíž Grimmy, v němž ho prosily o pomoc při odchodu z kláštera, protože už dlouhou dobu necítily žádné povolání k řeholnímu životu. Jejich případ byl podobný, jako případ mladých mnichů, kteří odešli z Vitemberku a jiných klášterů: Často se jednalo o mladé lidi, kteří do řeholního řádu vstoupili ještě jako děti, a nemohli tedy přirozeně mít o svém budoucím povolání žádnou představu.

Martin přemluvil svého dlouholetého přítele, šedesátiletého Leonarda Koppa, který pravidelně zásoboval klášter potravinami, aby jeptišky pomohl propašovat z kláštera. Pod pláštěm tmy se odpadlé jeptišky skryly v prázdných sudech od sledů a byly přivezeny, páchnouc rybinou, do Vitemberku.

„Dnes ráno dorazil vůz plný řeholních panen,“ napsal jeden z Martinových současníků ve Vitemberku.

Ale co si teď s nimi měl Martin počít? Pokud by se prostě vrátily domů, určitě by je tam pronásledovali jejich řádoví nadřízení. Jediná možnost byla je provdat ve Vitemberku. Láska byla tehdy

zřídka motivem k sňatku. Dívky přijaly za manžela kohokoli, koho jejich rodiče považovali za vhodného. V tomto případě o jejich manželích rozhodoval Martin.

Jen pro jednu dívku se mu manžela nalézt nedařilo. Jmenovala se Kateřina von Bora, nebo zkráceně Katy. Ačkoli byla inteligentní a citlivá, nebyla žádná krasavice a nikoho z vitemberských starých mládenců nezaujala. Její rodiče nebyli urozeného původu a dívka navíc byla v otázce svých nápadníků velmi vybíravá. Tyto věci Martinovi komplikovaly život, ale doufal, že se nějaké řešení brzo najde. A když se našlo, rozhodně nebylo takové, jaké očekával.

Otec reformace

V zimě na přelomu roku 1523 a 1524 bylo Martinovo postavení poněkud nejasné. Stále nosil roucho augustiniánského mnicha, i když se již dávno zřekl svého řádového slibu. Nakonec Martin vyřešil tuto nejasnost rozhodnutím pověsit svůj řeholní šat navždy na věšák. Od té doby nosil obyčejné šaty.

Karlstadt šel jako obvykle o krok dál za hranice, které dával zdravý rozum. Odstěhoval se s manželkou z Vitemberku, aby se mohl stát knězem v rolnické farnosti. Bývalý děkan si nechtěl nechat za službu platit a raději se živil obděláváním půdy. Díky tomu byl samozřejmě příliš zaměstnán prací na poli, než aby se řádně staral o duchovní potřeby svých farníků, jak se od něho očekávalo. Pro Karlstadta a ostatní rolníky to byl tvrdý život. Daně a ceny oděvů i ostatního zboží rostoucí po dvě stě let uvrhly rolnické rodiny, které představovaly značnou část německé společnosti, do chudoby a špíny. Tyto neradostné podmínky byly zdrojem značných nepokojů. V letech 1502, 1514 a 1515 rolníci protestovali útokem na hradní sídla svých pánů ozbrojeni vším, co jim přišlo do ruky. Všechna tato tři povstání byla krutě a krvavě potlačena.

Když k rolníkům začaly docházet zprávy, že Martin nesouhlasí jak s církevní, tak světskou vrchností, a že podle něho je křesťan „svobodný pán, který není nikomu poddán“, vzhlíželi k němu jako k nějakému spasiteli. Mnozí lidé se na jeho počest začali nazývat „luterány“. V roce 1525 dospěli k závěru, že uzrál čas pro další pokus o násilné prosazení lepšího života. Karlstadt se ani nesnažil je od toho odradit. Martin byl těmito událostmi zděšen:

„Žádné povstání není správné, ať jsou záměry, které se snaží prosadit, jakkoli spravedlivé. Obvykle spíš ublíží nevinným než

těm, kdo se provinili," řekl. „Jsem a vždy budu na straně těch, proti nimž je povstání namířeno, bez ohledu na to, jak nespravedlivé jejich jednání je. Kdo čte a správně chápe mé učení, nikdy povstání nerozpoutá. Ode mne se to nikdo nenaučil.“

Kristovu věc je třeba prosazovat pouze slovem. A Martin zdůrazňoval, že Kristus, nikoli on sám, je zdrojem všeho, co v evangeliu objevil. Obzvláště ostře se Martin stavěl proti tomu, aby mu někdo přisuzoval příliš velké osobní zásluhy, a také tvrdošíjně odmítal, aby se lidé nazývali *luterány*. „Kdo je Luther?“ ptal se. „Koneckonců vždyť ani to učení není moje. A také jsem nebyl za nikoho ukřižován.“

V březnu 1525 vydali umírnění rolníci spisek nazvaný *Dvanáct artikulů*, v němž formulovali své stížnosti proti světským autoritám. Martin jako odpověď napsal spis *Výzva k míru*.

„Nemám v úmyslu ospravedlňovat nebo hájit panovníky s jejich nesnesitelnou nespravedlností, kterou od nich musíte snášet,“ napsal rolníkům. „Pokud však žádná strana nepřijme napomenutí a začnete mezi sebou bojovat – kéž vám v tom Bůh zabrání – pak doufám, že se žádná ze stran nebude prohlašovat za křesťany. Jen by se tak snažila dodat svému neevangelijnímu a nekřesťanskému působení náter zbožnosti.“

Jak pravdivá jsou Martinova slova ve světle všech válek, které byly vedeny v Kristově jménu! Martin by nestál se založenýma rukama a nedovolil by, aby jméno Páně bylo znovu pošpiněno. Po návštěvě Eislebenu si uvědomil, že situace se začala vymykat z ruky. Rozpoutalo se bezuzdné vraždění a loupení. Vévoda Fridrich v Sasku byl na smrtelné posteli a situaci kolem sebe nevnímal. Martin napsal další krátký spisek *Proti loupežnickým a vražednickým selským rotám*. „Dostanu-li se domů, připravím se s Boží pomocí na smrt a budu čekat na své nové pány, vrahy a lupiče.“

Ale takové obavy byly zbytečné. Vzpouru rychle potlačila saská knížata, která krvavě pobila sedláky a která se nechala přesvědčit Martinovými slovy. „Bodej, bij, rdus, kde můžeš; s vědomím, že nic nemůže být jedovatějšího, bolestnějšího nebo ďábelštějšího než rebel,“ řekl na adresu vzbouřených sedláků. „Je to stejně spravedlivé, jako když člověk musí zabít vzteklého psa. Pokud na něho neudeříš ty, napadne on tebe a celou zemi.“

Martin svou myšlenku příliš zveličil, takže mnozí sedláci mu přestali věřit, třebaže vlastně měli od samého počátku věřit především v Krista a ne v Luthera. Po bitvě u Frankenhauseu selská vzpoura pohasla.

Kdyby býval Martin využil svůj nezměrný vliv umírněně, mohl rolníkům vydobýt důležité svobody. Ale sedláci se Martinovi odci- zili, když zneužili jeho teologii. Kdyby v té situaci býval nezasáhl a neintervenoval na straně mocipánů, mohla by kacířstva, která kázal ve jménu svobody Karlstadt a jeho přítel Müntzer, oba na straně sedláků, způsobit víc škod, než zkaženost Říma. Mátló ho a udivovalo, když o něm sedláci říkali, že má „dva jazyky“ nebo „dvě jména“, totiž „doktor Lhář“, a „doktor Opatrný“. Jeho revoluce však měla být pokojnou teologickou revolucí a ne zuřivým krveprolitím.

„Prostě si jen tak spokojeně žije, ke škodě své pověsti, a to právě ve chvíli, kdy Německo potřebuje jeho rozum a sílu,“ zanaří- kal Melanchthon. Ale Martin nečinil pokání. Již dávno se osvobodil od zákonictví, od věcí, které se „od něho čekaly“. Jen na základě takové vnitřní svobody mohlo dojít k jeho zásadnímu teologic- kému průlomu: dohlédnout dál než viděla tehdejší převládající teologie, zahlédnout pravdu, která ležela v pozadí. Už neměl po- cit, že se musí vrhat do víru činností. Stačilo mu setrvávat v klidu a mít ve svém srdci pokoj. Důležité bylo, aby měl čas na osobní obecenství s Bohem a mohl tak růst a zrát. Ale Martin měl na mysli ještě něco dalšího.

Zatímco zuřila vzpoura, navštívil Martin své rodiče. Tam vyprávěl příběh o jeptiškách, které propašovali do Vitemberku, a jak našel manžele pro všechny kromě jediné. „Ta dívka prohlásila, že ve Vitemberku jsou jen dva muži, kteří jsou pro ni dost dobří: starý Amsdorf, nebo já!“ smál se.

Co však Martin vyprávěl jako ohromný vtip, vzal jeho otec jako realistickou nabídku. Chtěl, aby se Martin oženil a zachoval rod. Martin byl skeptický. Z hlediska státní moci byl stále psanec a mohl být každým okamžikem potrestán na hrdle. Ovšem manželstvím by také mohl Kateřině poskytnout jisté postavení a dát svému otci určité zadostiučinění pokud šlo o ten unáhlený útěk do kláštera před dvaceti lety.

„Oženit se, to ano. Ale nebesa, jen s touhle ne!“ naléhal Melancthon. Cítil, že Katy byla příliš panovačná a pyšná. Ale Martin se již rozhodl. Dvanáctého června 1525, týden po smrti vévody Fridricha, se oba nechali ve Vitemberku v tichosti oddat. O čtrnáct dní později slavili opožděnou oslavu.

„Kvůli mně se andělé smáli a čerti naříkali,“ napsal Spalatinovi, když ho zval na veselku. Rovněž Koppe, kupec, který pomohl Kateřině k útěku na svobodu, byl pozván a požádán, aby na Luthe-rovy náklady přivezl soudek nejlepšího torgavského piva. „Musí mít správné stáří a být řádně vychlazené. Jestli nebude dobré, potrestám vás tím, že ho všechno budete muset vypít sám.“

A kdo jiný se tam uprostřed oslav zčistajasna objevil, než Karlstadt se svou manželkou! Vypadali bídě a sklesle, protože si za nelítostného potlačování selské vzpoury jen taktak zachránili život. Martin nechoval v srdci zášť a Kateřina rychle našla manželům pokoj v bývalém augustiniánském převorství, které se stalo jejich domovem.

O rok později se Martinovi a Kateřině narodil první syn. Očividně hrdý otec řekl svému synovi, aby v kolébce kopal. „I mě papež svázal do plenek, ale já jsem je odkopal.“ Brzo následovali další dva synové a tři dcery.

Martin začal psát hymny a písně pro loutnu, které se zpívaly k jeho nově sestaveným bohoslužbám. Roku 1524 vydal jejich výběr, mezi nimi i slavný hymnus „Ein' feste Burg ist unser Gott“ (Hrad přepevný jest pán Bůh náš). Vrátil se ke svým přednáškám na univerzitě a pilně se věnoval akademické práci. Z jeho pera vzešly dva katechismy a deset sbírek kázání. A celou tu dobu pracoval na překladu Starého zákona. „Jak náročný je to úkol přinutit hebrejské pisatele mluvit německy!“ stěžoval si. „Je to jako snažit se přinutit slavíka, aby přestal zpívat svou nádhernou píseň a napodobil monotónní kokrhání kohouta.“

Zatímco v Evropě zuřila reformace, vyměňoval si Martin často názory s Erasmem Rotterdamským, slavným učencem ze Švýcarska. Diskutovali o myšlence svobodné vůle a Martin se rozzuřil, když měl pocit, že v Erasmových spisech objevil spoustu útoků na Kristovo božství.

Roku 1526 byl Martinův rodinný život značně narušen, neboť

císař Karel se pokoušel násilím uplatnit Wormský edikt, který z Martina dělal psance. Ale německé šlechtické stavy se většinou postavily na Lutherovu stranu, obzvláště poté, co je podpořil ve sporu proti sedlákům. Na novém sněmu ve Špýru se rozhodlo, že každý německý stát může regulovat náboženské otázky podle vlastního uvážení. V roce 1529 se císař Karel znovu pokusil udusit Martinovo učení, ale „luteránští“ šlechtici proti tomu protestovali. Tehdy se jim začalo poprvé v dějinách říkat protestanti.

Martinovy ohnivé hymny, prosté písně a německá Bible naplňovaly duchovní touhy lidu. Každý den získával další přívržence. Jako jetel přitahuje včely, tak Luther přitahoval učedníky. Syn horníka z Mansfeldu se stal lidovým hrdinou populárním v celé Evropě. Císaře Karla to udivilo. To by se mělo přece zarazit, myslel si.

V roce 1530 císař Karel nařídil všem německým šlechticům, které jmenoval papež, aby se shromáždili na říšském sněmu v Augšpurku. Hlavním bodem tu mělo být znovu sjednocení církve. Martin neměl přístup povolen a tak raději zůstal v bezpečí na hradě Koburgu. Evangelickou neboli „luteránskou“ delegaci vedl Melanchthon. Právě tam Melanchthon vytvořil své nejslavnější dílo. – *Augsburské vyznání* – definitivní formulaci Martinovy reformní teologie.

Zpočátku byla naděje na znovusjednocení církve, ale po třech měsících diskusí přešla císaře Karla trpělivost a protestantům nařídil, aby se pod hrozbou smrti vrátili do lůna římskokatolické církve. Ti se odmítli podříditi, ale válka s Turky odvedla císaře Karla z Augšpurku dřív, než mohl své hrozby naplnit. A Melanchthon byl ve svém postoji před císařem Karlem stejně pevný v Augšpurku jako Martin na sněmu ve Wormsu. Žádný kompromis nepřipadal v úvahu.

V Nizozemí položili za Lutherovu reformaci život první mučedníci. V Curychu oddělil Ulrich Zwingli švýcarskou církev od Říma. Anglický král Jindřich VIII. sice dosud podporoval papeže, ale o tři roky později se ustanovil hlavou anglikánské církve a rozešel se s Římem kvůli rozvodu s Kateřinou Aragonskou a své vůli oženit se s ženou nevalné pověsti Annou Boleynovou.

Ještě jeden pokus reformovat římskokatolickou církev vznikl roku 1544 na sněmu ve Špýru. Pokud katoličtí biskupové uznají

evangelickou teologii a budou plnit své povinnosti, pak protestanti budou souhlasit s „návratem do stáda“. Ale nový papež Pavel III. sněm odsoudil a pokus o sjednocení se nezdařil. V roce 1545 musel papež Pavel III. svolat všeobecný koncil do Tridentu. Protestanti nebyli pozváni, jelikož římsští katolíci se již tehdy od nich velmi energicky oddělili.

Zatímco světem hýbaly velké události, Martin se spokojil se všednějšími radostmi rodinného života.

„Než jsem se oženil s Katy,“ řekl, „celý rok jsem si neustlal!“

Katy mu byla dobrou manželkou. Brala do podnájmu studenty, aby si přilepšili a měli trochu víc prostředků na obživu, ale Martin byl k nim tak laskavý, že jim stejně nedovolil odejít, i když neměli peníze, aby mohli přispět na ubytování a stravu. Zato sedávali u stolu, debatovali s Martinem a vyptávali se ho na jeho názory na život. Řadu z jeho výroků si studenti zapsali a později je vydali v knize nazvané příhodně *Povídání u stolu*.

Martin začínal každý den tříhodinovou osobní modlitbou, poté společně s rodinou recitovali vyznání víry, desatero přikázání, modlitbu Páně a jeden z Žalmů. Slavný učenec zůstal věrný svému Bohu i v osobním zármutku. Dvě z jeho dětí zemřely ještě malé – jedno z nich již v roce života – ale Martin nezahořkl proti Bohu, že mu je vzal. „V duchu jsem šťasten,“ řekl, když jeho milovaná Lena ve čtrnácti letech zemřela. „Avšak tělo se rmoutí a nedá se utiшит. Její odchod mi působí nezměrnou bolest. Poslal jsem do nebe svěťtici.“

Jednou Martin v žertu poznamenal: „Jaký jsem to skvělý chlapík“ – tisíc let tu nebyl nikdo vznešenější krve než je moje. Kardinálové, králové, knížata, biskupové, bezpočet učenců a tři papežové usilovali o tu čest, aby se mi mohli stát katy!“ Nakonec to bylo jeho podlomené tělesné zdraví, které zapříčinilo jeho pád.

V listopadu 1545 naposledy přednášel ve Vitemberku – o knize Genesis – a odebral se do Mansfeldu, aby tam přispěl k řešení hořkého sporu mezi dvěma bratry vévody. Nebyl to úkol příliš hodný slavného reformátora, ale on přece cítil loajalitu vůči svému domovskému městu. Když přijel, zjistil, že bratři museli do války. Martin proto následně musel uprostřed tuhé zimy podniknout druhou únavnou cestu. Spor se nakonec urovnal v Eislebenu právě

v den, kdy Martin kázal své poslední kázání. To však už pro své chatrné zdraví a náhlou slabost nedokončil.

„Starý, opotřebený, unavený, prochladlý a jen s jedním zdravým okem,“ jak sám sebe v té době popsal, nemohl dělat nic víc, než ulehnout a zemřít na místě, kde právě byl – ve městě, kde se narodil a kde byl pokřtěn. V únoru 1546 se na smrtelné posteli nahlas modlil k Bohu a svěřil do jeho rukou svého ducha. Třikrát zašeptal, že „Bůh tak miloval svět, že dal svého jediného syna, aby každý, kdo v něho věří, nezahynul, ale měl život věčný“ – slova z Janova evangelia, která byla úhelným kamenem celého jeho života. Pak tento velíkán vydechl naposledy.

Když se Melanchthon doslechl o Martinově smrti, zvolal: „Můj otče! Můj otče! Vozataji Izraele!“ – podobně jako Eliáš při smrti Elijášově. Otřesen a neschopen slova, pln nevýslovné bolesti, utěšil ho až hlas nějaké dívky na ulici, která zazpívala jeden z Martinových slavných hymnů:

*Hrad přepevný jest Pán Bůh náš,
zbroj výborná i síla,
onť nás chrání, když satanáš
své proti nám vysílá.*

O více než čtyři století později Martina Luthera stále lidé považují za jednoho z nejzbožnějších mužů všech dob. Mnozí věří, že se o nápravu církve zasadil víc, než kterýkoli jiný člověk. Snad jen o Kristu bylo napsáno více knih, než o velkém otci reformace.

Když Bůh mohl před tolika lety použít malého, ustrašeného chlapce, který se v Mansfeldu schovával pod peřinami, jistě může použít kohokoli. Mohl by použít dokonce i *tebe*.

Poděkování

Jsem dlužníkem mnoha autorů a učenců, z jejichž knih jsem čerpal. V abecedním pořadí jsou to: pánové Atkinson, Bainton, Booth, Brosche, Cowie, Crompton, Cubitt, Ehrhardt, Ellis, Evennett, Fife, Haile, Harris, Heyck, Hoffmann, Klein, Kleinhans, Kuiper, Lipsky, Lovy, Lumn, Marius, Mee, Pittenger, Rupp, Saarnivaara, Siggins, Strohl, Thiel a Todd.

Tato kniha je stručný průvodce životem Martina Luthera pro mládež (i když doufám, že upoutá mnohem širší okruh čtenářů). Ze všeho nejvíc jsem se snažil o to, aby se snadno četla. Mnohé dialogy a dokonce některé příhody z jeho mládí jsou založeny na dohadách. Pokud však zmiňuji něco, co Luther nebo jeho současníci napsali, odkazuji se na autentické dokumenty. Doufám, že se věci znalý čtenář neurazí nad mou dramatizací Lutherova života, a omluví častá zjednodušení, kterých jsem se z v zájmu srozumitelnosti dopustil

MIKE FEARON
LONDÝN

OBSAH

1	
<i>Ustrašený chlapec</i>	
(9)	
2	
<i>Ustrašený mladík</i>	
(14)	
3	
<i>Ustrašený student</i>	
(19)	
4	
<i>Ustrašený mnich</i>	
(25)	
5	
<i>Ustrašený učitel</i>	
(33)	
6	
<i>Konec strachu</i>	
(41)	
7	
<i>Vitemberské dveře</i>	
(48)	
8	
<i>Útěk z Augšpurku</i>	
(57)	
9	
<i>Lipská disputace</i>	
(67)	
10	
<i>Spálení buly</i>	
(75)	

11

Sněm ve Wormsu

(82)

12

Únos!

(90)

13

Reakce

(97)

14

Otec reformace

(102)

Martin Luther

MIKE FEARON

Z anglického originálu

Martin Luther

vydaného nakladatelstvím

Bethany House Publishers

přeložil Milan Koldinský

Editor Stanislav Forejt

Redakční úprava Jaromír A. Máša

Grafická úprava Vladimír Nárožník

Vydal v roce 2002 Stanislav Maxa - STEFANOS

Klásterská 127/II.

377 01 Jindřichův Hradec

Sazbu zhotovil Petr Kadlec

Vydání první

Náklad 1 800 výtisků

Tisk Hermann & spol Havlíčkův Brod

počet stran 112

ISBN 80-903102-0-6

